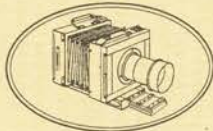

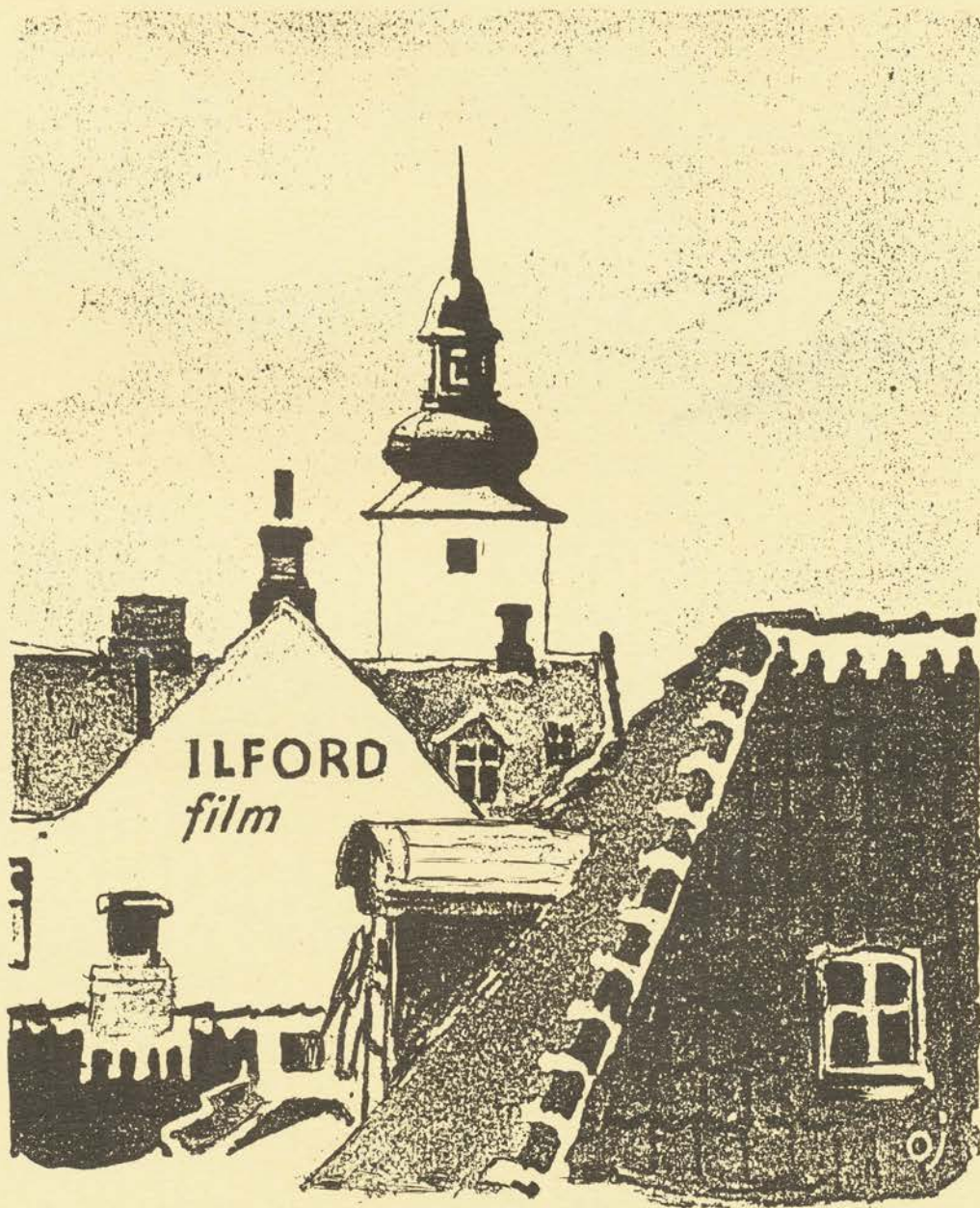
OBJEKTIV

Nr. 79

December 1997

Dansk Fotohistorisk Selskab

Forside:

Under Den anden Verdenskrig var det den engelske newsboy i London, som proklamerede sejr eller nederlag. Her har Ilford haft en presserende nyhed!

INDHOLD

- 2 Ilford 1879-1991
- firmahistorie
- 6 Ilford i Danmark 1940-1945 - og i England
Erik Nielsen
- 9 Ilford hjalp med til at vinde krigen
Fra "ILFORD BLADET"
- 11 En fotosamlings endeligt...
- Shellhusbombningens katastrofale følger
Jens Juncker-Jensens erindringer
- 14 "Gersau-kameraet" - patent nr. 38418
Flemming Berendt
- 18 Dresden - den tyske kameraindustris højborg
6. del
Lars Schönberg-Hemme
- 27 Maleren og fotografen Edvard Munch (1863-1944)
Flemming Berendt
- 34 Magniografering af silhouetter
Th. Schovelin
- 36 Kamé-billeder - de "ophøjede" portrætter
Dorte Pedersen
- 39 Bog og udstillingsomtale
- 46 Samlerdillen
- 50 DFS på Internettet
- 53 Dit og Dat
Mødereferat
Anvisningssalglisten
Ekskursion og møderækken

Computerudskrift: *Niels-Ove Rolighed*

Redaktion: *Flemming Berendt*

Ilford - 1879-1991

- firma-historie

Flemming Berendt.

Med venlig tilladelse fra Ilford.

Det hele begyndte i 1879 da Alfred Hugh Harman, en 38-årig engelsk fotograf, grundlagde firmaet "Britannia Works" i den lille by ILFORD, øst for London.

*Alfred Hugh Harman (1841-1913),
Ilfords grundlægger.*

Fremstilling af fotografisk emulsion var endnu ikke blevet et håndværk, som ret mange mennesker forstod, men opskriften på den emulsion, Alfred Harman coatede sine plader med, havde noget, som gav ham en klar føring over konkurrenterne. Harman gav aldrig sin recept fra sig, og der findes i dag ingen optegnelser med beskrivelse af, hvordan han havde sammensat emulsionen.

Allerede i 1891 blev Harmans fabrik, som nu hed "The Britannia Works Company", betegnet som verdens største fabrikant af fotografiske plader. De første år fabrikerede Harman kun en type plader "Britannia Dry Plate". Personalet, som bestod af to mand plus tre drenge, coatede emulsionen på glasplader i kælderen i Harmans eget hus. Man brugte

tekander til opbevaring af den lysfølsomme emulsion. Emulsionen blev hældt direkte fra tekanden ud på glaspladerne, som derefter blev vippet og drejet, indtil emulsionen var jævnt og ensartet fordelt over pladernes overflade. Efter coating blev pladerne tørret på en afkølet overflade, og de tørre plader blev derefter pakket i æsker med et dusin i hver. Harman kørte selv ud til kunderne i en hestevogn trukket af to ponyer.

Livet i 1879

Det, man i dag kalder "De gode gamle dage", bød på mange problemer og muligheder for nye fabrikanter. Røntgen og gamma stråler kendte man slet ikke, elektronik var også noget, som hørte fremtiden til. Der var ingen biografer, radioer, grammofooner og naturligvis heller ikke fjernsyn, så hverdagsunderholdning var et ukendt begreb. Vejtransporten foregik stadig med hestevogn, og vejene var ikke belagt med asfalt eller lignende, det var rene jordveje, som ofte var meget plørede. I byen Ilford var vejene meget dårlige og Harman fik de lokale myndigheder til at belægge vejen, der førte til fabrikken, med træblokke, forudsat at han selv betalte halvdel af udgiften. Telegrafens eksisterede i 1879, men telefonen, som først var kommet frem tre år tidligere, var endnu ikke almindelig og derfor uden egentlig værdi. Til gengæld virkede postsystemet med en effektivitet, som virker helt fantastisk efter vor tids standard. Der var 11 postomdelinger om dagen i London området og 6 i yderdistrikterne. Breve, som blev sendt inden kl. 18:00, var garanteret udbringning samme dag inden for en radius af 6 miles. Svar på breve sendt fra Ilford i London blev normalt modtaget næste dag. Og denne service for kun 1 pence pr. ounce (28 gr.).

Ilford Broadway, 1880

Ilford Broadway. Hovedgaden førte til Ramford og Brentwood. Cranbrook Road, hvor firmaet blev grundlagt i Harmans private hus fører ned til venstre i billedet. Samling: Central Library, London Borough of Redbridge.

Gravering efter fotografi, 1880.

Ilford Limited

Allerede i 1883 begyndte Harman at udbetale årsbonus til sine ansatte i form af "5 punds-Shares i firmaet, men imod slutningen af 1891 besluttede Herman at sælge firmaet og gøre det til et privatejet "Limited". Det skete dog først i 1898 og salgsprisen var den formidable sum af 380.000 pund. I 1901 ændrede firmaet navn til Ilford Limited. Firmaet fik altså navn efter byen, hvor produktionen blev grundlagt. Nu kom der en periode med opkøb af mange andre, mindre fotografiske firmaer: Imperial Dry Plates, Illingworth, Selo. Apeam, Rajah, Marion, Peget, Wellington & Ward, Gem Dry Plates og flere andre mindre kendte.

Kodak/Ilford

I december 1902 gav George Eastman fra Kodak i USA et tilbud om at fusionere. Det resulterede i nogle ekstraordinære generalforsamlinger - de er senere beskrevet som de mest "ekstraordinære" nogen sinde i firmaets historie. Resultatet blev en afvisning af tilbudet og samtidig en øget konkurrence mellem de to firmaer. I 1913 døde Alfred Hugh

Harman 72 år gammel. Han efterlod sig en arv på den nette sum af 266.000 pund. Det var virkelig en formue i året 1913.

Ilford ekspanderer

Dele af produktionen blev flyttet til en ny fabrik i Warley, den tidligere Rajar fabrik i Mobberley blev også inddraget i produktionen. I årene der fulgte kom flere fabrikker og forskningsafdelinger til: Brentwood, Watford, Park Royal, Cricklewood, Elstree, Bexford, Pembroke Carton and Printing Company, m.fl. Under første Verdenskrig koncentrerede Ilford Limited sig om at fabrikere røntgenfilm, som nu var blevet et meget brugt filmprodukt. I 1930'erne producerede man de første farvematerialer, "Dufaycolor" transparent film.

Under Den anden Verdenskrig blev flere af Ilfords fabrikker bombet og ødelagt. Store dele af produktionen blev omstillet til røntgen- og aerial film. Ilfords forskere havde fundet frem til helt nye, hurtige og meget finkornede emulsioner, som RAF forlangte at få hovedparten af, til almindelige

1886

1901

luftopgaver, men især til nat-fotografering, hvor Kodak ikke kunne leve op til den kvalitet, Ilford kunne fabrikere. Kravet fra RAF om bedre materialer førte også i denne periode til udviklingen af verdens første multi-kontrast papir - Multigrade. I 1940 producerede Ilford i samarbejde med ICI, en helt ny "non substantive" farvefilm: Ilford Color D.

Efter krigen i 1946 sendte Ilford sin nye HP3 på markedet. Det blev en kæmpesucces. Den blev den førende film i mange år - især blandt pressefotografer. I 1948 fremstillede man, i samarbejde med det svejtsiske firma Geigy, et kopimateriale baseret på "Silver Dye Bleach" (SDB) processen. I 1952 tilbød Ilford billeder fremstillet efter SDB metoden, men på grund af manglende salgsresultater blev produktionen dog stoppet igen. Det var ikke før end i 1962, da Ciba Ag introducerede et nyt, stærkt forbedret SDB farvemateriale, at Ilford igen gik ind på dette marked, og i et tæt samarbejde med Ciba Ag, i 1963 sendte de første Cibachrome materialer på markedet.

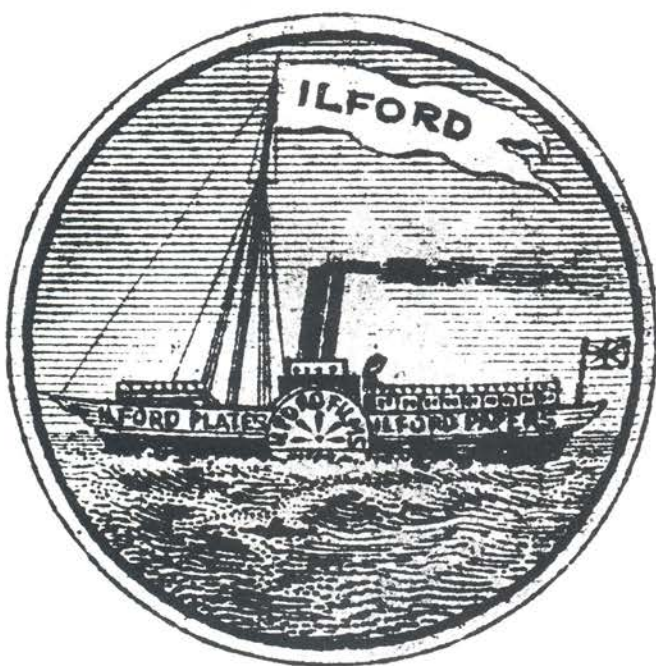
I.C.I. overtager Ilford

De nye tider krævede store investeringer, for at Ilford skulle kunne overleve. Ilford havde ikke selv

nok kapital, men i 1958 opkøbte Imperial Chemical Industries alle Ilford aktier og blev derved ejer af firmaet. Fabrikker blev lukket eller solgt, nyt hovedkvarter blev bygget i Basildon. Farvefilm, Ilfocolor og Ilfochrome blev der satset kraftigt på. Der blev bygget et kæmpe farvelaboratorium med 600 ansatte, men på grund af konkurrenceforhold blev hele farvebilled-produktionen dog stoppet efter nogle få år med stor succes. ICI blandede sig ikke meget i Ilfords forhold, og det virkede nærmest som om de havde mistet interessen nu, hvor Ilford ikke mere kunne aftage større mængder af de farvestoffer ICI producerede.

Ciba-Geigy overtager Ilford

I 1969 købte Ciba hele Ilford af ICI, og blev dermed ene-ejer af firmaet. Ciba fusionerede i 1970 med Geigy AG og blev til Ciba-Geigy. Dette førte til nye investeringer i Ilford, og især blev der lagt vægt på fremtidens materiale: Cibachrome, som blev produceret i Fribourg. Den franske fabrik Lumière, som var ejet af Ciba-Geigy og var beliggende uden for Lyon, blev til en Ilford fabrik med speciale i grafiske og fotografiske papir-materialer. Faber kemikalie fabrikken i Schweiz, som også var ejet af Ciba-Geigy, blev nedlagt og enkelte produkter og know-how blev overført til Basildon.

1908

1913

I 1982-83 blev det nødvendigt for Ilford at spænde livremmen ind. Det blev besluttet at stoppe produktionen af grafiske, røntgen og mikrofilm materialer, som alle gav firmaet underskud. Samtidig blev det besluttet at sælge Basildon hovedkontoret, som var for stort og for dyrt. Flere af de øvrige fabrikker skulle også nedlægges, og i stedet skulle hele den engelske produktion samles et sted, og man valgte Mobberley, fordi der var de bedste udvidelsesmuligheder.

I.P. overtager Ilford

I 1989 blev Ilford atter handlet. International Paper købte hele virksomhedens verdensomspændende salgsorganisation og alle fabrikkerne.

Ilford i Danmark

Ilford Akts. blev dannet den 3. juni 1931 som en dansk filial af det engelske Ilford Limited. Den første direktør for det danske firma var Knud Jensen, som siden 1923 havde været eneagent for en række mindre engelske firmaer. Disse firmaer blev sluttet sammen med Ilford Limited omkring 1930, og det var derfor naturligt, at samordne markedsføringen af disse produkter under Knud Jensen.

Knud Jensen begyndte sin karriere i den danske fotobranche som "logerende" hos en venlig, gammel tante, der boede i Købmagergade 3 - på en anden sal. Alle varerne skulle derfor bæres to etager op, inden de blev båret ned igen og sendt til kunderne. Det var et hårdt job, for ejendommen havde ingen elevator, og fotografiske materialer er tunge, og ikke mindst den tids glasplader. Allerede året efter kunne Knud Jensen dog flytte sin fotovirksomhed til egne, lejede lokaler i Pilestræde, og siden voksede firmaet roligt og stabilt. Under Den anden Verdenskrig holdt Knud Jensen firmaet gående ved selv at fabrikere udstyr og i øvrigt sælge alt, han kunne få fat i som havde blot en smule relation til fotografiske forhold - disse svære år bliver behandlet i det efterfølgende afsnit.

I 1959 flyttede virksomheden til Gadelandet 18. Ny direktør var Erik Hjerring, som dog få år efter blev afløst af Jørgen Schoubye. Schoubye var direktør indtil fusionen med Horsell og Anitec i efteråret 1991.

Nuværende adresse:

Tordenskjoldsgade 19, 1055 København K

Litteratur:

Ilford, personalehåndbog: International paper 1993.

Roberth J. Herock & George A. Jones: Silver by the ton, The History og Ilford Limited, 1879-1979. London, 1979. ISBN 0-07-084525-5.

Ilford i Danmark 1940-1945 - og i England

Erik Nielsen

Denne beretning bringes i en forkortet udgave, hvor bearbejdningen er foretaget af en af Knud Jensens kolleger, Erik Nielsen, der var aktiv som fotoimportør: "Aktieselskabet Erik Nielsen Fotografisk Handelshus" og den nordiske fagfotografiske salgsorganisation "Erni Foto A/S" fra slutningen af 1940'erne til begyndelsen af 1970'erne.

Direktør Knud Jensen.

Præcis på befrielsesdagen den 5. maj 1945, skrev direktøren for det danske Ilford-selskab, Knud Jensen en rapport til det engelske moderselskab om situationen her i landet under krigen. Rapportens hovedtema var, som man kan vente: hvordan klarede et engelsk datterselskab sig i fem år uden at have kontakt med, og uden at kunne importere varer fra sit moderselskab?

Baggrunden

I 1922 fik Knud Jensen, der havde opholdt sig i England siden 1906 og det meste af tiden arbejdet i kino- og fotobranschen, en opfordring til for Amalgamated Photographic Manufacturers Ltd. - senere Apem Ltd. - i London at udarbejde en analyse af det fotografiske marked i Danmark. Det

resulterede i, at Knud Jensen fik overdraget ene-forhandlingen af de engelske produkter i Danmark og i 1923 etablerede et dansk firma i eget navn, men med væsentlig finansiel støtte fra England. Firmaet lå i Købmagergade 3, i ét værelse, han lejede hos en ældre slægtning. Staben var en maskinskriverske og en bydreng. I 1924 flyttede firmaet til Handelsbankens bygning på Amagertorv 29, i 1928, da banken selv skulle bruge lokalerne, til Pilestræde 19-25, hvor firmaet lå, indtil det flyttede til den nuværende adresse, Gadelandet 18 i Brønshøj.

I 1930 blev Apem Ltd. overtaget af Ilford Ltd., og i 1931 blev Knud Jensen-firmaet afløst af et dansk Ilford-datterselskab, Ilford-Selo Foto A/S, med Knud Jensen som direktør. Tiden indtil Danmarks besættelse i 1940 var selvsagt stærkt påvirket af valutarestriktionerne, men firmaet voksede stille og roligt og beskæftigede i april 1940 i alt 29 medarbejdere.

Danmarks besættes

Okkupationen af Danmark standsede omgående al import fra England. Risikoen for en krig var i august 1939 blevet drøftet med det engelske Ilford-selskab, hvor en af Knud Jensens engelske chefer havde sagt til ham, at i tilfælde af, at en krig afbrød forbindelsen mellem England og Danmark, skulle Knud Jensen lede virksomheden, som om det var hans egen. Man frygtede, at virksomheden og dens kapital ville blive beslaglagt som fjendtlig ejendom. Denne frygt viste sig at være ubegrundet, men det vidste han jo ikke i april 1940, så Knud Jensen besluttede at genoplive sit gamle fir-

ma "Knud Jensen", således at der ville være noget at falde tilbage på, såfremt Ilford-Selo Foto A/S skulle miste sin arbejdskapital. Han solgte, hvad han ejede af værdipapirer og finansierede på denne måde selv det private firma, således at et eventuelt forsøg fra tyskernes side på at lukke eller beslaglægge firmaet kunne afvises med henvisning til, at det var 100% danskejet. Hele indtjeningen fra det nye Knud Jensen-firma tilgik Ilford-Selo Foto A/S, som derved fik tilført i alt kr. 64.400,-. Hvordan aktiviteterne i øvrigt blev fordelt på de to firmaer, som der jo altså var tale om, fremgår ikke af Knud Jensens rapport, så når der i det efterfølgende tales om "firmaet", kan det betyde både Ilford-Selo A/S og firma Knud Jensen. Dog er det klart, at salget af røntgen-fremkalder, som omtales senere, skete i firmaet Knud Jensen.

Firmaet tilpasses

Da der ikke kunne forventes flere vareleverancer fra England, gik han dernæst i gang med en drastisk omkostningsreduktion. Alle medarbejdere, med undtagelse af Eric Gjerring, der senere afløste Knud Jensen som direktør, blev sagt op, og kun så mange af dem genansat, som han mente var fornødne for at kunne beskytte selskabets interesser, og for at kunne klare en frisk og hurtig start, når krigen sluttede. Den lille udvalgte stab - der var 7 medarbejdere i maj 1945 - løste sammen med Knud Jensen de opgaver, som firmaerne blev stillet overfor i de kommende fem år.

I løbet af 1940 var lageret af engelske varer realiseret, og indtjeningen ville herefter alene afhænge af nye initiativer. Et af dem var at optræde som røntgenfilm-grossist. Firmaet havde selv importeret og solgt egne røntgenfilm og var velkendt hos brugerne, herved fik de mulighed for at sælge røntgenfilm, som de købte hos Kodak og Agfa og videresolgte. Denne aktivitet varede imidlertid ikke længe, for Kodak begyndte selv at få leveringsvanskeligheder, og det danske Agfa-firma fik fra Tyskland forbud mod at betjene Ilford-Selo Foto A/S.

Agent for Voigtländer

Et andet initiativ var at overtage agenturet for Voigtländer, som var utilfreds med sin hidtidige agent og tilbød Knud Jensen at overtage salget.

Han var først tilbøjelig til at afslå, men dels havde han behov for indtjening, dels appellerede det til hans komiske sans, at et tysk firma tilbød at hjælpe med til at holde liv i et engelsk firma! Selv om det ikke varede længe, før også Voigtländer fik leveringsvanskeligheder, opnåedes en betydelig omsætning af kameraer og rullefilm, som var fremstillet af Gevaert!

Egen produktion

Firmaet gik også i gang med selv at producere. Et af produkterne var et apparat til refleks-kopiering af dokumenter og tegninger, et andet var et forstørrelsesapparat, baseret på brugen af amatørfoto-grafens eget miniaturekamera. Delene til forstørrelsesapparatet blev lavet på et mekanisk værksted, men monteringen blev foretaget af firmaets egne medarbejdere for at holde omkostningerne nede. Ifølge Knud Jensens rapport fra 5. maj 1945 var der solgt 232 af disse forstørrelsesapparater, mens der fortsat fandtes materialer til yderligere 218 stk. Firmaet gik endvidere i gang med at producere røntgenfremkalder. Knud Jensen havde fra England købt fremkalderen "Blue Label" og kunne tilfældigvis huske, at denne fremkalder indeholdt potaske. Med denne viden som udgangspunkt fik man udviklet det nye produkt, sat det i produktion og påbegyndt salget - under navnet "Blå Etiket". Da hospitalerne, som var kunderne, ikke associerede Knud Jensens navn med Ilford-Selo Foto A/S i samme grad som fotohandelen, besluttede han at tage risikoen ved at markedsføre "Blå Etiket" som et produkt fra Ilford-Selo. Hovedparten af kemikalierne (de vandfri) blev købt på det åbne marked, og Hydrokinon købte Knud Jensen hos Agfa i sit eget navn, da Agfa - som selvfølgelig var klar over sammenhængen - ikke måtte levere til Ilford-Selo.

Investering i ejendomme

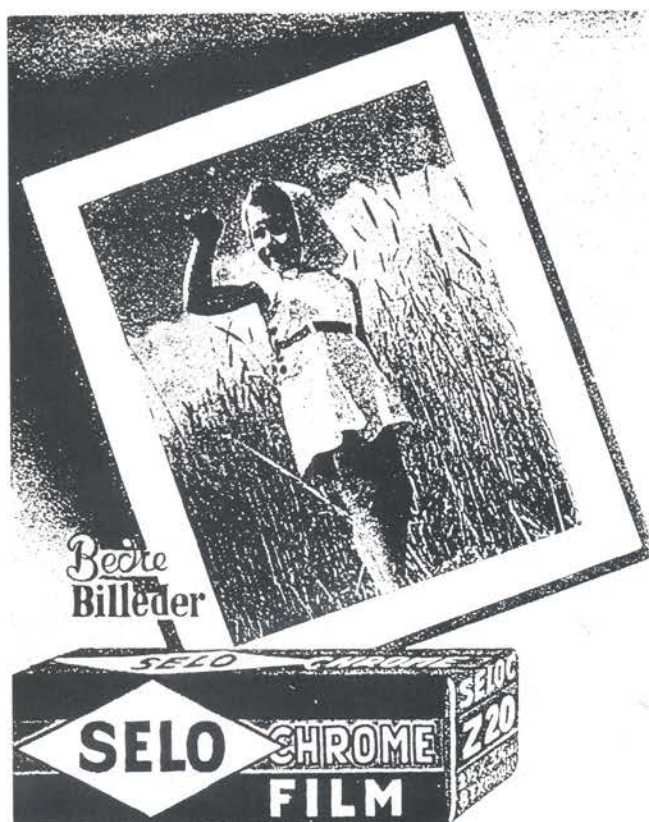
Der kunne nævnes mange andre initiativer som f.eks. salget af trælegetøj og radioantenner, men lad os runde af med den vel nok givtigste: ejendomsinvestering. Efterhånden som kundetilgodehavenderne blev reduceret, skete der en ophobning af kontante midler, og samtidig faldt renten. Knud Jensen tog så initiativet til at danne et ejendoms-selskab, hvor alle aktierne tilhørte Ilford-Selo Foto A/S, og som købte en beboelsesejendom med 60

lejligheder fra 2 til 4 værelser og med bad og køkken. Ejendommen kostede kr. 821.000. Investeringen gav et nydeligt afkast, men også en masse arbejde, og i sin rapport anbefaler Knud Jensen, at ejendommen sælges, så han kan koncentrere sig om mere væsentlige opgaver, således at en betydelig salgsgevinst kunne blive indkasseret. I rapporten opgør Knud Jensen den økonomiske situation, som den ser ud efter de fem år. Der er i perioden 1.10.1939 til 30.9.1944 tabt i alt kr. 122.500,-, hvilket betyder, at vedtægtmæssige reserver på kr. 32.500,- og den ikke udbetalte dividende for 1938/39 kr. 24.000,- samt kr. 66.000,- af aktiekapitalen (som androg 300.000 kr.) er væk. Heroverfor står imidlertid den betydelige gevinst på ejendommen, som vil kunne indkasseres ved salgen viste sig at andrage kr. 76.000,-, samt det forhold, at Ilford- Selo Foto A/S ved krigens slutning var et firma, der var parat til, med omgående virkning, at fortsætte sit arbejde efter de fem års ufri-villige pause.

Den nye foto-ordning

I et spændende kapitel i rapporten kommer Knud Jensen ind på tilblivelsen af den nye foto-ordning, som så dagens lys under krigen. Bestyrelsen i FOTIM, (fotobranchens importørforening), havde på tidspunktet for Danmarks besættelse kun tre medlemmer: Knud Jensen, direktør Alfred Kirk-Jensen, Kodak, samt direktør Svend Thiele, som repræsenterede Leitz, dvs. repræsentanter for henholdsvis engelske, amerikanske og tyske fotointeresser - altså med overvægt til de kommende allierede!

En dag forlød det, at en repræsentant for den tyske fotoindustri ville komme til København for at "organisere" den danske fotohandel. Allerede kort tid efter krigens udbrud i 1939 havde Alfred Kirk-Jensen og Knud Jensen imidlertid sat sig sammen og aftalt en indbyrdes drøftelse af alle vitale problemer, der måtte dukke op, som et resultat af krigen, og i anledning af det forestående besøg mødtes de og besluttede at blive på deres pladser, selv om det måske netop var dem, og specielt Knud Jensen, som repræsentant for fjenden - man var ude efter.

*Ilford reklame fra midten af 1950'erne.
Samling: Danmarks Fotomuseum.*

Den besøgende viste sig at være baron von Werthern, som meddelte, at den tyske fotoindustri ønskede at få fotohandelen organiseret efter tyske retningslinier. Alfred Kirk-Jensen og Knud Jensen enedes på et efterfølgende internt møde om at forblive i FOTIM's bestyrelse, idet de mente derved bedst at kunne varetage engelske og amerikanske interesser - en opfattelse, de var blevet bestyrket i, derved, at baron v. Werthern havde udbedt sig deres kommentarer til hans oplæg. Det blev indledningen til en lang omgang tovtrækning, hvor danskerne i kritiske situationer afviste de tyske krav med henvisning til vor statslige priskontrol, og det bøjede den tyske udsending sig for. Den velkendte respekt for autoriteterne svigtede ikke. Resultatet blev en ny foto-ordning, som rent faktisk var gældende til foråret 1963, men det lykkedes langt hen ad vejen at undgå, at den ønskede "reorganisering" af vor fotohandel - med det klare mål at favorisere den tyske fotoindustri - blev gennemført i det ønskede omfang.

Ilford hjalp med til at vinde krigen

Beretningen bygger på interne Ilford-reporter offentliggjort i det danske "Ilford Bladet" i 1945. Artiklen er anonym og her stærkt forkortet. F.B.

Danmarks Fotomuseum

V. 2 bombeskade på Ilford fabrikken.

Det engelske moderselskab Ilford Ltd, Brentwood, Park Royal, Cricklewood og Watford fabrikkerne, beliggende udenfor Stor-Londons byområde, blev alle udsat for tyskernes luftangreb under den såkaldte "Blitz-krig" mod England i 1940. Alle arbejdere var beordret til at blive på deres arbejdsplads under angrebene, skønt bombesplinter og glasskår regnede ned over dem. Brentwood-fabrikken led kun mindre skade takket være tyskernes unøjagtige bombning. Derimod var Ilford-fabrikkerne ikke så heldige. Et større antal brandbomber satte ild til bl.a. de bygninger, hvori der fremstilledes fotografiske plader, hvorved produktionen var indstillet i længere tid. Park Royal-fabrikken blev ramt af flere V2 bomber, som var utroligt effektive, men takket være fabriksanlæggenes store spredning blev virksomheden aldrig helt sat ud af drift. Det er ofte blevet fremhævet, at Den anden Verdenskrig blev vundet med katoderør og fotografiske materialer. Det er i hvert fald sikkert, at uden rekognoscering fra luften ville de allieredes landstyrker have været hindret i at udforske fjendens bevægelser og hensigter. Efter nederlaget i Frankrig og tilbage-

trækningen fra Dunkirk blev luftrekognoscering næsten den eneste informationskilde på det europæiske kontinent. Englands første kendskab til V1 og V2 bomberne stammer fra luftfotografering af tyskernes enorme installationer ved byen Peenemünde. Det er i dag en kendt sag, at det britiske fotografiske udstyr var fjendens langt overlegent. Ved krigens slutning i 1945 havde R.A.F. 100.000 kameraer i funktion, og forbruget af film udgjorde ca. 25 millioner kvadratfod film om året. 7 tons fotografiske aftryk krævede alene forberedelserne til landgangen i Afrika, og senere brugtes der alene på denne krigsfront næsten 1 million aftryk om måneden.

Luftfotografering anvendtes også til vurdering af de bombeskader, de allieredes bombetogter anrettede på de tyske industrianlæg og byer. På Brentwood-fabrikken havde man en ugentlig produktion til R.A.F. på ca. 29 km film i en bredde af 1 meter. Filmene blev leveret på særlige spoler, som målte fra 14-24 cm i bredden, og totallængden af den leverede film nåede under krigen op på ca. 14.400

kilometer! I begyndelsen af krigen blev det nødvendigt at forøge maskinernes flyvehøjde ved luftfotografering. Oprindeligt var luftkameraernes flytransportmekanisme meget mangelfuld, fordi filmen på grund af de høje kuldegrader i stor højde, blev skør og viste tilbøjelighed til at bryde. Det bestemtes, at flyvefilm anvendt til dette formål i fremtiden skulle være perforerede. Der eksisterede imidlertid ingen maskiner i landet til perforering af de anvendte bredder film, men i løbet af to måneder omdannedes et større antal kinoperforatorer til det ønskede formål. Iford fremstillede næsten 10.000 km film til maskingevær-kameraer til anvendelse i luftkampe. Hærens mikro-film afdeling fik film til 14 millioner optagelser. Til den britiske radar-sektion lykkedes det at fremstille to nye film til katode-rørs instrumenter, de såkaldte Iford 5B52 og 5G91. Disse film anvendtes til hemmeligt arbejde i radar-tjenesten, deres fordel var at de kunne fremkaldes og fikses på nogle få sekunder. Man fremstillede også mekanografisk lydfilm, d.v.s. en film, hvis lydspor ikke optoges fotografisk, men ad mekanisk vej, ganske som en grammofonplade. Denne film anvendtes på lyttestationer i særlige apparater og satte os i stand til med held at bekæmpe et af Tysklands mest sindrige og farlige våben, V1 og V2 bomben.

Fotografisk papir og plader

Det almindelige bromsølvpapir blev leveret i bestemte standard formater eller i ruller. R.A.F. multi-kopieringsmaskiner udspyrede 1.000 færdige og beskårne billeder i timen. Hertil blev leveret en ugentlig produktion på næsten 29 km film på 1 meters bredde. For at kunne producere vandtæt papir til hurtigfremkaldelse i felten måtte man senere ombygge et af fabrikkens store gydningsanlæg. På fabrikken Iford fremstilledes store mængder plader af den kendte Proces Panchromatic i det usædvanlige format 104 x 92 cm til reproduktion af landkort. Hertil anvendtes kamera- og mørkekammerfiltre i store mængder.

For at træne R.A.F. og U.S. bombemandskaber blev størstedelen af industriområderne i Ruhrdistriktet fotograferet fra luften og reproduceret i farve i målestok 6 engelske tommer lig én engelsk mil. Originalen blev derefter affotograferet på farvese-

Her var det en fuldræffer.

parationsnegativer i størrelsen 25 x 25 cm, hvorefter der fremstilledes transparenter i naturlig farve efter Autotype's trefarve-kulproces. Disse transparenter overførtes på særligt slebet glas, som kunne tåle stærk hede. Kolossale mængder af disse transparenter blev fremstillet og anbragt i store projektører, som kastede billedet ned på et hvidt gulv, og dette billede kunne bringes til at bevæge sig efter ønske af piloten i en tænkt flyvemaskine i den højde og med den fart, der anvendtes ved operationsflyvning. Piloter og bombemandskab kunne på denne måde foretage kunstige prøveflyvninger over de mål, de måske næste dag skulle flyve hen over.

Iford var med til at fremstille de første fotografiske billeder af den tyske jagerbomber Messerschmitt, typerne 410, 163, og 262, forstørrelser efter 16 mm enkelt negativer optaget med et maskingeværkamera. Hærens mikro-foto afdeling fik til huse på Cricklewood fabrikken, hvor der fremstilledes i tusindvis af forstørrelser fra mikronegativer. Arbejdet blev udført for U.S. 8. Air Force kamp-kommando.

Denne korte beretning om Iford firmaets krigsindsats under Den anden Verdenskrig er fotohistorie, som sjældent omtales uden for fagkredse, og giver et indblik i den fotografiske tekniks utrolige formåen. ●

En fotosamlings endeligt.....

- Shellhus bombningens katastrofale følger.

Erindringer af fotograf Jens Juncker-Jensen

2. Del.

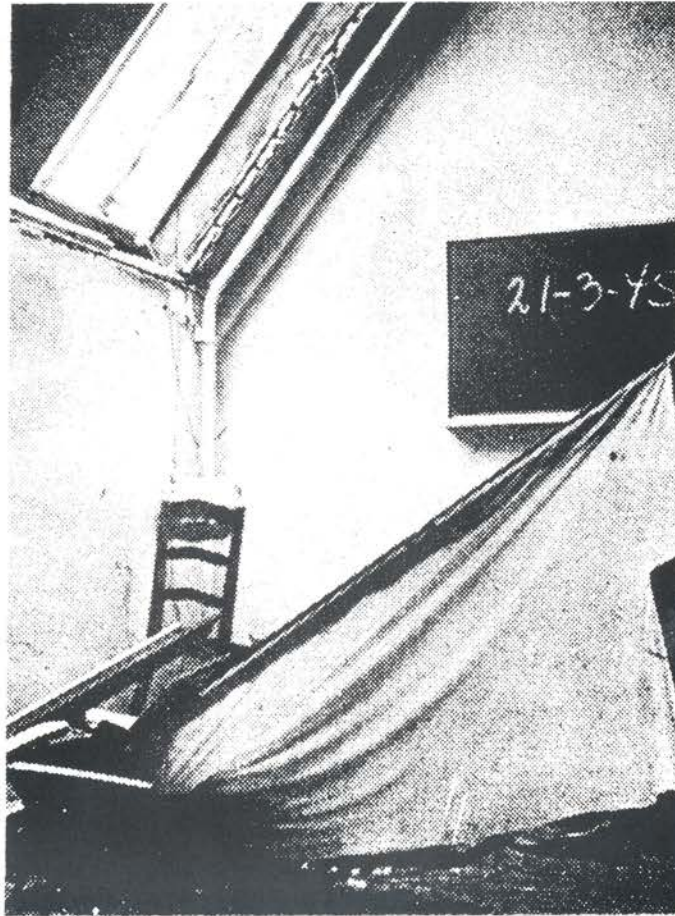
Faglærer ved Dansk Fotografisk Forenings fagskole på Teknologisk Instituts Jens Juncker-Jensens oplevede på nærmeste hold det vellykkede bombardement af Shell-Huset den 21. marts 1945, som ulykkeligvis medførte den tragiske fejlbombning af Den Franske Skole.

I 50-året for bombardementet af Shell-Huset den 21. marts 1945 publicerede Objektiv i nr. 68, april 1995, første del.

...Og nu tilbage til begivenhederne således som de oplevedes af mig som øjenvidne. Vi opholdt os i Teknologisk Instituts pompøse forhal overfor Shell-Husets facade. Hvor mange? Måske et halvt hundrede personer. Det var os af brandvagterne forbudt at forlade bygningen, men man kunne lindre på de tunge døre ud til det lille torv. Byen var så mærkelig stille, kun lyden af knitrede og buldrende flammer, der væltede ud af de tomme vinduer derovre og af fjerne ambulancer og brandbilers hylende sirener. Ikke et menneske at øjne,

stille tomme gader. Hos os der var strandet her, sporedes ingen panik. En ældre dame der havde det skidt med sit hjerte sad fortabt på et trappetrin, det lykkedes mig at berolige hende. Selv var jeg rolig som man ofte er, når noget uden varsel kommer bag på én. Men som tiden gik - en time måske - befandt jeg mig efterhånden ikke så godt i denne lukkede verden, ligesom omgivet af en tyst spøgelsesby, så jeg hviskede til kaptajn Jespersen om vi ikke - trods forbud fra brandvagterne - skulle stikke af. Vi listede ud i bar figur som vi var (overtøjet

Fagskolens lokaler blev totalt splintret - her har læreren villet fastholde datoen.

Kvarteret omkring Den Franske Skole lignede mere en tysk efter et natligt bombardement.

Foto: J. Jankers-kenset.

*"Husk, at det er Gestapos hovedkvarter i nr. 36, vi ønsker at få ram på.
- så prøv at undgå vor agent X's bolig i nr. 36a".*

var jo oppe i de brændende lokaler) kastede et blik på den øde plads og det udbombede Shellhus, sneg os om hjørnet til venstre.....

Videre hedder det:

På hjørnet fik vi øje på den forsager, der havde nødvendiggjort evakueringen af beskyttelsesrummet, den lå ganske tæt ind til muren og så så fredelig ud, vel 125 cm lang og 50 cm i tværmål. Vi skiltes ved Sect. Pederstræde ad hvilken jeg fortsatte til atelieret i Vimmelskafte, jeg følte mig som den eneste overlevende i en uddød by, kunne høre mine egne fodtrin - men hele tiden også den fjerne lyd af ambulancer.

Katastrofen

Men det frygtelige der ved samme lejlighed havde tildraget sig ude på Frederiksberg fik vi først viden om dagen efter. Til forståelse heraf citerer jeg oplysninger fra Ove Hermansens bog "Gruppen der bombede Shellhuset" (1979).

Som det allerede er fremgået, var der tale om en stort anlagt aktion: 18 Mosquitos FB. MK. VI medbragte 44 stk 500 pounds bomber; de havde en eskorte på ikke mindre end 31 jagere af Mustang-

typen, hvis opgave bl.a. var at beskyde det tyske antiluftskyts i København, ikke mindst på taget af det nærliggende Dagmarhus. Angrebsretningen måtte blive over Sect. Jørgens Sø, som var letkendelig fra luften. Man fløj meget lavt over Danmark (jagerne fløj under højspændingsledningerne!). Turen gik fint idet tyskernes store radarstation ved Hvide Sande ikke havde opdaget de nu 48 fly. Ved den cirkelrunde Tissø splittede man formationen op i 3 angrebsbølger. Fra Køge gik det langs kysten mod nord. Ved ankomsten til København steg anføreren til en højde af 150 meter for at orientere sig og fortsatte derefter umiddelbart over hustage- ne. Alt gik godt til man passerede godsbaneterræ- net ud for Vestre Fængsel. Her opdagede en af pi- loterne for sent en 35 m høj lysstander, som splin- trede hans haleror, hvorefter flyet pløjede sig med den ene vingespids gennem en tagryg på Sdr. Bou- levard; de to bomber rev sig løs og ramte en 4-eta- gers beboelsesejendom, hvorved de sprængtes; huset styrtede sammen og 12 civilpersoner om- kom. Men flyet fortsatte mod Frederiksberg Have, nåede dog ikke så langt, men styrtede ned lige ved den franske Jeanne d'Arcsskole på Frederiksberg Allé. Flyets store benzinlast forårsagede et vold- somt bål med kraftig røgudvikling, der kunne ses langt bort. De to besætningsmedlemmer var dræbt på stedet. Flere kilder angiver, at mindst et par af flyene i 2. angrebsbølge tog fejl og bombede det brændende fly ved skolen i den tro, at det var Shellhuset. I området fandtes spor af mindst 15 bomber. Det blev en katastrofe uden sidestykke. Foruden skolen nedbrændte flere store etagejen- domme og kvarteret kom til at ligne det billede, som man ellers kun forbandt med udbombede ty- ske byer under anden verdenskrig. På Frederiks- berg omkom 123 personer, hvoraf 87 var skole- børn.

Mor boede da på Dr. Primesvej, umiddelbart over for det udbombede kvarter. Hun var ikke hjemme da det skete - og gudskelov. Ruderne sprængtes i hendes lejlighed og glasstykker så store som knive fløj gennem rummene.....

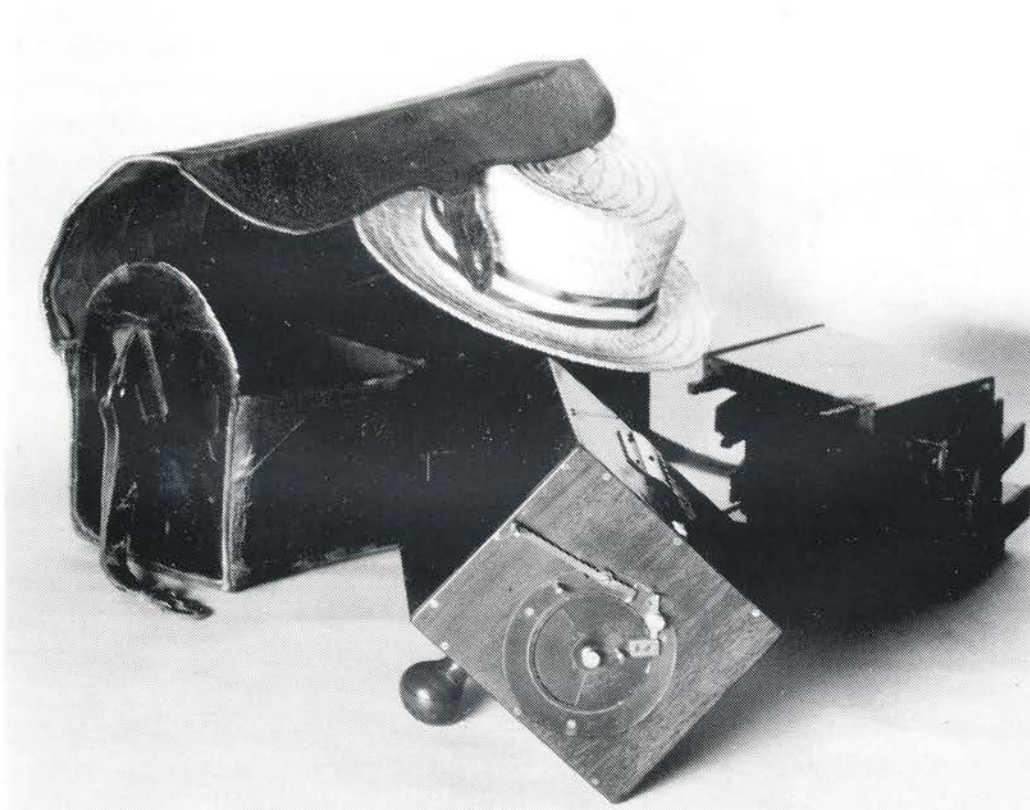
Jeg har senere tænkt, at det på denne 21. marts 1945, både for mors og mit vedkommende - på samme tid, omend to forskellige steder i byen, var et spørgsmål om nogle få minutter, eller meter om hun og jeg havde overlevet.

"Gersau-kameraet"

- patent nr. 38418

Flemming Berendt

På grund af Objektivs deadline for nr. 78 var den tekniske billedbeskrivelse af August Strindbergs såkaldte "Gersau-kamera" ukorrekt. Der er ikke tale om et "Magasin-kamera", men et "Moment Cameras". For at få en præcis formulering af apparatets funktioner har vi valgt at oversætte patentet i sin fulde ordlyd.

Introduktion

Strindbergs-Museets nye udstilling "Art Noir" - "Fyra konstnärer och deras fotografier" - blev indviet med sædvanlig svensk elegance tirsdag den 19. august kl. 18:00. Udstillingen blev præsenteret for pressen og de indbudte gæster, hvis særlige opmærksomhed var rettet mod den montre, hvor August Strindbergs genfundne "Gersau-kamera" fra 1886 var placeret.

Det må have været med en vis veneration, at publikum pludselig stod overfor et fotografiapparat, den store dramatiker havde betjent med egne hænder.

Nok havde kameraet været lidt på "afveje", men nu var det heldigvis kommet til "rätta" takket være den årvågne kunsthistoriker Erik Henriques Bing med tilknytning til Dansk Fotohistorisk Selskab.

Museumschef Agneta Lalander beretter, at Strindberg under sit ophold i Danmark (1887-1889) forsøgte at sælge kameraet til redaktør Andreas Buntzen, som han havde lært at kende under opsætningen af "Faderen" på Casino-Teatret. I et brev dateret 21. februar 1888 skriver han:

Käre Buntzen,

(---)

Sedan, uppmuntrad af all din vänliga uppmärksamhet, tar jag mig friheten bedja dig genom relationer söka hjälpa mig ur en aldrig tröttnande död. Jag sänder dig en fotografisk blyxtapparat med attiralj, och ber dig söka få den såld för 100, 80 eller minimum 50 Kronor! Skulle det roa dig sjelf att ega den, skall jag komma till dig en hel dag och undervisa dig.

Den har kostat mig stora pengar, men mitt bryderi till den 1a Mars är otroligt. (---).

Vänskapsfullt

August Strindberg.

På et udateret visitkort skriver han igen til Buntzen vedrørende kameraet: "August Strindberg beder få utlemnad till budet fotografiapparaten som har anbud på 200 kr!"

Køberen var den kendte kunstner Niels Skovgaard. Forretningen blev formidlet af Siri von Essens danske kusine Edna Frølich, datter til tegneren Lorentz Frølich. Litteraturforskeren Harry Jacobsen har i "Strindberg och hans første hustru" gengivet Edna Frølichs beretning, hvor hun lover sin far ikke at besøge Strindbergs hjem, men alligevel gør det en vinteraften, hvor hun troede, at Strindberg var bortrejst, tager hun ud til Klampenborg for at overrække pengene fra Niels Skovgaard.

Det var næsten som at høre et historisk vingesus: Dansk Fotohistorisk Selskab takker for, at vi måtte være blandt de første, som kunne viderebringe historien.

E. v. SCHLICHT IN NIEDER-RENGERSDORF O.-L., REG.-BEZ. LIEGNITZ).

Mit einer Indexeinstellung combinirte Plattenwechsellvorrichtung für photographische Hand-Moment-Cameras.

Patentirt im Deutschen Reiche vom 21. Januar 1886 ab.

På fig. 1 og 2 er a et lystæt fremstillet kamera af lystæt cedertræ. I denne glider en indsats b betrukket med sort stof. Indsatsen b, som bagtil og foran er åben, indeholder foroven spalten c hvori kassetten indsættes. På venstre side er anbragt apparatets håndgreb d, som kan faststilles i enhver stilling. På højre side har indsatsen en lille skyder f, forbundet med forbindelsesstykket e. Skyderen indeholder en indexstreg i midten og glider mellem to faststående elfbensplader q, fig 5. Elfbenspladerne markerer ved afmålte streger den tiltagende afstand fra 1 m til uendelig. Såvel håndgrebet d som skyderen f og indsatsen b er så store, at i enhver stilling forbliver åbningerne i sidevæggene dækket af a inde- og udefra.

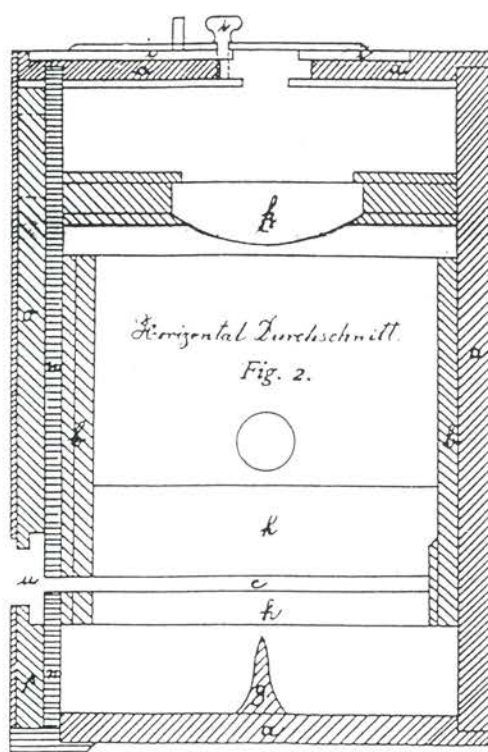
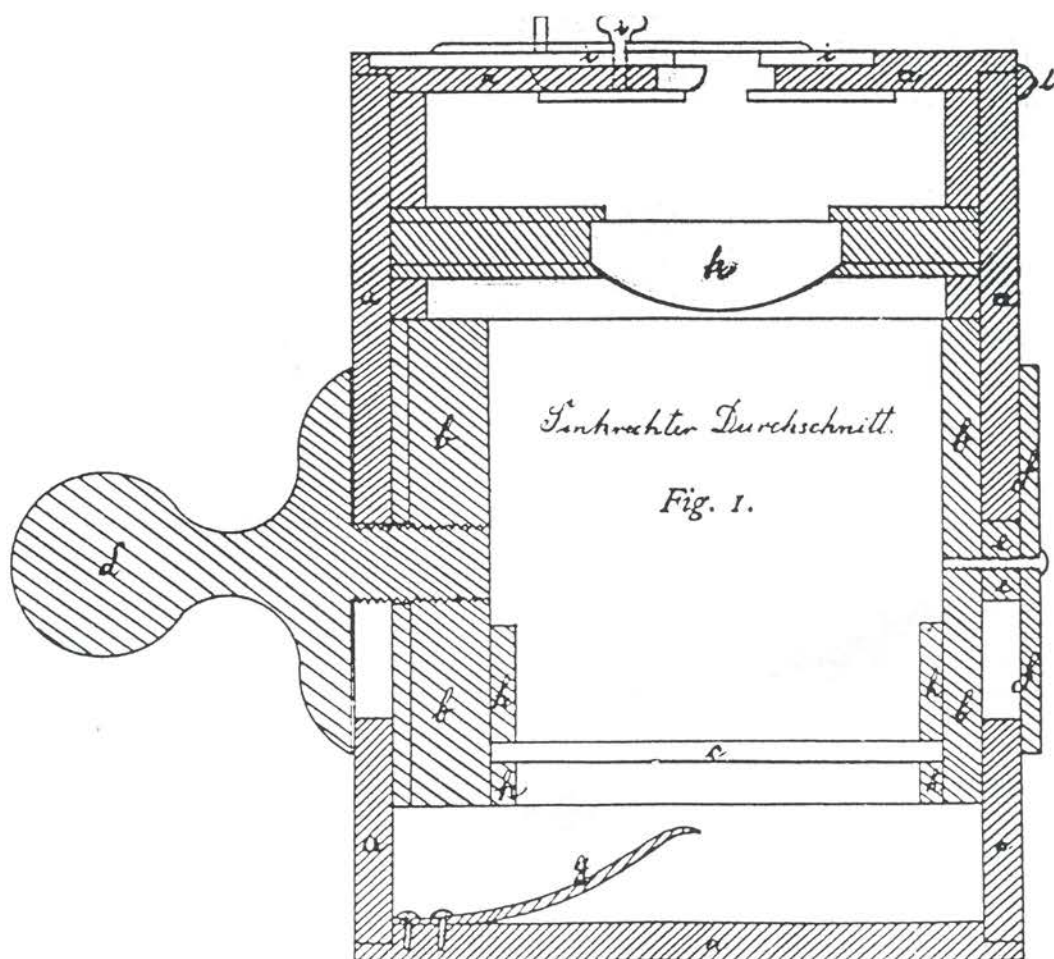
Lille g på fig 1 og 2 er en fjeder, som trykker den løse plade blidt mod notklodserne h, så snart indexstregen når til det første afstandsmærke (uendelig = ∞). Lille k er den akromatiske, plankonvekse landskabslinse i udtrækkelig træfatning. Lille i er det af den ved fjederkraft drevne øjebliklukker på frontside. Lille l er et sigtemærke, mens skyderen f bærer et sigtekorn. Det tilsigtede punkt falder

i pladens midte. Øjet er markeret med m. I fig. 2 er n et skydedæksel, gennem hvis udtrækning man kommer ind til den indre mekanisme og objektivet. Lille o er en på dækslet liggende skyder, som fastholder kassetterne, fig. 3 og 4 ved pladeskift og senere lukker for åbningen u.

Kassetterne fig. 3 og 4 er lufttætte og fremstillet i træ. Hver af dem indeholder kun én fotografisk plade, man medbringer så mange kassetter, som man vil lave optagelser. Lille t er to tynde fournierlister, hvori pladen ligger, s er den lystætte kassetteskyder.

Manipulationerne med apparatet er følgende:

Man griber med venstre hånd håndgrebet d, spænder øjebliklukkeren i og isætter dennes sikkerhedsanordning for at forhindre for tidlig eksponering. Derpå sætter man en ladet kassette med de fremspringende lister r på skydedækslets n tilsvarende åbning u, fig. 2 og trækker skyderen o så langt frem, indtil kassetten går i hak.

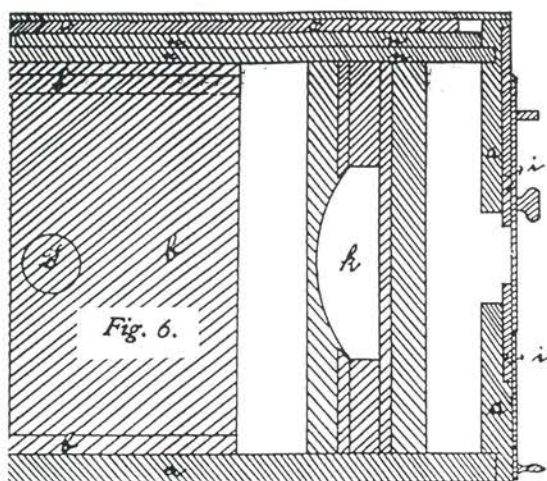
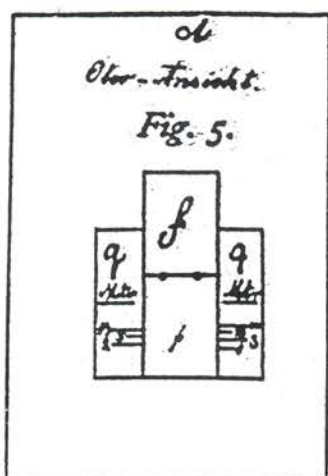
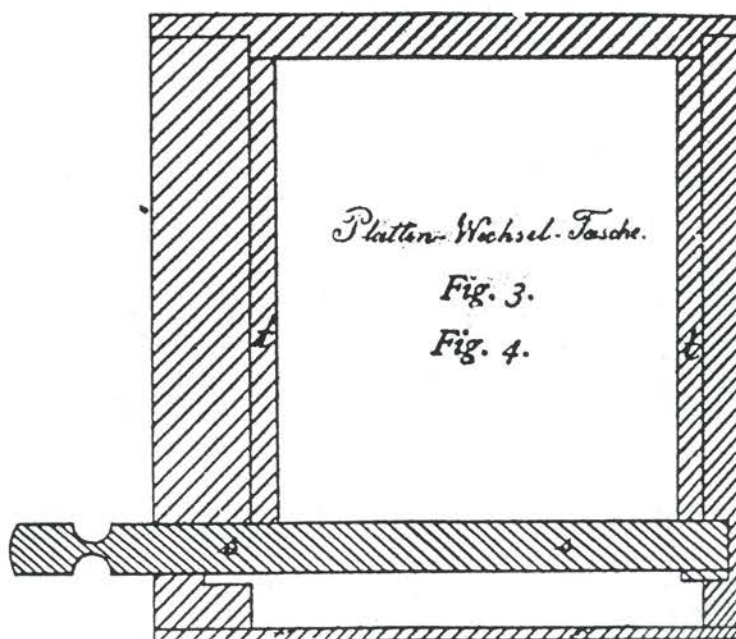

PHOTOGR. DRUCK DER REICHSDRUCKEREI.

Fig. 6 forestiller den position kameraet har, når kassetten isættes og indsatsen b med index og håndgrebet d er trukket tilbage. Man ser tydeligt, at dækslets n, åbning u i dæksel n ved indsatsens b forskydelse nu er lukket, således at kassetten kan fjernes uden fare for at lyset slipper ind. Det er tydeligt, ud fra tegningen, at fjederen g nu slutter tæt mod den i spalten c værende plade og presser denne imod det forreste nottræ h. Apparatet har i mellemtiden efter anmeldelse til patentbureauet allerede i større antal stået sin prøve og holdt, hvad det lovede. De yderst skarpe negativer, som er optaget med apparatet tillader enhver forstørrelse.

Patent krav

Med en indexindstilling kombineret kassetteanordning til fotografiske hånd-øje-bliks kameraer, bestående af lystætte skiftekassetter, fig. 3, som efter udskiftning af pladerne straks igen kan fjernes fra apparatet, efter at gennem den med håndgrebet d som har til formål at indstille focus - fremkaldte tilbagetrækning af indsatsen b er kassetteåbningen u i dækslet n samtidig blevet afsluttet, hvorved den enkelte plade ved pres på fjederen g bliver fikseret i dens leje.

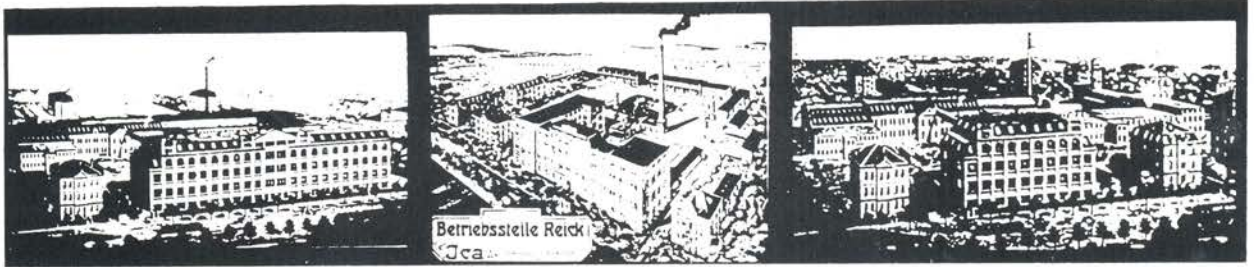
Derefter trækker man skyderen *s* ud til anslag; hermed vil pladen glide ind i indsatsen i apparatets tilsvarende fatning. Man drejer nu håndgrebet *d* op, og trækker med dette, skyderen *f*, indsatsen *b* tilbage til indexstregen; derved lukkes spalten *u* i dækslet *n* som indtil nu harmonerede med notåbningen *c* i indsatsen *b*, fordi den med klæde betrukne indsats *b* fig. 2 glider fast ved dækslet *n*. Man fjerner nu den tomme kassette efter at have trukket skyderen *o* tilbage, uden at lyset slipper ind i apparatet. For større sikkerhed skubbes skyderen *o* til anslag på listen *p*, for eksponering på et egnet tidspunkt.

For at lave en optagelse, er det nu kun nødvendigt at fjerne øjeblikklukkerens sikring, at indstille afstanden på skyderen *f* og *g*, at sigte og udløse lukkeren. Den eksponerede plade bliver i omvendt rækkefølge igen ført ind i kassetten, fig. 3, en anden kassette benyttes til næste optagelse.

Samtlige manipulationer udføres mens man holder apparatet i håndgrebet *d* med venstre hånd, så der ikke behøves et støttepunkt for kameraet. Man bærer apparatet samt kassetterne i en lædertaske på venstre side af kroppen. Da den på ingen måde har fremspringende skrøbelige dele, er en beskadigelse af samme udelukket.

Dresden

Den tyske kameraindustris højborg

Fra 1964 bliver koncentrationen inden for den østtyske kameraindustri virkelig sat i system og man kan tydeligt øjne målet: én virksomhed, ét navn. Navnet er Praktica. Men som det har været tilfældet siden DDRs tilbliven, sker udviklingen glidende, ikke i ét hug. Fra 1964 bliver navnet på moderselskabet VEB Pentacon Dresden. Der eksisterer stadig selvstændige firmaer, men kun ganske få.

6. Del - Perioden 1964-90

Lars Schönberg-Hemme

Ihagee

Det vigtigste og kendteste selvstændige firma efter dannelsen af VEB Pentacon Dresden er Ihagee der fremstiller Exakta. Ihagee bliver ikke lagt ind under Pentacon; men-det bliver tvunget ind i et snævert samarbejde og pålagt en masse restriktioner som gør livet svært for Ihagee. Der bliver tydeligvis lagt op til at firmaet selv skal kunne indse det formålstjenlige i at blive en del af Pentacon.

Kameraerne fra Ihagee er foreløbig blevet detaljeret beskrevet af Svend Erik Jeppesen i Objektiv 74 og 78, og vil blive det yderligere i nr.80 til foråret. De falder i tre hovedtyper. Den første og vigtigste er den meget berømte **Exakta**, verdens første enøjede spejlreflexkamera i småbilledformat og samtidig verdens første systemkamera hvor alt kan udskiftes eller tilpasses særlige fotograferingsformål. Fra 1950 har Exakta udskifteligt søgersystem.

Indtil 1960 står Exakta som det absolut førende enøjede spejlreflexkamera, når det drejer sig om den størst mulige alsidighed kombineret med den bedst mulige kvalitet. Specielt inden for den genre

som dengang bliver kaldt »teknisk fotografi«, er Exakta førende i halvtredserne på samme måde som Contax har været det i trediverne. Men også til reportage bliver det anvendt. På billeder fra tiden af danske pressefotografer til sportskampe kan man se at hvor tre ud af fire bruger det dominerende mærke Leica forsynet med spejlhus og lang linse, bruger den fjerde Exakta og slipper for spejlhuset. (Man kan i øvrigt samtidig iagttage at det dominerende objektiv til sportskampe er det vesttyske Novoflex, som besidder et revolutionerende hurtigfokuseringsgreb).

Fra 1960 bliver konkurrencen fra Japan smertelig følelig. Den værste konkurrent bliver Nikon, som træder ind på verdensmarkedet lige efter krigen med en række glimrende kopier af Zeissobjektiver. De leveres med tre forskellige fatninger: Contax, Leica, og Exakta. Meget hurtigt går Nikon over til også at fremstille kameraer, først målesøgerkameraer med Contaxfatning, derefter - fra 1960 - spejlreflexkameraer efter fuldstændig samme koncept

som Exakta. Den første model hedder Nikon F og bliver solgt i 2,5 mio eksemplarer.

Samtidig væltes en lang række andre spejlreflexkameraer ud på markedet fra Japan. Et af de mere kendte - men nu hedengangne - hedder Topcon. Det har ikke bare samme koncept som Exakta, men også samme fatning.

Et af de karakteristika ved Exakta som må siges at være uheldigt og som står i vejen for en videreudvikling af kameraet er den udvendige blændeafbryder. Ejendommeligt nok bliver også den overtaget af Nikon og Topcon, foruden af Miranda.

Det er svært at sige om Exakta ville have været i stand til at hævde sig i konkurrencen, hvis det ikke havde haft alt det bøvvl på hjemmefronten. Men det er ikke sandsynligt. Pentacon satser helt klart på et andet koncept, det der er skabt med Contax S og som nu (siden 1959) føres videre med Praktica. I DDR synes ideologien også inden for industriprodukter at være syntese. Alt tilpasses det fælles mål. Et andet indicium for at det nok ville have været svært for Exakta under alle omstændigheder, er den skæbne der overgår de berømte vesttyske spejlreflexmodeller. De sætter hårdt ind med kvalitet og avanceret teknik - og kan alligevel ikke klare sig. Det vesttyske Zeiss Ikon med de berømte spejlreflexmodeller Contaflex og især Contarex må lukke butikken i 1972. Det samme gælder Voigtlander Bessamatic. Leitzes Leicaflex bliver bestemt ikke nogen kæmpesucces, selv om det klarer sig og stadig findes på markedet (Leica R).

I sin slutfase fremstilles Exakta både af Ihagee og Pentacon. Men der er vel at mærke ikke tale om den samme model. Det Pentacon fremstiller fra 1969 til 1973, Exakta RTL 1000, er en Praktica kamoufleret med Exaktabajonet.

Ihagee overfører - uden succes - sine interesser til Vestberlin, senere til Holland og Japan.

Den anden af Ihagees tre hovedtyper er det prisbillige amatørspejlreflexkamera Exa. Det holder sig i produktion i Dresden meget længere. Efter at Ihagee er flyttet til udlandet bliver det fremstillet af Pentacon og senere af VEB Certo frem til 1987, men nu med almindelig 42mm gevindfatning.

Den tredje hovedtype er Exakta i mellemformat. Den allerførste Exakta har formatet 4x6,5cm (1933,

se 4.del). Selv om Kine Exakta med samme design fra 1935/36 bliver Ihagees hovedprodukt, fremstilles den store Exakta sideløbende og nyudvikles i tre tempi. I 1939 ændres formatet til 6x6, men udseendet er nogenlunde det samme, dvs. som Kine Exaktas. I 1951 genoptages produktionen og kameraet får ændret frontpladen, så den ligner Exakta Varexes. I 1953 ændres konstruktionen og udseendet radikalt. I stedet for at være tværstillet som et småbilledkamera, bliver det højdestillet og dermed smalt ligesom en filmoptager. Det ser smart og handy ud. Men filmtransporten er ikke helt pålidelig, og kameraet glider ud igen efter to år og 2250 producerede kameraer.

Exakta i mellemformat må fremhæves fordi det skaber en ny type, det enøjede kamera med udskiftelig optik og topfin mekanisk standard. Det der kendes i forvejen er det tøjede spejlreflexkamera som f.ex. Rolleiflex (og mange andre) eller klappameraet med indbygget koblet afstandsmåler som f.ex. Super Ikonta (og ikke så mange andre). De har ikke udskiftelig optik.

Exakta i mellemformat når ikke op på et bekvemmelighedsniveau, så det kan tage konkurrencen op med de to andre typer inden for reportagefotografering. Men det spiller en rolle som forløber for andre enøjede modeller, som f.ex. Praktisix/Pentagon Six, Hasselblad, Kiev, og de endnu senere enøjede Rollei og Zenza Bronica.

Andre selvstændige fabrikker

... eller delvis selvstændige. For rigtig selvstændig som virksomhed kan man ikke være i DDR.

Det drejer sig i perioden fra 1964 og frem til den tyske genforening i 1989 om tre virksomheder:

Beier

Certo

Mentor

Beier skifter i 1972 navn til Freital. Og alle tre fabrikker får samme år betegnelsen VEB (volkseigener Betrieb) sat foran navnet. De er med andre ord ikke selvstændige længere, men får lov at køre videre under eget navn og med egen ledelse. De er ikke lagt direkte ind under Pentaconkoncernen, som ellers har opslugt så mange andre.

Beier/Freital står for storproduktion af små amatørkameraer både i mellemformat og småbilledformat. Især er de mange modeller af småbilledkameraet

Beirette electronic, 1981.

Beirette kendt. Det har - omend i begrænset målestok - været en exportvare til Vesteuropa. Det meste af produktionen er gået til hjemmemarkedet og Østeuropa.

På denne tid - i den kolde krigs anden og tredje fase - bliver produkter fra østlandene generelt betragtet som 2.klasses og utidssvarende varer her i Danmark. Det er grumme urimeligt, når det drejer sig om produkter fra den sachsiske kameraindustri.

Beirette Electronic fra 1981, den sidste småbilledmodel fra Freital, er et glimrende og fikst lille automatisk kamera af mindst lige så god kvalitet som det bedste fra Japan.

I de sidste 3 år før genforeningen arbejdes efter diktat ovenfra på udviklingen af nye små amatørmodeller som skal afløse de hidtidige, men under navnet Praktica. En enkelt når at komme i produktion i 1989, Praktica 35M.

Certo er især kendt for sine fremragende mellemformat klappkameraer med indbygget afstandsmåler (samme type som Super Ikonta fra Zeiss Ikon). Fra 1962 fremstiller Certo i stor stil også småbilledkameraer af søgertypen, allerede på dette tidspunkt med belysningsautomatik.

Mentor er et meget lille firma på en snes medarbejdere der udelukkende fremstiller storformatkameraer. Frem til 1972 er det enmandsejet, men bliver så som de to andre nationaliseret. Den hidtidige enejer Claus Großer bliver direktør.

Man kan sige at firmaet udfylder en niche; for det kæmpestore Pentacon med mere end 5000 medar-

bejdere fremstiller - som en del af arven fra Zeiss Ikon - ikke kameraer af større format end 6x6. Netop på denne tid er efterspørgslen på spejlreflexkameraer i storformat ved at svinde ind til nul. Tilbage bliver kun studiekameraer/tekniske kameraer i formater fra 10x15 til 18x24. Fra 1980 ophører firmaet med at eksistere.

Pentacon

Pentaconnavnet er lidt forvirrende. Oprindeligt er det blevet lanceret som en exportbetegnelse for Contax D og de følgende Contaxmodeller for at undgå ophavsstridigheder med det vesttyske Zeiss Ikon. Det er dannet af ordene pentagon (femkantprisme) og Contax. I 1962 går Contax ud af produktion og navnet bliver ikke brugt mere. Men det bliver navnet Pentacon. Det bliver i sidste halvdel af tresserne sat på flere små søgerkameraer som overhovedet intet har tilfælles med det hidtidige Contax, bl.a. det vældigt smarte automatiske Pentacon Electra. Det bliver også brugt på objektiver, filmfremvisermodeller, og på fremkaldermaskiner. Men fra 1966 bliver navnet sat på mellemformat spejlreflexkameraet Praktisix (fremkomst 1956), og i løbet af de kommende år bliver navnet Pentacon i de flestes bevidsthed synonymt med mellemformatkameraer fra - Pentacon.

Som nævnt i indledningen bliver den samlede nationaliserede kameraindustri i DDR fra 1964 samlet under én ledelse i Dresden under navnet VEB Pentacon Dresden.

Men man vælger altså omtrent samtidig at lade det ambitiøse spejlreflexkamera i mellemformat hedde Pentacon Six.

Der er tale om en rigtig fin sag - en ægte Zeiss Ikon om man vil.

Pentacon Six er den dag i dag et eftertragtet kamera. Det får i løbet af sin 34årige produktionstid mange forbedringer. Men udseendet er på nær små detaljer det samme, hvad enten det hedder Praktisix, Praktisix II, Praktisix IIa, Pentacon Six, eller Pentacon Six TL. Den sidste modelbetegnelse henviser til at kameraet fra 1968 har lysmåling gennem objektivet, forudsat at det er forsynet med pentagonprisme. Søgersystemet er udskifteligt. Objektivprogrammet er kæmpemæssigt og kommer fra såvel Pentacon i Dresden, som Meyer i Görlitz, og Carl Zeiss i Jena. For de længere objektivers vedkommende er der ofte tale om de samme som til

Pentacon Six TL.

Praktica og Exakta, blot naturligvis med en anden fatning. Praktisix/Pentacon Six har bajonetfatning med indvendig kobling, hvor Exakta har bajonet med udvendig kobling, og Praktica 42mm gevind med indvendig kobling.

Pentacon Six har filmen på tværs ligesom de oprindelige Exakta mellemformatkameraer og er meget let at betjene. Med pentaprisme bruges det på fuldstændig samme måde som en moderne småbilledspejlreflex. Betjeningsgrebene sidder de samme steder og bruges på samme måde.

I dag er det et samlerobjekt og et kultkamera. Dets niche på verdensmarkedet er blevet udfyldt af den japanske kameraindustri med navne som Pentax og Mamiya.

Ny firmastruktur

I 1968 skifter VEB Pentagon Dresden navn til Kombinat VEB Pentagon Dresden. Ordet kombinat bruges vistnok ikke på dansk; men man forstår nok meningen: en kombination, et systemiseret samarbejde mellem flere virksomheder.

I første omgang hedder de samarbejdende fabrikker noget så originalt som

VEB Pentacon Dresden
Hauptwerk
VEB Pentacon Dresden
Feinoptisches Werk Görlitz
VEB Pentacon Dresden
Gerätewerk Berlin-Friedrichshagen

I 1972 bliver en række hidtil selvstændige fabrikker og værksteder nationaliseret og tilsluttet kombinatet. Ud over de tre kamerafabrikker Freital (Beier), Certo, og Mentor, som jeg allerede har været inde på, drejer det sig om 5 underleverandørvirksomheder inden for plast, elektronik, optik, glas, og finmekanik.

Et lidt større antal underleverandører bliver simpelthen lagt ind under et af kombinatmedlemmerne. Reelt er der tale om en centralt styret koncern, hvor den enkelte virksomhed uanset sin status har mistet enhver autonomi.

Ihagees fabrik i Dresden er på dette tidspunkt lagt ind under Pentacons hovedsæde i Dresden. Pentacon vil simpelthen ikke slippe Exakta og Exa, selv om Ihagees ejere har flyttet firmaet til Frankfurt am Main. Hvad de ikke har kunnet tage med sig er produktionsanlægget, ligesom Pentacon hævder sin ret til både navnet og produkterne.

Carl Zeiss Jena er nationaliseret på samme måde som efterhånden næsten alle virksomheder inden for branchen. Men det hører ikke med i kombinat - eller rettere ikke endnu. For i DDRs allersidste tid, fra 1985, omdannes kombinatet.

Carl Zeiss er selv et kombinat, og det bliver nu udnævnt til at tegne hele billedet. De enkelte virksomheder fra Kombinat VEB Pentacon bliver slået sammen til kun tre virksomheder og underlagt Zeiss. Hovedsædet for den samlede østtyske fotobranche ligger nu i Jena. Man kan sige at Carl Zeiss igen bliver kernen hvorom alting drejer sig ligesom ved tilblivelsen af Zeiss Ikon i 1926. Dengang blev Carl Zeiss leder af Europas største kamerafabrik, Zeiss Ikon. Og det gælder også nu. Kombinat VEB Carl Zeiss Jena er her i 1985 med 22 virksomheder under sig så absolut Europas største kamerafabrik og samtidig den største optiske fabrik. Medarbejderstaben er på 58.000.

Man kan spørge sig selv: hvordan kan det gå til, når den vesteuropæiske kameraindustri på dette tidspunkt ligger i ruiner?

Forklaringen er ligetil: det østeuropæiske marked. På dette marked er produkterne fra Pentacon/Zeiss gulf, det bedste man kan få.

Optikken fra Meyer/Pentacon og fra Carl Zeiss er af høj kvalitet. Hvis man sammenligner med den meget store sovjetiske produktion inden for optik, kan

JOS. SCHNEIDER FEINWERKTECHNIK
 GmbH & Co. KG Dresden

man se en klar forskel. Russerne/ukrainerne kan fremstille fremragende objektiver; men de er baseret på gamle konstruktioner hovedsageligt fra førkrigs-Zeiss. Nykonstruktioner forekommer; men de er få og de ligger tæt op ad det hidtil brugte. Kvalitetskontrollen tillader et meget stort antal mandagsobjektiver at komme ud på markedet. Den svenske Kievspecialist Peter Henning, som Objektivs læsere har stiftet bekendtskab med tidligere, har lavet sin egen lille undersøgelse af 12 normalobjektiver til Kiev (24x36) og fundet at kun ét var af særdeles god kvalitet, 5 af god, 4 af acceptabel, og 2 af dårlig kvalitet. Med andre ord en nitteprocent på 50.

Sådan går det ikke for sig hos Pentacon Görlitz (Meyer) og Carl Zeiss Jena. Her udvikles løbende nye fremragende konstruktioner. Her anvendes computerberegning og fremstilles objektiver efter moderne principper, f.ex. floating elements, samtidig med at gamle klassikere som Tessar, Sonnar, og Biotar bevares i sortimentet. Kvalitetskontrollen er på et højt niveau.

Når det gælder kameraer er forskellen endnu mere udpræget. De østtyske konstruktioner er langt mere avancerede end de sovjetiske og af høj kvalitet. I østblokkens sidste tiår går kvaliteten på den bedste del af de sovjetiske kameraer (Kiev) katastrofalt tilbage. Men det gælder ikke for de østtyske.

Hvis man sammenligner til japansk og vesttysk standard er situationen en anden. Der er ikke noget

i vejen med de østtyske kameraer. Men de er konstant et par år bagefter. Og de anvender standarder, f.ex. inden for objektivkobling, som man ikke bruger i vesten.

Praktica

Efter gennemførelsen af den nye storkoncernstruktur i 1964 (Pentacon) er det først og fremmest Praktica det drejer sig om. Modeller som Practina og Pentina opgives. Udviklingen af Exakta bremses og tvinges over i en retning der minder stærkt om Praktica.

Til gengæld sættes alle sejl til for at gøre Praktica til en topmodel i lighed med det tidligere Contax spejlreflekskamera, men tilpasset den nye tids krav.

Der indledes med Praktica Nova, som råder over hurtigopræk, og ellers intet nyt. Selv om man ikke just kan se det, er der tale om en gennemgribende ny konstruktion, som tillader mere rationelle produktionsmetoder og dermed massefabrikation og billigere pris. Samtidig er udseendet blevet lidt elegantere.

Året efter, i 1965, kommer Praktica Mat, det samme kamera, men med CdSmåling gennem objektivet (ved arbejdsblænde).

Af hensyn til det knap så købedygtige publikum fremstilles fra samme år Praktica Nova B med indbygget ukoblet selenmåler og det endnu billigere Pentaflex SL uden lysmåler og uden lange tider.

Praktica LLC, 1969-1975. Produktionstal: 176.697 stk.

(Pentaxnavnet er et gammelt Zeiss-varemærke som tages op af Pentacon og bruges på flere vidt forskellige modeller).

I 1967 indføres et såkaldt selvladende filmilægningssystem (Praktica PL modellerne).

Det næste store spring er indførelsen af elektronisk lukkerstyring. året efter. Jeg har i en tidligere artikelserie her i bladet om Zeiss Ikon, »Giganten der Forsvandt« skrevet at Contarex SE var verdens første kamera med elektronisk lukker. Dette vesttyske kamera kommer på markedet i efteråret 1968. Det samme gør Praktica PL Electronic - i marts måned. Begge kameraer tager den ære på sig at være verdens første af sin art. Man kan sige så meget at udviklingsarbejdet naturligvis er begyndt længe før, og fremkomsten af Contarex SE blev bebudet allerede i foråret 1967. Om der har været nogen forhåndstilkendegivelser om Praktica PL Electronic ved jeg ikke.

De store spring fortsætter. Allerede 1969 ændres hele konceptet for alle Prakticamodellerne endnu engang, nu med metallamelspaltelukker, indførelse af kunststofdele i kabinettet, hot shoe, og som det mest revolutionerende elektrisk blændeoverføring mellem objektiv og kamera via tre kontakter i gevindfatningens anlægsflade. Dette system gør Praktica LLC til verdens første kamera med lysmåling gennem objektivet ved åben blænde.

Praktica L-serien har mange medlemmer.

Praktica PL nova 1, 1967-1972. Produktionstal: 136.400 stk.

Praktica LTL, 1970-1975. Produktionstal: 373.490 stk.

Topmodellen er LLC, og til den fremstilles specielle objektiver med elektrisk blændeoverføring. VLC har udskifteligt søgersystem. LTL har lysmåling gennem objektivet, men ved arbejdsblænde. LB og SL har ukoblet selenmålere, LBO har optisk lysmåler (meget billig model).

I 1977 kommer den første Prakticamodel med tidsautomatik, Praktica EE2. Derudover har den de samme egenskaber som LLC, og automatikken kan slås fra.

I den sidste halvdel af halvfjerdserne slår lysmåling gennem objektivet så hårdt igennem også på det østeuropæiske marked at alle nye modeller har denne egenskab; men det er de enkle arbejdsblænde-modeller uden elektrisk blændeoverføring der opnår de store salgstal. Det gælder også eksporten til Dan-

mark og andre vesteuropæiske lande. Praktica sælges hos os som konfirmandkamera, og kun de enkleste og billigste modeller tages hjem.

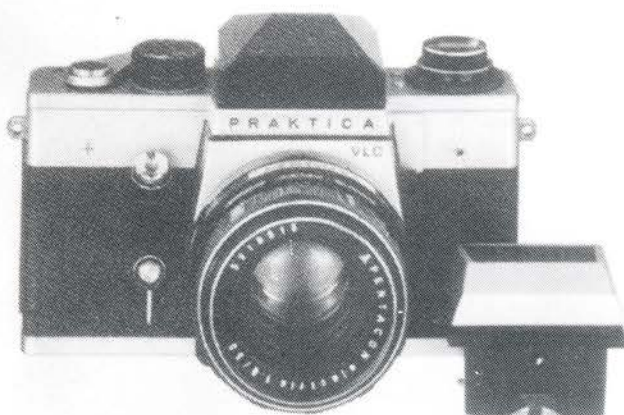
Praktica MTL3 fra 1978 er en af dem. Mange danskere har fotograferet med sådan et, og mange har det sikkert endnu, for det er ikke til at slide op. Det er produceret i en lille mio eksemplarer (hvis man regner den næsten identiske efterfølgermodel MTL 5 med, ca.2,5 mio). Det har indvendig måling ved arbejdsblænde, selvudløser, hot shoe, tider fra 1 til 1/1000 sec., snitbillede og microraster, et usædvanlig robust og let kamerahus, m.m. Det er blevet importeret til Danmark med en Pentacon eller Carl Zeiss normaloptik af Biotartypen med lysstyrke 1:1,8. Ingen andre objektiver er blevet importeret. Konfirmanderne er blevet tilbudt billig japansk piratoptik, hvis de har ønsket en tele eller vidvinkel. En ejendommelig måde at handle med østlandene på. Vi har kun villet have deres billigste produkter.

Slutfasen

I DDRs sidste ti-femten år står det ikke så godt til som det har gjort. Landet er i krise, bl.a. fordi en stigende del af befolkningen klart kan se hvilke fejl der er blevet begået under det kommunistiske styre. I Pentaconkoncernen kan man mærke krisen på den måde at der ikke sker nogen nævneværdig nyudvikling inden for kamerabygning i perioden fra 1969 til 1979. Hos Carl Zeiss Jena er situationen lidt bedre. Ved hjælp af ny teknik lykkes det at udvikle mange nye og forbedrede objektiver; men der er absolut ikke tale om et niveau og en alsidighed som man finder det hos Carl Zeiss Oberkochen i samme periode.

Det sidste store spring fremad hos Pentacon sker i december 1979 med fremkomsten af Praktica B200. Dette kamera ser mere moderne ud end de hidtidige. Det ligger tæt op ad trenden fra Japan og kan det samme som et almindeligt spejlreflexkamera i den nederste mellemprisklasse.

Fatningen er ændret til bajonet. Men det særlige - og vel at mærke udmærkede - system med tre elektriske kontakter i fatningens anlægsflade er bevaret. Lysmåleren virker efter åbenblændeprincippet og er af typen gallium-arsenid-fosfid. Der anvendes LED-dioder i søgeren til angivelse af tid. Også blændetallet kan aflæses. Automatikken er kun

Praktica VLC, 1974-1975. Produktionstal: 14.905 stk.

Praktica EE 2, 1977-1979. Produktionstal: 59.907 stk.

Praktica B 200, 1982-1985. Produktionstal: 69.500 stk.

Praktica BX 20, 1987-1990. Produktionstal: 201.243 stk.

koblet på lukkeren, og der når aldrig at komme en model med både lukker- og blændeautomatik. Det er bl.a. sådan en detalje der har fået mig til at skrive at Pentacon i sine sidste ti-femten år er nogle år bag efter sin tid.

Dertil kommer at Praktica B200 og de efterfølgende kameraer i samme serie - i modsætning til sine forgængere med gevindfatning og et antikveret udseende - ikke er et stabilt kamera. Den elektroniske indmad bryder let sammen og kameraet får uopretteligt totalsammenbrud i tropevarme. Det smarte udseende snyder med andre ord i nogen grad.

Praktica B200, B100 (forenklet model), BC1, BCA, og BC20 importeres til Danmark, og ikke kun som konfirmandkamera. Det er et ægte alternativ til Fuji, Yashica, Pentax, eller lignende japansk 2. division.

Også objektiverne importeres. De har jo en meget speciel fatning, som ingen andre kameraer har, heller ingen piratoptikker. De importerede objektiver er næsten udelukkende fra Pentacon Görlitz; men man kan også få Zeissobjektiver (til en højere pris). Desuden kan man få originale zoomobjektiver. De er blot ikke fremstillet i DDR, men i Japan.

Under navnet Praktica sælges i den allersidste tid også små søgerkameraer. Freital må omstille sig fra Beirrette til tilsvarende små Prakticaer. Det er en del af den nye Jena-ledelses strategi. Der når blot ikke at komme ret meget gang i det, før det hele stopper.

I Danmark forhandles frem til 1993 et lille gråt autofocuskamera med fast 34mm optik under navnet Praktica Sport. I modsætning til på alle de andre Prakticamodeller står der på denne model ikke angivet Made in German Democratic Republic. Så gad vidst hvor den er fremstillet. Optikken er dårlig, så kameraet er nok ikke fra Dresden.

Slutspil

I 1989 falder muren. Naturligvis forsøger koncernledelsen at finde en løsning for den fortsatte produktion; men det står hurtigt klart at i hvert fald Pentacon ikke vil kunne fortsætte under frie markedsforhold, og i december 1990 meddeler Treuhandanstalt at al produktion indstilles.

Et halv år senere overtager firmaet

Jos.Schneider GmbH

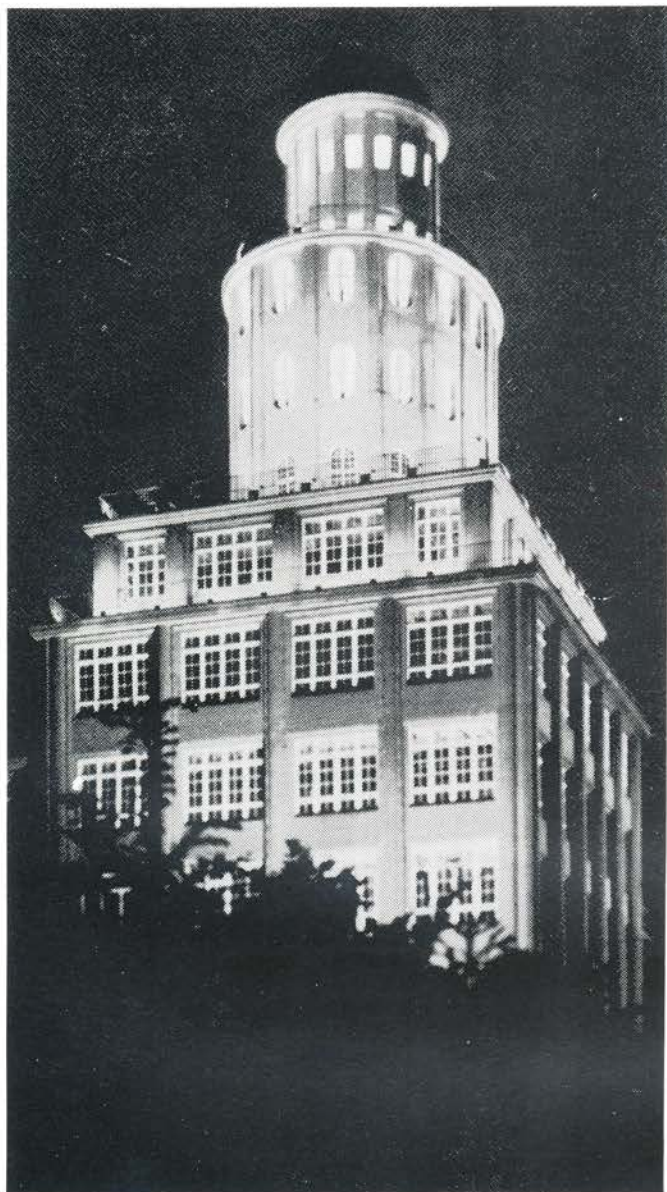
Dresden

et firma i Mandermand-gruppen, en del af Pentacons bygninger i Dresden og af rettighederne til Praktica. De sætter også en produktion af den seneste model Praktica BX20s i gang. Men der er tale om et lille firma på ca. 150 medarbejdere.

En anden del af Pentaconværkerne i Dresden overtages af

John H.Noble,

en søn af Charles Noble. Han overtager simpelthen den virksomhed som er blevet ham og hans far fra

*Enden på begyndelsen.
Under Pentacon-tårnets kuppel kan vi opleve historiens
realiteter - den store kamerasamling.*

Litteraturliste

Richard Hummel: Spiegelreflexkameras aus Dresden
Ludwig David: Ratgeber im Photographieren (Ica)
Udo Afalter: Zeiss Ikon 1926-93
Wright & Matanle: The Collector's Checklist of Contax and other Zeiss classic miniature cameras
D.B.Tubbs: Zeiss Ikon Cameras 1926-39
Felix Auerbach: Das Zeisswerk und die Carl Zeiss-Stiftung
Zeiss Ikon: Der Kenner und die Contax
Zeiss Ikon: Die zehn Objektive der Contax
Zeiss Ikon: Die Zusatzgeräte zur Contax
Zeiss Ikon: Contaxphotographie (katalog)
Zeiss Ikon: Internt jubilæumsskrift 1939
Hans Hempel: Contax Kurzschnelle

taget for så mange år siden. Produktionen er alsidig og rettet mod specialønsker i store fotografiske virksomheder. Der er med andre ord ikke tale om en videreføring af Pentacons program.

Pentacons store hovedbygning i Dresden, den tidligere Ernemannfabrik med det berømte tårn, som i næsten hele DDR-tiden har været Pentacons varemærke, overtages af Dresden Kommune, som bruger den til teknisk museum, bl.a. med Richard Hummels store samling af mere end 1000 kameraer og andre fotografiske apparater fra Dresden.

Carl Zeiss Jena er efter lange og seje forhandlinger blevet lagt sammen med Carl Zeiss Oberkochen - og helt på Oberkochens betingelser.

Med andre ord: det der indtil for ganske nylig var Europas største kamera- og optikkoncern eksisterer ikke mere. Der er kun historien tilbage.

Heinrich Freytag: Contax-Praxis
Heinrich Freytag: Das Contarex-Buch
Dr.Otto Croy: Das Contax-Buch
Hans Jürgen Kuc: Contaxgeschichte I og II
Hans Jürgen Kuc: Auf den Spuren der Contax
Hans Jürgen Kuc: Contaflex Contarex
Peter Tooke: Zeiss Contax I + II Repair Manual
Robert Rotoloni: Nikon Rangefinder Camera
Peter Dechert: The Contax S Camera Family
Museum voor Fotografie Antwerpen: Cameras uit Rusland
Roger Rössing: Fotografie mit der Praktica
Dresden Kommune: 150 Jahre Kameras aus Dresden
Den Store Danske Encyklopædi
Salmonsens Leksikon
m.m.

Blandt disse skrifter har Richard Hummels bog så absolut været hovedkilden.

Bogen kan fås hos Ture Ibsen, Blegdamsvej 20-22, 2200 København N. Tlf.:3537 7300.

Maleren & fotografen

- Edvard Munch (1863-1944)

Flemming Berendt

Da den franske statsmand Jules Mazarin (1602-1661) havde opført sit imponerende "Palais Mazarin" midt i Paris i 1650'erne, var de ydre rammer skabt for indretningen af "Videnskabernes Selskab" små 200 år senere. I palæets grandiose gård modtog en mindre folkemængde budskabet om fotografiets opfindelse den 7. januar 1839. I samme øjeblik kunne mange kunstmalere, tegnere og grafikere frygte for deres levebrød. At det ikke gik så galt ved vi i dag, men der skulle gå mange år, før de fik forståelse for at udnytte fotografiet i deres kunst. I Charles Philipons satiriske blad "Charivari" blev daguerreotypiet den 30. august 1839 meget ironisk beskrevet således:

"I ønsker jer en gul sol, den giver jer en sort. I ønsker jer et grønt træ, den giver jer et sort. I ønsker en lilje eller rose i farver, den giver jer en sort lilje og en sort rose. Dem som elsker sort vil blive henrykket".

I 1846, syv år senere, skriver den norske digter Alexander von Sternberg til den svenske videnskabsmand Jöns Jacob Berzelius om sit syn på daguerreotypiet:

"Hvor langt har de tænkt dem, at drive det, med deres fortvivlede og fordømte kemi! De fortæller mig, at de og deres elever for nylig har fremstillet et daguerreotypi. Det er i mine øjne ligeså værdiløst, som at opfinde jernbanen. Med deres kemi har de tugtet solstrålen, himlens frieste søn - den har lært at tegne. Men hvorledes tegner den?. Hvad gør den ved øjnene, ørerne, næsen og hænderne på vore nærmeste og kære? De har fået solen til at blive portrætmaler! Ak, det var et ulykkeligt indfald".

Der var selvfølgelig andre, som umiddelbart kunne fornemme opfindelsens store betydning og række-

vidde. En af disse var den tyske videnskabsmand og opdagelsesrejsende Alexander von Humbolt. Den højt respekterede forsker havde nøje fulgt med i Louis Daguerres eksperimenter, desuden var han medlem af Videnskabernes Selskab i Paris. Von Humbolts positive holdning afspejler sig i disse vendinger:

"Genstande gengives med en ubeskrivelig nøjagtighed: lyset tvinges ved kemiske kunster, sætter blivende spor i løbet af få minutter og efterlader skarpt afgrænsede konturer i mindste detalje - at se hele dette trylleri fremstå i sollys, tiltaler givetvis forstanden såvel som fantasien".

Efterhånden som den fotografiske teknik udvikledes og forbedredes, skulle det vise sig, at kunstmalerne ville komme til at udnytte det fotografiske billede i deres kunststudfoldelse, men også som dokumentation. I en række artikler præsenteres et antal kunstmalere og forfattere. Portrætserien indledes med den norske maler Edvard Munch, som brugte fotografiet til kunstneriske eksperimenter, manipulation, eller en kopiering af virkeligheden ved hjælp af den fotografiske teknik.

"Fotografiapparatet kan ikke konkurrere med pensel og palet så længe det ikke kan benyttes i himlen eller helvedet".

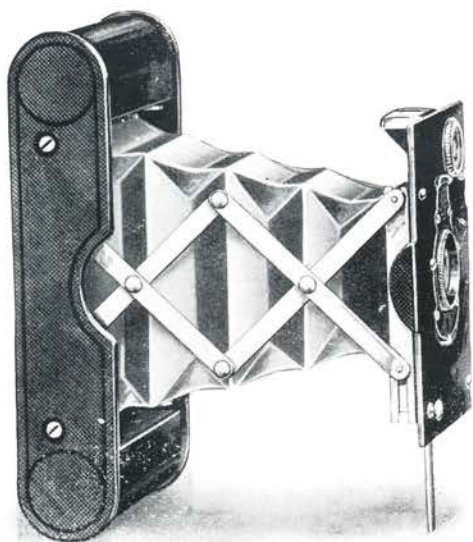
Edvard Munch, 1904.

Kunstmaleren, grafikeren og fotografen Edvard Munch er bedst kendt for sine to malerier, "Det syge barn" fra 1885/86 og "Skriget" fra 1893, hvorimod hans magiske, fascinerende og eksperimenterende fotografier er mere ukendte. "Edvard Munch Museet" i Norge har ca. 100 kontaktkopier, som trods teknisk dårlig kvalitet er en uadskil-

lelig del af Edvard Munchs livsværk.

Strindberg begyndte

Det var den svenske forfatter August Strindberg, hvis Gersau-kamera vi præsenterede i forrige nummer af Objektiv, som ansporede Edvard Munch til at fotografere, da de mødtes i Berlin 1893. Diskussionen har været intens og forslagene mange i brugen af et fotografiapparatet i forbindelse med deres kunstneriske udfoldelse. Datidens eksperimenterende og førende fotograf Eadweard Muybridges forsøg med repeterende bevægelsesstudier i serier fra 12 til 24 fotografier af dyr og mennesker, afslørende den korrekte benstilling af en hest i galop har givetvis betaget de to billedmennesker (1). Den senere videreudvikling af E.J. Mareys berømte chrono-fotografier, hvor han ved hjælp af revolverende kameraer gengiver bevægelser, som en sammenhængende kæde af gentagende former har inspireret Edvard Munch til en række erotiske tegninger, hvoraf én viser to mænd, som følger en prostitueret kvinde gennem Berlins gader. Mændene går tæt sammen, og deres ophidsede gang anskueliggøres ved at Munch dublerer benenes antal.

Kodak West-Pocket.

Der skulle imidlertid gå en del år før Munch anskaffer sig et fotografiapparat, det sker i 1902. Munch omtaler det som sit "Kodak-apparatet" til rullefilm. Det kvadratiske negativ format 9 x 9 cm var velegnet til laterna magica billeder. De fremstillede fotografier er kopieret 1:1, og bærer

tydeligt en "signatur" af fingeraftryk. Der findes imidlertid ingen negativer fra før foråret 1907. Den første "serie" bevarede fotografier stammer fra den 14. februar 1902, disse er optaget i hans atelier i Lützowstrasse 82 i Berlin. Munch skriver:

"Hermed to Fotografier tat med et lidet Apparat jeg har anskaffet mig - Du ser jeg har omtrent tat af mig barten".

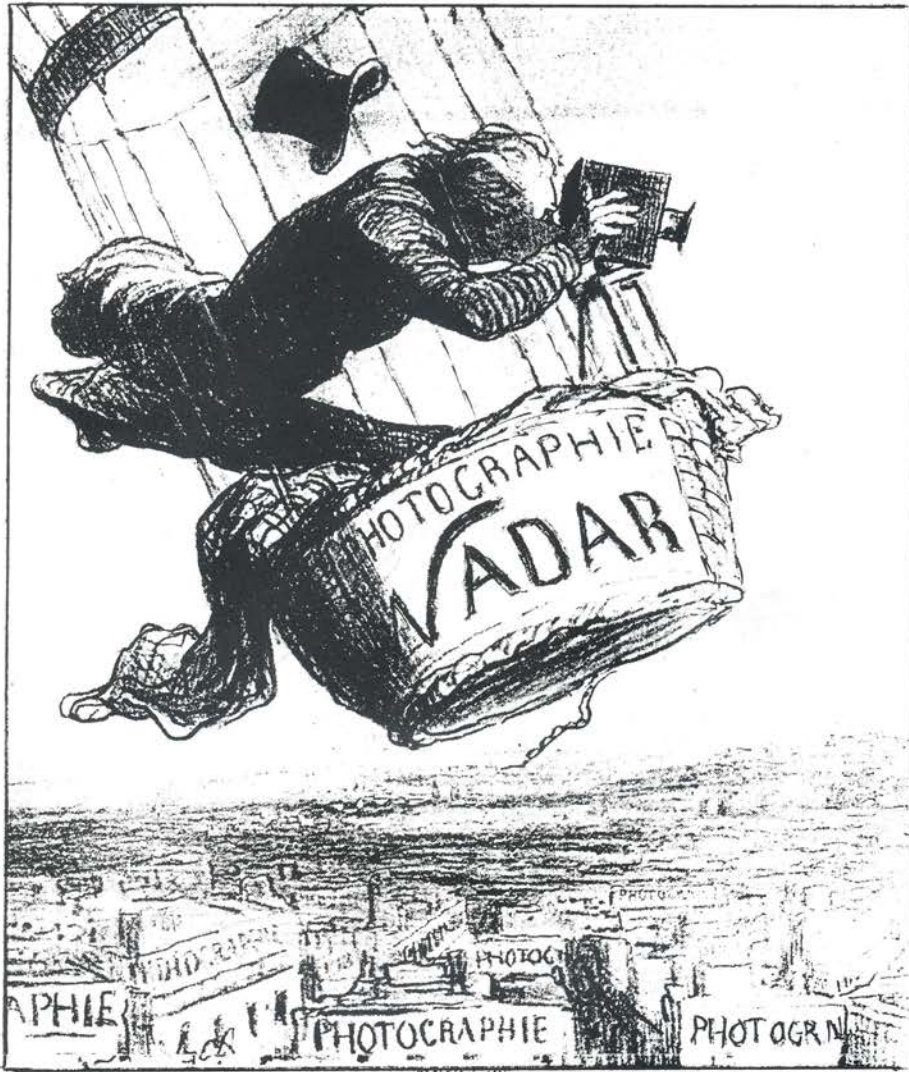
I perioden fra 1902-1910 optager han en række selvportrætter de såkaldte "skæbnefotografier". Billederne afslører ham i en depressiv, desperat og neurotisk sindstilstand, som ender med et sammenbrud i 1908. Munchs fotografier er interessante, fordi han bruger dem som forlæg for bl.a. de to berømte aktstudier "Kvinnelig akt" og lito-

To tegninger som illuderer bevægelse ved benenes repeterende form.

grafiet "Synden" malet i Berlin 1902. En stor del af Munchs fotografiske optagelser er uskarpe dobbelteksponeringer med diffuse billedflader. Måske er de et udtryk for kunstneriske eksperimenter eller æstetiske effekter, det er påfaldende, at hans sortsyn er tungest i perioder, når kameraet er hans redskab.

I 1910 etableredes en udstilling i Diorama-lokalerne på hovedstrøget Karl Johan i Oslo. Her

NADAR élevant la Photographie à la hauteur de L'Art

Honoré Daumiers karikatur af Felix Nadar.

fremvistes et udkast til "universitets-dekorationerne" - publikum blev modtaget af en stor plakat med ildrød skrift, som forestillede en kongeørn svævende over Karl Johan, det kongelige slot og universitetet set i fuglesperspektiv. Kongeørnen svævede med brudte lænker om fødderne, og blodet dryppende fra den venstre vinge. Teksten: "Edvard Munchs Maleriudstilling og Grafisk udstilling" fremstår som en enorm transparent mod himlen. Her er Munch inspireret af Honoré Daumiers berømte karikatur fra 1862 af den franske fotograf Felix Nadar i ballonkurven fotograferende Paris, et postkortbillede, som blev distribueret ud over hele Europa.

Midlerne

Den tekniske udvikling af objektiver i perioden omkring århundredskiftet tog et tigerspring. I 1902 præsenterer det tyske firma Goerz deres Hypergon-Dobbeltanastigmat, som kunne optage fotografier med en billedvinkel på 135 grader. Objektivet var oprindeligt konstrueret til arkitekturfotografering, men da det blev omtalt i Photographische Rundschau i foråret 1902, blev det tydeliggjort, hvilke andre muligheder, der åbnede sig. Man eksperimenterede med nærbilleder af forvredne ansigter, med kubistiske former og linier - udtryksformer, som bl.a. blev bearbejdet på lærredet af Pablo Picasso.

Et suggestivt fotografi af Munchs model Rosa Meissner, optaget i hotel Rohne, Warnemünde, 1907.

Et suggestivt fotografi af Munchs professionelle model Rosa Meissner optaget i hotel Rohne, Warnemünde, 1907 - forvandlet til et kunstværk.

To billeder af samme person. Til høje optaget med Goerz Hypergon-objektiv - Pablo Picassos Kubisme var født!

Vest Pocket-kameraet

Edvard Munchs næste valg af fotografiapparat i ca. 1926 falder på det legendariske "Kodak Vest Pocket" kamera markedsført i 1912. Købet var ingen tilfældighed. Kameraet var handigt og betjeningsvenligt for kunstneren Munch. Apparatet var konstrueret til at kunne foretage langtids- og dobbelteksponeringer, hvor resultatet blev mærkelige lys- og skyggevirkninger. Ved normal afstandsindstilling gengives motivet skarpt fra 1,2 meter, men ved nedblænding bliver dybdeskarp-heden forøget, hvilket ses på billedet fra 1930, en optagelse fra Ekely. Munch holder apparatet i strakt arm, strækker hals, og trykker på udløseren, resultat: et profilbillede.

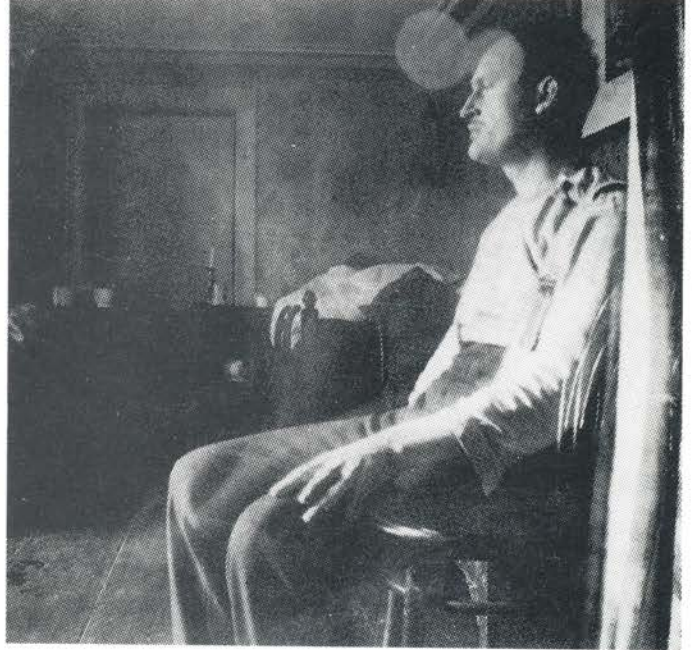
Vest Pocket kameraets billedstørrelse er 4x6,5 cm, med en akromatisk meniskus-linse, som var skarptegnende (2). Edvard Munch fremkaldte og kopierede ofte selv sine film, men var absolut ingen ørn i mørkekammeret! I 1952 dukkede kameraet frem fra glemslen og erhvervet til "Norsk Museum for Fotografi - Preus Fotomuseum.

De "levende" billeder

Edvard Munch stifter også bekendtskab med det "levende" billede. Under sit ophold i Berlin ser han biografforestillinger, som sikkert har haft en magisk tiltrækningkraft på hans følsomme sind og i begyndelsen af 1920'erne læser Munch den russiske filmkunstner Dsiga Werthoffs bog "Der Mann mit dem Kino-Apparat". Bogens læresætninger passede som hånd i handske til hans kunst-

Selvportræt af Edvard Munch stående ved husgavlen til sit hjem på Ekely, i baggrunden hans vinteratelier, 1930.

Dobbelt selvportræt. Stolen som "skinner" gennem Munch viser at han har bevæget sig under eksponeringen. Munch har kopieret et korrekt og et spejlvendt billede af motivet, hvilket fremgår af den skadede hånd og "pletterne" ud for panden i den korrekte version.

neriske oplevelsesverden. I stedet for at fortælle en historie med præcise billedafsnit, skulle filmkunstneren spontant optage sine synsindtryk, som en rytme i et musikstykke. Bogen gør et sådant indtryk på sin læser, at han i 1927 erhverver sig et Pathé-Baby filmkamera i Paris. Edvard Munch optager kun 4 film med kameraet, den første i Dresden, den anden i haven på Ekely og den tredje i Oslo. Her er optagelserne af mennesker, udstillingvinduer og bytrafik. Den fjerde og sidste film viser bevægelige partier fra søsterens have: her er billedfeltet uklare flimrende "ekspressionistiske" sanseindtryk. En sekvens viser kunstmaleren spadsere langsomt ud og ind ad billedfeltet.

Edvard Munchs brug af det fotografiske medie var både omfattende og til stor hjælp for hans kunstneriske virke. I 1930 blev Munch interviewet af forfatteren Hans Tørsleff i det tyske tidskrift "Die Dame" - hvor den store kunstmaler udtalte disse ord, som passende kan afslutte dette indlæg:

"Jeg har for eksempel lært meget af fotografien. Jeg har en gammel umoderne kasse, som jeg har taget utallige billeder af mig selv med. Det giver ofte forbavsende resultater. Når jeg engang bliver gammel og ikke har noget bedre at foretage mig end at sysle med en selvbiografi, da vil alle mine fotografiske selvportrætter komme frem i dagens lys".

Noter:

1. (Objektiv nr.71. S. 48-52) (Objektiv nr.68. S. 18-28).
2. (Objektiv nr. 46, side 22-27. Vest Pocket).

Litteratur:

Arne Eggum: Munch og fotografiet.
Gyldendal Norsk forlag 1987. ISBN 87-00-17922-1.

Leif Preus: Edwards fotografiapparat.
Fotoforum nr. 2/1980.

Ragna Stang: Mennesket og kunstneren Edvard Munch.
Politikens forlag 1978. ISBN 87-567-2959-6.

GRØNNINGS FOTO-CENTER
Perlegade 54 - 6400 Sønderborg

SPECIALIST I NYT & BRUGT KVALITETSFOTOUDSTYR, SÅ SLIP FOR
BESVÆRET, GRØNNINGS FOTO CENTER HAR DET DU LIGE MANGLER, ELLERS
SKAFFER VI VAREN GENNEM VORE MANGE KONTAKTER I DANMARK,
TYSKLAND, HOLLAND ELLER ENGLAND.

Anvisningssalgslisten

København, torsdag den 11. december 1997

Anvisningssalgseffekterne sælges som beset, og Dansk Fotohistorisk Selskab påtager sig **INTET** ansvar for eventuelle fejl eller mangler og den anførte tilstandsbetegnelse. Køber og sælger erlægger hver 12,5% til D.F.S. Der afregnes **KONTANT** på stedet med såvel køber som sælger. Kredit gives ikke. Undtaget er bud fra medlemmer, der ikke er til stede ved anvisningssalget. Ved hammerslagskøb vil effekterne blive sendt pr. postoprævning. Den, der afgiver bud for trediemand, hæfter for budet. Medlemmer kan indsende bud pr. telefon eller skriftligt til anvisningssalgslederen:

Niels R. Jensen, Rygårds Allé 33A, 2900 Hellerup. Tlf.: 39 62 09 62.

Nr	Beskrivelse	Stand	Limit	H.slag
1	Forstørrelsesapparat, Meopta Opemus m. slukur	A/B		
2	Forstørrelsesoptik Schneider 3,5/50	A		
3	Delmonta 6x6 to-øjet med taske	A/B		
4	Royer 6x9 klapkamera med taske	B		
5	Stereoprojektor i kasse, hjemmelavet			
6	Retina IIIc m. taske	A	500	
7	Goldeck 6x6	A/B	125	
8	Agfa Silette SL m. lysmåler	A/B	125	
9	National Star-flash	A/B	100	
10	Kodak 6x9 klap m. blå skind m. taske, ca. 1920	B	150	
11	Kodak 6x9 klap m. taske	B		
12	Engelsk 6x9 box i speciel stor træudformning	A/B	150	
13	'Leica Fotografie', 1959-60, indbundet plus 21 løse numre	A/B		
14	En stabel diverse fotoblade			
15	Rodekasse			
16	Leitz Prado 250 med 15cm optik og kuffert	B	300	
17	Leitz Prado 150	A/B	100	
18	Minolta 44, sammenklappelig projektor	A	100	
19	Argus macro-kit, 18 dele i kasse m. brugsanvisning	A/B		
20	Bolex B8 m. greb, Pan Cinor 10-30mm, skind defekt	B		
21	Polaroid Square Shooter 2	C		
22	Rolleiflex 4x4, Xenar 3,5, skindbeklædning mangler	C		
23	Stativ, lille pænt med elevator og panoramahoved	B		
24	Kodak klap No.1 Pocket Kodak m. dansk brugsanvisning	A/B		
25	Leica nr. 161141 med Elmar 3,5/50	C	1500	
26	Rodekasse			
27	Opemus 4x4 og 6x9, ikke komplette	C		
28	Piccolette som sparebøsse	A	100	
29	Blitzpulver i original emballage	A		
30	Medaillon m. Daguerreotypi, ca. 1848 (?)	B	800	
31	Kikkert m. etui mrk. Carl Zeiss Jena	A	600	
32	Optisk afstandsmåler	A		
33	Leitz kuglehoved	A	350	
34	Leica-meter og Leica modlysblande	A	250	
35	Stereokamera Kin-Dar, USA, m. taske	B	2000	
36	Leicaflex uden optik	A	2500	
37	Contaflex m. taske	A	500	
38	Contessa-Nettel 9x12 m. kassetter, BT og fremkaldeudstyr	C		
39	Rullefilmsbagstykke 9x12	B		
40	Bolex B8 m. 2 optik	B/C		
41	Zeiss Nettar m. selvudløser og taske	B		
42	Franka stereoforsats m. 52 mm gevind	A		
43	Zeiss Voigtlander Vitessa 1000 m. taske	B	200	
44	Mikroskop m. 3 objektiver, finindstilling og krydsbord	B	250	
45	Voigtlander 24x36	C		

Anvisningssalgslisten

København, torsdag den 11. december 1997

Anvisningssalgseffekterne sælges som beset, og Dansk Fotohistorisk Selskab påtager sig **INTET** ansvar for eventuelle fejl eller mangler og den anførte tilstandsbetegnelse. Køber og sælger erlægger hver 12,5% til D.F.S. Der afregnes **KONTANT** på stedet med såvel køber som sælger. Kredit gives ikke. Undtaget er bud fra medlemmer, der ikke er til stede ved anvisningssalget. Ved hammerlagskøb vil effekterne blive sendt pr. postoprævning. Den, der afgiver bud for trediemand, hæfter for budet. Medlemmer kan indsende bud pr. telefon eller skriftligt til anvisningssalgslederen:

Niels R. Jensen, Rygårds Allé 33A, 2900 Hellerup. Tlf.: 39 62 09 62.

Nr	Beskrivelse	Stand	Limit	H.slag
46	Voigtländer Perkeo 6x6	C		
47	Enna optik 28-50-135, fokusdel mangler	A	150	
48	2 askebægre mrk. Merkur Foto og Agfa	A	100	
49	Kinax-Baby 6x9	A/B		
50	Lubitel 2, 6x6 bakelit	A/B		
51	Halina 35x	B/C		
52	Ricoh Auto Half E	A/B		
53	Zorki 10	A/B		
54	Voigtländer Bessa 6x9	A/B		
55	Comet S 3x4, italiensk	B/C		
56	Yashica Scope, anamorphic lens	A		
57	Schneider Cinegon 1,9/11,5 mm	A		
58	Zeiss Jena 4,5/4 cm, 42 mm	B		
59	Lysmåler til Canonflex, BT	A/B		
60	Rodekasse			
61	Leitz focus snekke	A		
62	Taron Chic kamera, japansk, m. Taronar 2,8/30	B		
63	Leica-meter MC			
64	Voigtländer Bessa, Voigtar 6,3/10,5 cm	A/B		
65	Fujica Single 8 PL smalfilmoptager			
66	Bilora Boy bakelitkamera	A/B		
67	Souvenirkamera fra Tyskland			
68	Teaterkikkert, Cornelius Knudsen, Kjøbenhavn, BT			
69	Kodak Retina, Kodak Anastigmat 3,5/5 cm, fint påsat sko			
70	Zeiss Ikon, Contessa LK, Tessar 2,8/50			
71	Registrant over danske stereobilleder af Erik Fersling 1989	A		
72	Olympus Inifity S, 3,5/35mm	A		
73	Halina 6x6, 3,5/80mm	A/B		
74	Agfa klap 24x35, med Novar 3,5	B		
75	Kodak klap 6,5x11 m. griffel	B		
76	Lille Linhof kuglehoved	A		
77	Bolex 8mm, m. 2,8/12,5	A		
78	Epidiaskop Junior, til postkort	A		
79				
80				
81				
82				
83				
84				
85				
86				
87				
88				
89				
90				

Støt Danmarks Fotomuseum - bliv medlem af venneforeningen

Et medlemskab af Danmarks Fotomuseums Venner betyder:

- * at man får fri adgang til alle fotomuseets udstillinger.
- * at man får bladet **ORIENTERING** tilsendt 3 gange årligt med information om fotomuseets aktiviteter.
- * at man støtter en god sag for fotografien.
- * at man er med til at sikre fotomuseets bevarelse og fortsatte udvikling.

Et årligt medlemskab koster:

kr. 100,- : personligt medlemskab

kr. 400,- : forretningsmedlemskab

kr. 1000,- : virksomhedsmedlemskab

Du kan indmelde dig på nedenstående kupon - eller ringe for yderligere oplysninger til Danmarks Fotomuseum på tlf. 9722 5322.

Jeg vil gerne støtte Danmarks Fotomuseums Venner.
Kontingent for 1998:

___ Personligt medlemskab: kr. 100,-

___ Forretningsmedlemskab: kr. 400,-

___ Virksomhedsmedlemskab: kr. 1000,-

Navn: _____

Adresse: _____

Postnr. / By: _____ Tlf.: _____

Kuponen sendes til: Danmarks Fotomuseums Venner, Museumsgade 28, 7400 Herning.

Museumsklenodie 16

Danmarks Fotomuseum i Herning har, takket være økonomisk bistand fra museets venneforening, erhvervet en fornem og sjældnen stereoskopisk betragter som gulvmodel. Erhvervelsen skete på en møbelauktion i Århus, pris kr. 18.750,-.

"Stereo-Megaskopet" er håndbygget af en ukendt parisisk instrumentmager i slutningen af 1890'erne og forhandlet bl.a. af "A. Reballio & Fils", kongelig hofleverandør i Rotterdam.

Betragteren er 120 cm høj, fremstillet i lakeret træ. De indlagte figurer og blomsterornamenter er fremstillet i elfenben, perlemor og messing. Hovedmotivet, en dansende kvindefigur med pensel, omgivet af malerpalet og lyrer, skal symbolisere slægtskabet mellem malerkunsten og det fotografiske billede. Kassen kan indeholde 200 billeder fastholdt i et bånd af nikkelholdere. I museets betragter vises seværdigheder fra hele verden. Blandt billederne sad, som en ekstra "gave", et håndkoloreret stereoskopisk daguerreotypi.

De kostbare "Stereo-Megaskoper" blev fremstillet på bestilling i forskellige træsorter. I et katalog fra "Bernhard Wachtl" (Wien) fra 1903, står de opført til en pris af 960,- østrigske kroner. Efter en nænsom renovering er stereoskopet nu udstillet på Danmarks Fotomuseum. Researcharbejde i samarbejde med Dansk Fotohistorisk Selskab.

Billedet er venligst kopieret af Kielcolor.

Magniografering af silhouetter

Silhouetbilledet bliver i en periode, før daguerreotypiets opfindelse omkring 1837-38, en slags forløber for portrætfotografiet. Brugen af fotokemiske kemikalier var forudsætningen for silhuetbilledets korte glansperiode.

Th. Schovelin

For at fremstille silhouetter ad fotografisk vej ved hjælp af magniumlyset, kan man benytte følgende fremgangsmåde:

Modellen placeres først som profil, hvorpå man indstiller objektivet, for så vidt man ikke allerede har indstillet det i forvejen, og nu kun udmåler den bestemte distance. Bag hovedholderen, men dog i så stor afstand fra denne, at der kan indskydes en baggrund imellem, anbringes der en schovelinsk magniumbelysnings-skærm, dog af en noget modificeret form, på hvilken der er anbragt et magnesiumblus således, at der ikke kan falde brændende magnium ned, da i så tilfælde silhouetten let ville blive ødelagt.

Magniumbluset, som skal give lyskilden bag hovedet, må nemlig overalt være skjult af dette, når man betragter det gennem viserskiven. Lysfiltret på skærmen er selvfølgelig fjernet, da det i foreliggende tilfælde ingen nytte ville gøre. Mellem lys-skærmen og hovedholderen skyder man nu en transparent baggrund, som man let kan lave sig af pergamentpapir udspændt på en ramme. Foran anbringer man en belysnings-skærm med lysfilter og et enkelt stykke magniumbånd. Begge magniumblus antændes samtidig og der fremstilles derved et silhouetnegativ, som på sædvanlig måde kan retoucheres og kopieres til et positiv.

Historisk baggrund

Silhouetter var en lang tid gået af mode her i Frankrig, man opbevarede dem med pietet for de gamle familieprofiler som minder fra bedste- og oldeforeldrenes tid. Men nu synes de atter for en del at komme på mode, navnlig efter at enkelte skandinaviske silhouetklippere, særlig en dansk amatør, der er ansat i Statsbanernes tjeneste, har vist en forbavsende, næsten kunstnerisk virtuositet i denne branche.

Goethe med et silhouette. Fra romanen "Die Leiden des jungen Werthers" 1771.

I Frankrig, som er silhouetternes fædreland, har man altid kunnet træffe professionelle silhouetklippere. I Paris ser man undertiden på boulevarderne og i forstæderne en nysgerrig hob samle sig om ambulante kunstnere, som for en billig godtgørelse klippe de lysthavendes silhouetter "med garanti for ligheden", i hvilken henseende man imidlertid ikke må tage det så nøje, om end man også kan træffe klippere, som - trods hurtigheden, hvorved deres arbejde udføres - ikke alene vise et sikkert øje og en øvet hånd, men en udførelse, som står over det håndværksmæssige. Mangen en stakkel, der som ung mand er kommet til Paris med lyse forhåbninger om engang at indtræde i la salle des Grands Prix à l'École des Beaux-Arts, er endt som silhouetklipper på boulevarden.

En finansminister

De færreste vide nu, hvorfra det ejendommelige navn for disse skygebilleder stammer. Det er en ulykkelig fransk finansminister på Ludvig den 15. tid, Etienne de Silhouette (1709-1767), hvis navn, oprindeligt til spot, er blevet forevigt ved at knyttes til disse billige profilklipninger i sort papir.

Han var født i Limoges, var en studeret og berejst mand, havde oversat forskellige værker fra engelsk, beklædte efterhånden flere offentlige stillinger og hverv indtil han i 1757 på foranledning af madame de Pompadur blev kaldet til *Controleur general des finances*, hvad nu kalde finansminister.

Hans anseelse, da han overtog denne stilling, var meget stor og steg endnu mere i begyndelsen af hans korte virksomhed, idet han ved besparende reformer forøgede statens indtægter med 72 millioner, men, da han også foreslog at indføre besparelser i kongens personlige udgifter og i husholdningen, skabte han sig talrige fjender ved hove, og da han samtidig foreslog forskellige nye skatter, rejste den offentlige mening sig imod ham, han faldt i unåde for sine økonomiske reformer ikke alene hos den kronede suveræn, men også hos folkesuveræniteten efter kun at have bestyret embedet i otte måneder.

Overalt søgte man at gøre manden latterlig, alt hvad der havde et særligt præg af tarvelighed eller karrighed, blev kaldt *a la Silhouette*. For at ophidse borger- og håndværkerstanden mod ham, blev det en kort tid mode i de toneangivende kredse, at gå klædt *a la Silhouette*, i snævre dragter uden folder, uden pynt osv., hvilket den talrige håndværkerstand, guldsmede osv., som levede af at klæde de første stænder, ikke syntes om.

Med ministerens fald - han trak sig tilbage på landet og døde 1767 - faldt også moden, at gå klædt *a la Silhouette*; det eneste, der holdt navnet, var de da fremkommene billige profilklipninger i sort papir som erstatning for mere kunstnerisk udførte familieportrætter. De første silhouetter blev lavede, idet man ved hjælp af et lys lod skyggen af profilen falde på et stykke hvidt papir, konturen blev da optrukken og derpå udklippet i sort papir. Sand-

Silhouette af en ung mand. Ca. 1790.

synligvis har disse første silhouetter været meget store; først senere klippede man dem på fri hånd. Silhouetter have for så vidt historisk interesse for fotografien, som nogle af de første fotografiske forsøg netop gik ud på at danne sådanne. De blev udførte i slutningen af det forrige århundrede af den kendte franske fysiker Jacques Alexandre Cesar Charles (1746-1823), hvis navn er knyttet til den efter ham opkaldte ballon.

Han frembragte hvide silhouetter på mørk grund ved gennem en lille åbning at lade sollyset kaste skyggen af modellen i profil på en baggrund af hvidt papir gennemtrængt med klorsølv. Som bekendt lykkedes det ikke Charles, trods mange forsøg, at fikser disse billeder, de blev efter kort tids forløb fuldstændig sorte i dagslyset, Charles oplevede ikke - han døde i 1823 - at se resultaterne, som Niépce og Daguerre kom til, men hans fotografiske silhouetter vakte i sin tid megen opsigt, og det behøver ikke at fremhæves, at man ikke kan få nogen mere naturtro silhouet end ad fotografisk vej.

De "ophøjede" portrætter

- Kamé-billeder

Visitkort med 4 kamébilleder fra før 1870, disse har sikkert været til medaljoner. Det er J.E. Bøgh fra Århus, som er fotografen.

Dorte Pedersen

Foto: Poul Pedersen

Der blev eksperimenteret en hel del i slutningen af 1850'erne for at forskønne portrætbillederne på visitkortfotografierne som efterhånden var blevet allemands eje, efter kopieringsmetoderne var blevet lettere. I perioden fra ca. 1861-1863 lakerede nogle fotografer deres billeder med shellak, for at opnå den brillans, som det våde billede havde, men desværre aftog når fotografiet blev tørt. Disse fotografier er lette at genkende i dag, hvor shellakken er gulnet, billederne har dog stadig en særlig glans.

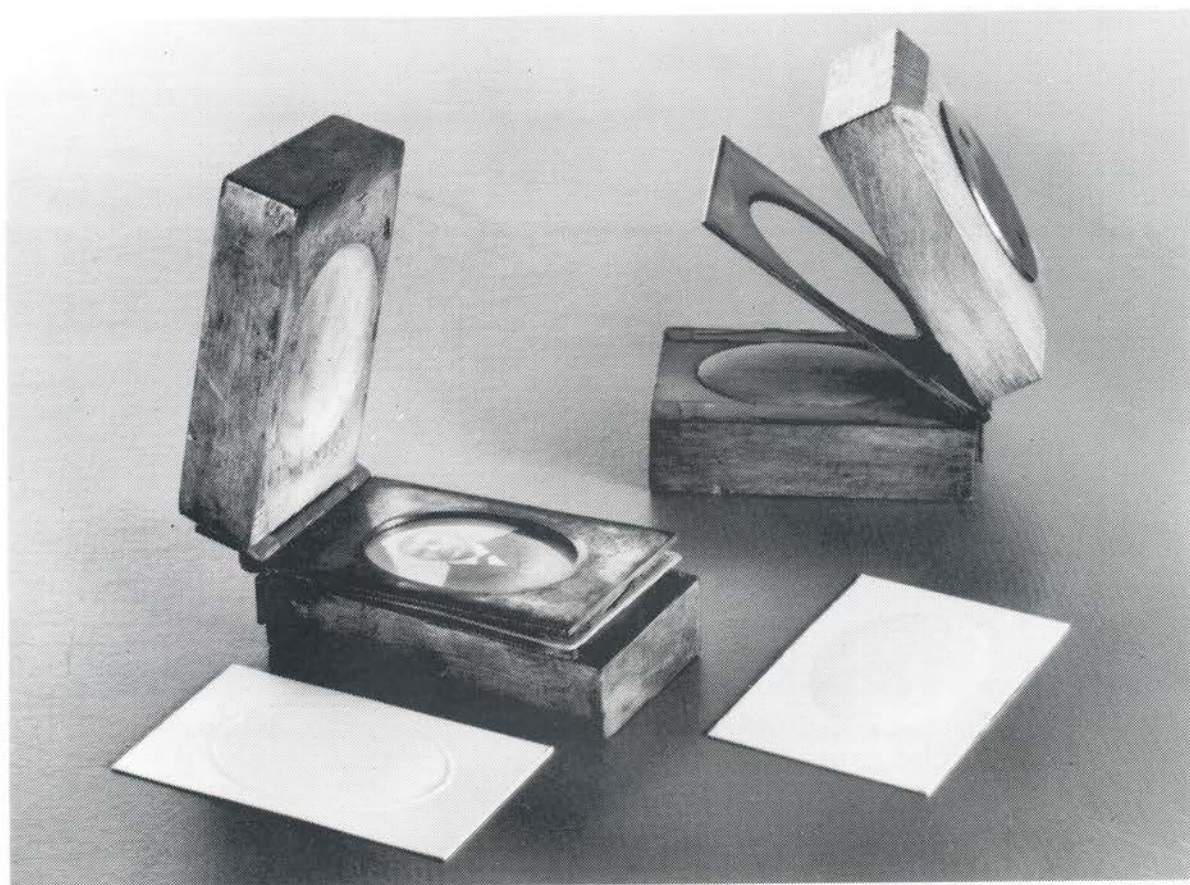
Kamé-billedet

En anden metode var, at hvælve fotografiet i en presse, give det en kuppel-form, som får det til at se 3-dimensionalt ud, denne metode betegnes kamé-billede, hvis oprindelse fortaber sig i det uviste.

Den ovale form er den mest brugte, men også cirkelrunde forekommer, mens andre er firkantede med afrundede hjørner. Som fremstillingsmetode havde man et lille instrument, en såkaldt kamé-presse, som kunne presse et helt tørt billede i kamé-form efter få øjeblikke i en skruevinge.

Oprindelse

I ordets oprindelige betydning er en kamé et smykke, en hvælvet sten, som er slebet i mønster, for det meste et portræt, heraf stammer idéen måske til at hvælve fotografier, for at få den 3-dimensionale virkning frem. Måske er det buede glas i gamle rammer en fortsættelse.

De to kamé-presser fra Danmarks Fotomuseum, som stammer fra J. Hauerslev (1860-1921), den ene med dobbelt vulst. Den ovale metalplade på overfladen er gådefuld.

Det franske ord kamé, på italiensk (cameo), brugt om italienske smykker, især lavet af onyx eller agat, altså sten med tynde lag af forskellige farver. Man sliber sig igennem det øverste lag, og lader billedet stå i én farve, mens baggrunden er i en anden. Men igen er stenen ovalbuet, sammenhængen med fotografierne er tydelig. Kamé-billeder er relativt sjældne i Danmark og det øvrige Europa.

Metode

Danmarks Fotomuseum i Herning har venligst udlånt mig 2 kamé-forme til brug for en rekonstruktion. Først prøvede jeg med almindeligt karton, det gik let, derefter fandt jeg nogle dubletter af visitkort i vores samling, og prøvede med disse. Det gik fint med de lidt tyndere kartonner fra 1870'erne, lidt vanskeligere var det med de kraftige fra 1890'erne, men effekten var der. Egentlig ville jeg havde gættet på, at billederne skulle anbringes i kamé-pressen straks efter at de var kommet ud af satineringsmaskinen, hvor de endnu var lidt fugtige, men forsøgene med de 100 år gamle kartonner afkræftede dette.

I L.G. Kleffels: "Handbuch der praktischen Photographie" fra 1859, oversat til dansk 1865, omtales allerede "kuppelformede visitkortbilleder", og i et salgskatalog fra 1866 på Danmarks Fotomuseum, er angivet med håndskrift: "Came Presser til Vis. 2 Rd. De fleste kamé-billeder er lavet mellem ca. 1865-1900. F.eks. annoncerer I.S. Dresler Århus med kaméfotografier i 1865. Et enkelt i vor samling adskiller sig fra de øvrige, det er fra slutningen af 1860'erne.

Et medlem af vort selskab, Poul R. Porse har overladt mig en annonce indrykket i "Aarhus Stiftetidende" i marts 1898 af fotograf Mary Andersen (1869-) om kamébilleder. Vi er sidst i perioden, hvor man brugte kamé-pressen, hvilket man i dag kan se i bakspejlet, men for hende var det noget nyt, hun ville gøre sig bemærket med. I denne periode førtes en vældig "krig" om priserne i en annoncekampagne, det var således helt befriende, at hun annoncerer med noget teknisk nyt.

Forskellige kaméformer. På billedet i forgrunden tv. er kanten ophøjet og danner en ramme om billedet. Th. den almindelige ovale type.

Caméfotografier.

Den sidste nye Opfindelse paa Fotografiens Omraade er Camé- eller Relieffotografier, som er bleven indført i Danmark af Hr. Fotograf Junker Jensen i Kjøbenhavn, hvilke allerede har fundet flere Efterlignelser. Jeg tillader mig herved at meddele, at jeg nu efter at have lært Caméfotografien hos Hr. Junker Jensen og har Eneret i Aarhus, tilbyder mine ærede Kunder originale Caméfotografier, som i Finhed og Detailler samt Holdbarhed staaer langt over alle Eftergjørelser, og indbydes det ærede Publikum til at tage mine Billeder i Øiesyn.

Søndergade 5.

Fotograf Mary Andresen.

Danmarks Fotomuseum

Skuespiller ved Det kgl. Teater, Augusta Blad. Det kuppelformede reliefbillede er fremstillet af S. Juncker-Jensen i 1898.

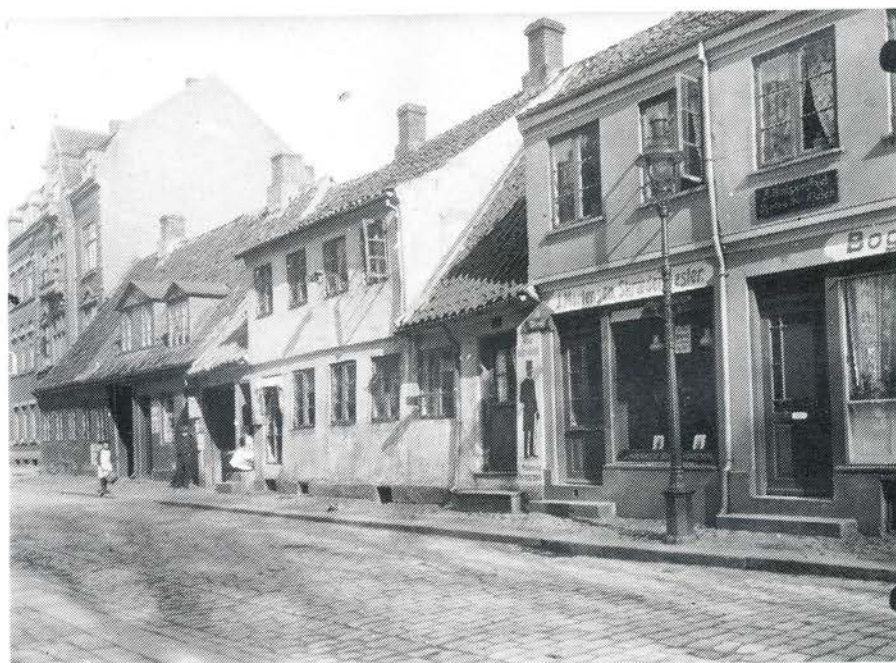
Mary åbner sit første atelier i april 1888, 19 år gammel i Næstved. I foråret 1894 overtager hun et atelier i Søndergade 5, Århus. I den mellemliggende tid må hun bl.a. have lært sig kaméprocessens hemmeligheder hos fotograf Sophus Juncker-Jensen (1859-1940) i hovedstaden. Spændende er det at se længere tilbage i tiden. Sophus Juncker-Jensen stod i lære hos J.E. Bøgh (1815-1893) Århus, omkring 1880. Bøgh var en af de første, som fremstillede kamébilleder og S.J.J. eksperimenterer videre i slutningen af 1890'erne med at fremstille relieffotografier i gibsforme, det sidste skud i denne genre. To af disse sjældne reliefbilleder med tilhørende gibsforme kan ses på Danmarks Fotomuseum.

Bog & udstillingsomtale

Ole Schiørring: Hugo Matthiessens Horsens, fotograferet 1914 og 1915. Format: 20,5 x 20,5 cm indb. 128 sider, 99 illustrationer, kr. 120,-. Forlaget Hikuin, Moesgård 8270 Højbjerg. Telf: 8666 7666. Fax: 8627 2378. ISBN 87-87270-78.

Vi er nået til 7 bind af museumsinspektør Hugo Matthiessens fotografiske livsværk, en dokumentation af danske købstæder efter århundredskiftet. Denne gang gælder det Horsens. Lederen af byens museum, Ole Schiørring, introducerer de udvalgte 90 billeder af 177 optagne. En række af billederne beskrives i årstal og "levnedsløb". Det er nok ikke mange bekendt, at på Torvet har der ligget et palæ, som bestod af to sammenbyggede gårde. I 1780 blev de ombygget af kgl. bygningsinspektør C.F.

Harsdorff for at kunne huse det lille russiske hof, som i perioden 1780-1807 befandt sig i Horsens. Mere ydmygt er de mange dør- og portoverligger, hvori ejeren fik indhugget fyndige inskriptioner. Portrætmaleren Hans Hansen, far til maleren Constantin Hansen, skriver i sin dagbog 1794: "*De Rige, bruge gjerne Lovtaler over dem selv eller Gaardens første Eyere, de fattige lade sig nøje med det Symbolum: Gud alene Æren!*". Heldigvis er mange af disse epigrafer bevaret på Horsens Museum. Jelling Bogtrykkeri har kælet for billederne ihukommende, at de er optaget med "Nellerødmandens" konstruktion nr. 290. Den helt rigtige julegave til nostalgikeren. F.B. ●

Borgergades nordside med husene nr. 11-17. Husene blev nedrevet, da en del af gaden blev udvidet mod nord i 1920'erne.

Herbert Strauss/Lars Schwander: Minefeltets fotograf. Format: 21,5 x 21,5 cm. 64 sider - gennem ill. duplex. Fotografisk Center. Kr. 100,-. ISBN 87-90362-15-2. Udstilling Gl. Strand 48, 1.-23. november.

Herbert Strauss (1902-1985) kom som jødisk emigrant til Danmark i slutningen af 1930'erne. I en kortere periode var han "elev" hos Jens Juncker-Jensen, hvis portrætatelier var blandt de førende på den tid. Strauss bohemeliv i det københavnske værtshusliv i "Minefeltet" omkring Nikolaj Plads i

beværtninger som: Hviids Vinstue, Skindbuksen, Laurits Betjent, Wessels Kro m.fl. blev gennem en årrække fotoregistrantens tumleplads. De vidunderlige snapshots af bl.a. Klaus Rifbjerg, Jens August Schade, Jørgen Nash, som er fanget i festlige og selskabelige situationer. Da Herbert Strauss døde i 1985, 83 år gammel efterlod han en samling s/h negativer, grundlaget for denne lille fine udstilling. Bogen kan anbefales, som et sidste memento før festen er definitivt slut. ●

Gadeliv før & nu

FotoCafé, Østergade 22
Åbent fra 10:00-17:00.
Gratis adgang.

Mogens von Haven

FotoCaféen havde i august premiere på sin sjette temaudstilling: "Gadeliv - før & nu - og en syvende "Teater - før & nu åbner i løbet af december. Anmelderen tilstår blankt at han finder initiativet vellykket.

Dansk Fotohistorisk Selskabs medlemmer synes fortrinsvis at koncentrere sig om det fotohistoriske "isenkram", altså kameraer og andre håndterlige genstande, som man kan finde en markedspris på. Fotografier anser man for at være en mere diffus vare, som helst skal være optaget af Louis Daguerre hamselv for at ryge op på det højeste håndfaste top- prislæg. Jeg vover at spå, at originale fotografier, taget af kendte fotografer vil blive kostbare samlereobjekter hen ad vejen. Vi ser jo allerede tendensen hos samlere af stereoskop- billeder og af gamle familiealbums. Endnu kan den slags sager fås for spotpris, hvis man dyrker marskandiser- branchen.

Herregud, fotografiets historie startede jo først i 1839 - altså for kun 160 år siden, men netop fordi tonsvis af fotografisk materiale er smidt ud eller ødelagt af u hensigtsmæssig opbevaring sidder en masse konservatorer og lever fint af at oprette de næsten uoprettelige skader. De kommende fotohistorikere vil takke Bjørn Ochsner fordi han i vor tid tog initiativet til at indsamle alt "det gamle ragelse" som man nu må udbygge Det kgl. Bibliotek for at få plads til.

Gadeliv er især en fotografisk gennemgang af det københavnske gadeliv som det afspejles gennem en række af de kendte arkiver, redaktionen har igen gennemstøvet med veloplagede øjne. Styrken i udvalget ligger nok i, at man virkelig har blandet før & nu fotos. Udstillingen spænder fra 1870'erne og helt op til 1990'erne.

Dame i kørestol, et usædvanligt visitkort-billede fra ca. 1865. Billedet stammer fra Jørgen Gregersens samling, og er muligvis optaget i Lyngby.

Anmelderen bemærker et par pudsige "trykfejl": Holger Damgaards berømte "Første Danske Pressefoto" (nr. 64) er IKKE fra 1872, men blev trykt i Politiken den 7. december 1908. Børnene er IKKE fotograferet på Strøget foran Thorngrens Legetøj, men vistnok i Viborggade; endelig er det slet ikke "Danmarks Første Pressebillede". Vagn Hansens festlige billede (nr. 29) af en "mand der køber gebis på et københavns loppetorv" er IKKE taget i København, men i Amsterdam! Men pyt. Man kan ikke vide alt. I anledning af Julen har redaktøren valgt at illustrere med Holger Damgaards "Juletræshandel anno 1921" på Københavns Rådhusplads. Gå selv ind og se resten af samlingen det er ganske gratis!

Pressefotograf Holger Damgaards (1870-1945) fotografier havde meget ofte et socialt præg hvilket gør dem anvendelige som illustrationer fra sin tid.

FOGTDALS ILLUSTRERET TIDENDE

Efterhånden er vi nået frem til årene 1950-1960 i "Fogtdals Illustreret Tidende", hvorved de for os "fotohistoriske" billeder langsomt klinger ud. Alligevel må man med vemod konstatere, at fotografiet af pastor Krogager første Afrika-rejser er blevet fotohistorie. Man fornemmer, at løverne ligger på lur hver gang Tjæreborg-bussen ankommer. I 1952 dukkede pludselig et virkeligt historisk billede op. Et fotografi af den over 2.000-årige Grauballemand fra Silkeborgegnen. Utroligt at se et billede af et menneske mere velbevaret end et daguerreotypi fra

1839! Fotohistorie eller ikke fotohistorie - "Illustreret Tidende" er stadig fascinerende læsning.

Fogtdals FotoCafé på Østergade har den ene gang efter den anden bevist den utrolige billedskat vore arkiver indeholder. Disse skiftende temaudstillinger må man ikke gå glip af. Adgangen er gratis, men oplevelsen kostbar. Efter "Gadeliv før & nu" kommer "Teater før & nu". Ønsker man sig "Illustreret Tidende" i julegave så er telefonnummeret: 3315 8686 fra 10-14.

Pastor Krogager virkede i over 30 år til sognets fulde tilfredshed, men mange undrede sig over den blandede landhandel af gejstlighed og verdslig aktivitet. Men Herrens veje er som bekendt uransagelige!

Tilbudet Afrika-rejsen skulle nok tages med et gran salt. Turen gik via Spanien og Portugal, det "afrikanske" islet bestod i to dages ophold i Tanger på Marokkos nordspids. Her er selskabet på forsigtig opdagelse i uvante omgivelser nord for Granada. Foto: privat eje.

Paul Wing: Stereoscopes, the first one hundred years. Format: 28 x 21,5 cm, 262 sider, ca. 700 fotos. Fås heftet og indbundet, Kr. ca. 350,-. Pathway Book Service, Lower Village, Gilsum, NH 03448, USA. Telf: 001 800 345 6665. ISBN 0-9654497-1-8. Indbundet: ISBN 0-9654497-4-2.

Flemming Berendt

Den ultimative bog om stereoskopiens verden har set dagens lys. Forfatteren er den amerikanske kemi-ingeniør Paul Wing, som med sin ekspertise, utallige ærestitler og skribentvirksomhed, stiller sin viden til rådighed for dem, som ønsker at se dobbelt. I 1980 begyndte Ed Berkowitz og Donald Lovy at indsamle materiale til en bog om stereoskopets historie, et arbejde som Paul Wing overtog og fuldførte med bidrag fra mange andre eksperter.

Den store flotte bog er opdelt i 10 kapitler, hvilket gør den egnet som opslagsværk plus appendiks. De 3 første afsnit handler om stereoskopiens opkomst og udbredelse i England, Frankrig og Amerika i perioden 1832-1890, suppleret med ganske ukendte fotografier af stereoskoper, billeder den energiske Paul Wing har opsporet i private samlinger. Teksten er flydende og let forståelig, men også tilfredsstillende for en mere kyndig læser. Et afsnit handler om daguerreotypi-betragtere. I flere afsnit får man relevante oplysninger om de amerikanske bidrag til stereoskopernes udviklingshistorie. Kapitlet om Holmes-Bates stereoskoperne bliver fulgt op af de respektive patenttegninger, i øvrigt er alle væsentlige førstehåndsuplysninger, med numre og årstal, gengivet overalt i bogen.

Verdens største billedproducent, "Underwood & Underwood", fremstillede foruden stereoskopbilleder et utal af stereoskopbetragtere, hvis kvaliteter, fordele og ulemper beskrives, fulgt op af skematiske tegninger m.m., ca. 35 betragtere vises i god størrelse og trykkvalitet.

Kapitel 9 omhandler det europæiske kontinents bidrag (1890- 1940) til den stereoskopiske "saga". Paul Wing er også her en grundig ekspert, som beskriver de forskellige modeller England, Frankrig og Tyskland sender på markedet, f.eks. er Taxiphote magasinstereoskoperne fra Richard indgående beskrevet, suppleret med eksempler bl.a. fra Zeiss og Gaumont.

Bogen afsluttes med et appendiks om amerikanske patenter (1853-1902), efterfulgt af de første patentbeskrivelser. Til sidst glæder man sig over de fyldestgørende litteraturhenvisninger. Konklusionen lyder: er man nybegynder, storsamler eller blot videbegærlig - der er ingen vej udenom - dette er bogen. ●

Geschichte eines deutschen Weltunternehmens 1867 - 1997

Günther Kadlubeck & Rudolf Hillebrand: AGFA - Geschichte eines deutschen Weltunternehmens von 1867 bis 1997. Format: 22 x 28 cm, 232 sider med over 850 fotos i s/h & farve. Pris DM 98,-. ISBN 3-89506-169-7. Verlag Hillebrand, Kieferweg 21, D-41470 Neuss eller Danmarks Fotomuseum, telf: 9722 5322.

Rudolf Hillebrand, som for en del år siden begyndte at udgive tidsskriftet Photo Deal med stor succes, har fulgt denne op i et samarbejde med fotoskribenten Kadlubeck ved at udgive en bog om Tysklands mest kendte kemi- og fotofirma AGFA, som fyldte 100 år den 15. april i år. På fineste glittet papir giver bogen indtryk af at være præcist og grundigt disponeret, hvilket man får bekræftet til rigt mål, når man har kaperet de første fothistoriske aralbeskrivelser. År for år følger man firmaets vækst, hvilke personer, som med deres store kemiske indsigt skovler penge til huse - med det ene formål at skabe en slagkraftig fotokoncern. Side efter side er fyldt med data om økonomi, produktionstal og imponerende satsninger for at frembringe nye, salgbare produkter. Historien om Agfa's første box kamera, solgt i over 1 million eksemplarer, er virkelig et skoleeksempel på imponerende markedsføring.

Agfa's indsats på farvefotografis udvikling er nøje beskrevet fra 1916 til 1997. De over 850 flotte illustrationer, nogle aldrig publiceret før, er med let hånd strøet rundt på siderne, en fryd for øjet. Til tider kan tysk grundighed virke irriterende, men i et værk som dette er det en styrke. På intet tidspunkt føler man sig "lost", der er kronologisk tjek på de mere end 1.300 produktbeskrivelser.

Alle firmaets produkter, kemien, kameraer, filmapparater og supplerende udstyr, alt er med, d.v.s. samler man på Agfa-fotografika, så er bogen; fra salig Gutenbergs fædreland, nøglen til ens samling. For at intet skal mangle afsluttes med en komplet registrering af Agfa's kameraproduktion præsenteret som i Kadlubeks Kamera Katalog 1997/1997. ●

Mogens Svane, Peter Risby Hansen mfl: "Portræt af en samler...", temanummer af Objektiv. Redaktør F. Berendt. Medlemsblad for D.F.S., boks 49, 3050 Humlebæk. Telf: 4919 2299. Hefte 64 sider, s/h og farve. Pris kr. 100,-. ISBN 0107-6329.

Portræt af en samler....

Dansk Fotohistorisk Selskab har i foråret udsendt et temanummer af sit tidsskrift Objektiv. Det har titlen: "Portræt af en samler...". Det er redigeret af Flemming Berendt, der også har taget de fotografier, nummeret er illustreret med. Som projektleder står mag.art. Mogens Svane. Temanummeret drejer sig om Kurt Petersens samling af filmapparater. Kurt Petersen har lige siden sin ungdom været en ihærdig sporhund efter filmapparater, gamle såvel som nye. For ikke lang tid siden besluttede han at sælge, hvad han havde. Takket være en donation fra TeleDanmark lykkedes det for Det Danske Filmmuseum at sikre sig samlingen, der var lige ved at blive solgt til udlandet. Kurt Petersen har indsamlet forevisningsapparater, kameraer, klippeborde og andet filmteknisk materiel fra perioden 1897 til engang i midten af 1970'erne. Det ældste apparat er fra 1897 og på grund af sin sjældenhed og høje alder et af topstykkerne.

Sammenligner man det foreliggende temanummer med andre værker, om filmteknisk udstyr, står det danske værk sig fint. I tidlige filmhistorier, som f.eks. Georges Sadouls 5 binds værk "Histoire Générale du Cinéma" fra 1952 omtales filmapparater sjældent, og i de tilfælde, hvor Sadoul kommer ind på dette emne, er der kun få illustrationer i uklare s/h gengivelser. Selv i et nyt værk, som Laurent Mannonis: "Le grand art de la lumière et de l'ombre" fra 1994 holder Mannoni sig til s/h gengivelser, men i dette tilfælde er illustrationerne af høj kvalitet. I "Kun en samler..." står billederne skarpt og smukt. Mange af dem i farver, som f.eks. fotografiet af det gamle Rowe kamera fra 1897, der er på temanummerets forside. Også de s/h illustrationer gør sig godt. Der er i sandhed kælet for illustrationerne. Desuden er deres placering velafbalanceret. Man må ønske at denne udgivelse vil inspirere Dansk Fotohistorisk Selskab til at udsende en bog om de resterende filmapparater i dansk eje, så vi på den måde kan få en komplet fortegnelse over de apparater, der findes her i landet.

Til trods for at filmen kun er hundrede år gammel, er der mange punkter i filmhistoriens første år, som ligger hen i tåge. F.eks kan vi ikke med 100 % bestemthed sige, hvilket forevisningsapparat, der blev anvendt ved den første danske filmforevisning i juni 1896. Vi ved det heller ikke sikkert, med hvilket kamera de første danske filmoptagelser blev filmet. Denne hullede viden om filmens første år er ikke et specielt dansk fænomen. Også i f.eks. England og Frankrig hersker der stor uvished om præcise oplysninger i forbindelse med de første filmoptagelser og filmforevisninger. I en artikel med titlen "Méliès Contrefacteur", som Laurent Mannoni i år har skrevet til det franske filmtidsskrift "1895" beretter forfatteren om den usikkerhed, der stadig består i franske filmkredse med hensyn til, hvilket apparat filmpioneren Georges Méliès brugte til sine første optagelser.. Når Mannoni kalder Méliès contrefacteur, hvilket betyder efterligner, forfalsker, skyldes det, at Mannoni har den hypotese, at Méliès skulle have brugt et engelsk apparat - som han så havde ændret en lille detalje ved, og ikke som Méliès senere påstod, brugt et apparat, han selv havde opfundet.

Lad os håbe, at Dansk Fotohistorisk Selskabs temanummer om Kurt Petersens samling kan sætte gang i forskningen herhjemme, så vi med sikkerhed kan bestemme de gamle apparaters historie og anvendelse her i Danmark. Med "Portræt af en samler..." har vi fået et redskab til denne forskning..

Mag.art. Marguerite Engberg.

I det omfattende registreringsarbejde omkring temanummeret "Portræt af en samler..." er foreløbig indgået følgende rettelser:

Side:

- 10 Billede, linie 2: 1905, læs 1908.
- 17 Billede, linie 3: 1905, læs 1908.
- 26 Billede, linie 2: Depuis, læs Dupuis.
- 29 Billede, linie 4: 1923, læs 1925.
- 32 Billede, linie 5: 1920'erne, læs ca. 1908.
- 33 Billede, linie 3: 1920'erne, læs ca. 1908.
- 42 Billede, linie 8: Batteri, læs pærer.
- 57 Billede, linie 4: 1916, læs ?
- 58 Reg. nr., 372: Pravo, læs Parvo.
- 58 Reg. nr., 373: Pravo, læs Parvo.
- 58 Reg. nr., 341: USA/FRANKRIG, læs FRANKRIG.
- 60 Reg. nr., 184: Bolex 18-9, læs Bolex 18-5.
- 60 Reg. nr., 349: Multi, læs: 8, 9,5, 16 mm.
- 60 Reg. nr., 349: Bolex-Paillard, læs B.P. G3.

SAMLER-DILLEN

På "Fotosafari" i Polen!

- 2.600 km på 4 dage.

Jan Klinksgaard

Marek Wiese og Jan Klinksgaard på Marenskagaden i Gdansk.

Det første møde

Min historie begynder på loppemarkedet "Doormansweg" i Hamborg i begyndelsen af 1996, hvor jeg traf fotohandler Marek Richard Wiese. Vi faldt i snak omkring hans russiske kameraer, som var opstillet til salg på bordet. Det blev til en større byttehandel, hvori indgik en Leica R3 electronic. Naturligvis fortalte jeg ham om Danmarks Fotomuseum og Dansk Fotohistorisk Selskab og vore aktiviteter. Endnu et medlem var sikret foreningen. Marek Wiese kom derefter på danmarksbesøg i april måned, hvor han stillede op på loppemarkedet i Odense, hvor jeg i øvrigt erhvervede mig en Horizont 202 og en Kiev 88. Efterhånden havde jeg fundet ud af, at han stammede fra Polen og havde et reparationsværksted i Gdansk. Det lød meget spændende, og jeg nævnte, at jeg da godt kunne tænke mig at besøge Polen. Det blev dog før, end jeg

havde regnet med. I august måned i år blev jeg ringet op fra Hamborg, det var Wiese, der inviterede mig med på et trip til sit hjemland. Det lød interessant, hvortil kom, at jeg netop havde fire fridage til gode.

Til Polen

Den 22. august startede jeg fra Sønderborg kl. 11:00 på motorcykel med fuld oppakning sydpå mod Hamborg, hvor vi skulle mødes. Marek var lige knap nok klar, da jeg ankom, idet toldpapirerne på en 1000 mm Zeiss spejltele først skulle ordnes. Sent på eftermiddagen var vi imidlertid færdige til afgang, og begyndte vor lange tur østpå, med kurs mod Berlin og videre til grænseovergangen ved Stettin. Køreturen gik fint, ved grænseovergangen var der ingen ventetid. Landevejene i Polen er ganske gode, og vi nåede frem til den polske by Bydgoszcz kl. 3:00 om natten. Her overnattede vi hos Mareks forældre i deres sommerhus, vi gik til køjs godt matte i sokkerne.

Bydgoszcz har omkring 380.000 indbyggere og er et vigtigt jernbaneknudepunkt og industricentrum.

Her findes bl.a. den fotokemiske fabrik FOTON, som nu kører på halv kraft. Byen ligger ca. midtvejs mellem Warszawa og Gdansk. Efter en velfortjent nattesøvn fortsatte vi mod Gdansk, hvor vi skulle besøge Marek Wieses fotoreparatør Marek Mazur. Det viste sig under vort selskabelige samvær, at han også var en dygtig guitarist og sanger.

De to navnebrødre var et par dygtige guider, som gav mig et godt indblik i hvilke dele af byen, man havde genopbygget efter Den anden Verdenskrig, særligt var fremgangen sket inden for de sidste 7-8 år. Marek Mazur er foruden fotoreparatør også lidt af en kunstner. Han fremstiller miniature-kameraer. Lørdag aften var vi på hyggeligt familiebesøg hos Marek Wieses svigerforældre, som bød på alle bordets glæder.

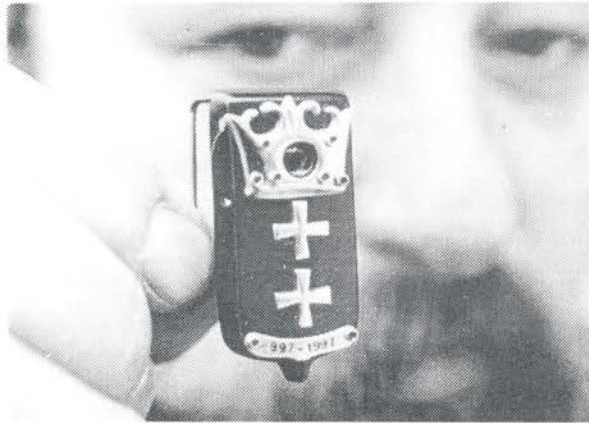
Det er nok tilrådeligt under besøg i Polen at lade sin

Marek Mazur som gitarist.

og ved sin drejebænk.

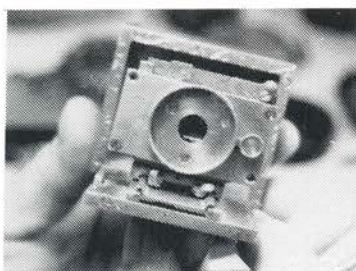

Gdansk 1000-årige byvåben som kamera!

Foto: Jan Klinksgård.

Marek Mazur er ved at lægge sidste hånd på en broche som miniaturrekamera, set for- og bagfra.

Linhof Teknika i miniature!

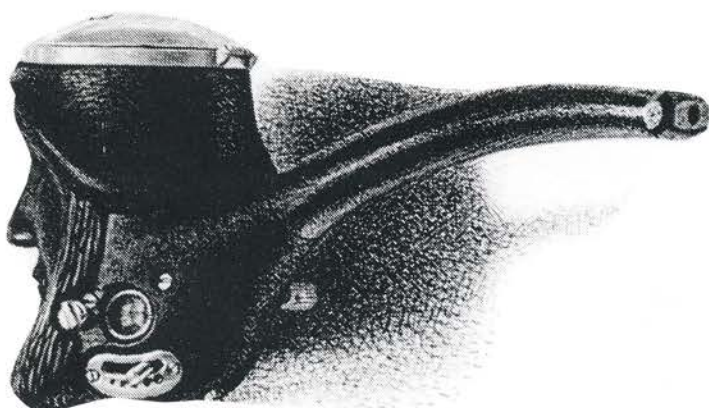

Et lommeur med spaltelukker und alles!

bil eller motorcykel være under opsyn på en bevogtet parkeringsplads, den mørke fortid har stadig kriminelle efterdønninger, vestlige biler er eftertragtede. Søndag formiddag besøgte vi en gammel samler af fotografika; han havde en del kameraer til salg, og jeg købte 7 apparater til en rimelig pris! Resten af dagen tilbragte vi ude på landet hos Marek Wieses svoger. Festligt grillparty med familie og venner, polske pølser, brød, kaffe og vodka, samt folkeviser fremført af Marek Mazur, selv deltog jeg med mit mandolinspil. Ind i mellem blev der badet og fisket i søen; rigtig hyggeligt.

Værkstedbesøg

Mandag kørte vi tilbage til Gdansk for at besøge Marek Mazurs på hans lille værksted. Her laver man alt i reparationer af kameraer, tilpasning af objektiver til forskellige fatninger, og ikke at forglemme fremstiller man miniaturrekameraer. Fremstillingen af disse minikopier er både vanskelig og tidskrævende, som det vil fremgå af billederne, går man ikke af vejen for de mest komplicerede opgaver. Hvad med at bestille et eksemplar af sit favorit-

Piben har fået en anden lyd.

kamera? Se McKeown's Guide 1995-1996, side 302. Adressen er: W1 Göralska 71 A/3, 80 - 292, Gdansk, Polen.

Efter denne fothistoriske oplevelse satte vi atter kursen sydpå mod Bydgoszcz, hvor Marek Wiese havde en aftale med sin russiske forretningsforbindelse. Den gamle hr. Wiese havde været forudsende, da han havde fremskaffet en række russiske kameraer fra en ven, som tog på loppemarkeder. Der var ca. 30 stk., så der var noget at kikke på. Der var også gode ting imellem bl.a. et panoramakamera FT2 fra 1959 i taske stand A/B, en Tourist fra 1937, et lille pladekamera 6,5 x 9 cm med taske og 6 kassetter, der var en lille Kiev Vega (Minolta 16 kopi). Der var en meget flot Moskva 6 x 9 cm (Super Ikonta kopi). En Zorki med normal objektiv 1:3,5/50 mm = Industar 22 og indgraving, den har været lavet til Fed-Zorki fra 1948. Som rosinen i pølseenden en Salut 6 x 6 cm (Hasselblad kopi), men i sort udførelse, samt 1/1000 sekund, det er ikke helt normalt, pris 150 DM. Det blev en temmelig tung last, der skulle transporteres vestpå.

Hjemturen

Tirsdag var det så tid at vende næsen hjemad. Vi var tilbage i Hamborg ved 21 tiden, sidste del af turen foregik i mørke og regnvejr, ankomst Sønderborg kl. 0:30, heldigvis havde min kone forbarmet sig over den forfløjne husbond og dækket op til sønderjysk kaffebord. De fire hektiske dage i Polen var overstået, men det havde været lærerigt og spændende at møde en verden, som i mange år har ligget hen i mørke. Fotografika som hobby - er ikke så ringe endda! ●

M. Richard Wiese

FOTOVERSAND - REPARATUREN

WINSBERGRING 36A
22525 HAMBURG
TEL. 040 / 850 - 34 - 90
FAX 040 / 851-12 - 21

Salg af kameraer, objektiver og udstyr fra Østeuropa!

Under mottoet:

Lys! Skarphed! Pålidelighed! har vort værksted i mere end 12 år solgt og repareret fotografika fra Rusland og de Østeuropæiske lande med fuld garanti. Vi er specialister i at renovere og udskifte matskiven med en mikroprieme (fresnellinse) med snitbillede (made in Germany) i Kiev 88/six-Kiev 60. Denne enkle modificering får kameraet på højde med Hasselblad og lignende apparater. Pristilbud fremsendes uden forbindende.

Vi tilbyder:

Panorama-kamera: Horizont 202. Format 24 x 58 mm. Billedvinkel 120 grader. Lukkertid: ½ sek., til 1/250., objektiv MC 2,8/28 mm. Panoramaseger med indb. vaterpas, inkl. 3 filtre, håndgreb og taske DM 690,-.

Stereo-kamera: Fed Stereo. Format 2 x 24 x 30 mm, filtergevind M-49 eller M-52. Belysningsautomatik 1/30 sek., til 1/650 sek. Eksponeringsspærre ved svagt lys. Manuel blændeindstilling ved fast lukkertid. ISO blitzsko, objektiv 2,8/38 mm samt beredskabstaske DM 380,-.

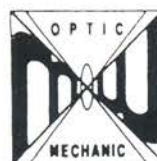
Stereo-Projektor: FED. 2 x 200 watt halogenpærer. Vekselslæde for 2 stereodias format 50 x 50 mm i rammer. 5 sæt stereobriller. DM 389,-.

Vort værksted reparerer alle typer gamle historiske kameraer.

Specialist i fremstilling af bajonetfatninger, adaptere og skifteadaptere for 6 x 6 cm og 24 x 36 mm kameraer.

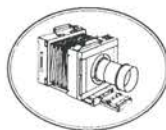
M. Richard Wiese

FOTOVERSAND - REPARATUREN

Dansk Fotohistorisk Selskab

er kommet på WWW
<http://www.nlg.dk/dfs.html>

Dansk Fotohistorisk Selskab tilbyder medlemmerne at komme på INTERNETTET uden omkostninger for den enkelte. Webmaster Andrew Daneman redigerer indsendt materiale under rubrikken: Køb, Salg & meddelelser fra læserne. Oplysningerne opdateres sideløbende med Objektivs udgivelse.

Det, vi præsenterer:

Objektiv - indholdsfortegnelse

Kalender - mødedatoer og begivenheder

Oplysninger - om selskabet

Det, vi ønsker fra læserne:

Søger - oplysninger

Tilføjer - oplysninger

Køb og salg - af kameraer og billeder

Al henvendelse skal ske via e-mail eller skriftligt til:

Andrew Daneman

Åkandevej 5, 2700 Brønshøj

andrew@nlg.dk

Nyudgivne samler-bøger:

Ivor Matanle:

Collecting and using Classic SLR's.

Thames & Hudson. 264. sider. ISBN 0-500-01726-3.

Barbara Lind:

Centennial Photo, 1996. Pocket Guide.

The Blue Book

Hove Collectors Books, 1996. 519 sider. ISBN 1-874707-30-8.

Dennis Laney:

Leica Accessory Guide. Hove Collectors Books, second edition, 1996. 134 sider. ISBN 1-874707-26-X.

J & J McKeown:

McKeowns Price Guide to Antique & Classic Cameras 1997/1998. 608 sider. ISBN 0-931838-29-0.

Hvis man er til de SMÅ TING d.v.s. miniaturemodeller i skala 1:12 er Jim Watt i England den rette mand. Hans smukke veludførte mini-modeller omfatter bl.a.: Bellow camera, Sliding Box camera, Leica camera 1926, Magic Lantern, Zooscope, Stereoscope m.m. Skriv til : Jim Watt. Allandale 2 Church Road, Aylmerton, Norfolk NR 11 8PX. Telf: (01263) 837564.

Made in Ungarn

Ungarn har i perioden 1856 til 1966 haft en mindre produktion af fotografiapparater. Vi har endda set enkelte eksemplarer på vor anvisningssalg. Nu har fotoskribenten Fejér Zoltán skrevet den første detaljerede bog om sit lands kameraproduktion. Under titlen: "Magyar fénykézőgépek 1856-1966" kan bogen bestilles på engelsk/tysk i begyndelsen af 1998. Skriv til: Zoltán Fejér, Fiumei út 10, H-1081 Budapest, Ungarn. ISBN 963 04 7693 2.

Rettelse til Objektiv nr. 78 side 26: Shellhusets bombning. "Minerva-filmgruppen" havde IKKE fået besked om at holde sig rede fra begyndelsen af marts måned med "ladte" kameraer. Denne oplysning er ukorrekt fra Ingolf Boisens erindringsbog.

SOE's chef for Danmark i London, Ole Lippmann og medlem af Frihedsrådet Frode Jacobsen var de eneste i Danmark som kendte til forberedelserne til angrebet på Shellhuset.

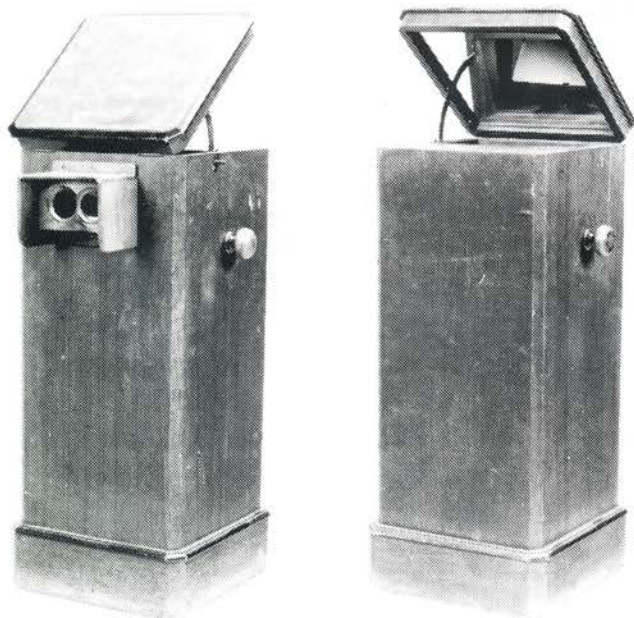
I temanummeret "Jens Poul Andersen (1844-1935), Objektiv nr. 66/94 side 65 under registrering kan tilføjes: Nr. 167 rejsekamera format: 13 x 18 cm, uden objektiv. Privat eje.

Nyt fund!

- af J.P.A. stereoskopbetragter

I forbindelse med en lokal topografisk udstilling på Øregård- museet i Hellerup havde man udstillet en stereoskopbetragter fremstillet som bordmodel. Ved nærmere eftersyn viste det sig, at den var fremstillet af kamerakonstruktør Jens Poul Andersen, bedre kendt som "Nellerødmanden".

Konstruktionen af den nyopdukkede bordmodel bærer præg af at være et tidligt arbejde. Den har, som gulvmodellerne, hverken nummerbetegnelse eller initialer. J.P.A. fremstillede kun få af disse opretstående stereoskopkasser. Tre gulvmodeller blev leveret til kong Chr. IX døtre som bosatte sig i henholdsvis England, Tyskland og Rusland. Fire befinder sig i privat eje udover bordmodellen. Se i øvrigt temanummeret "J.P.A." nr. 66, 1994, s. 18.

J.P.A.'s bordmodel set for- og bagfra. I låget ses spejlet som tilbagekaster lyset ned på stereoskopbillederne. Disse er anbragt i et drejeligt, kontinuerligt bånd, som aktiveres med knoppen på højre side. Hjørnerne på afskærmningen af okularet er skåret i smig med det samme værktøj, som han anvendte til håndstereoskoperne. (Privat eje).

Har DU klenodier?

Danmarks Fotomuseum får til stadighed tilført sjældne fotografiapparater, bøger, dokumenter som tilbydes, opspores eller doneres museet. Konsulent for DF, Flemming Berendt har i årene fra 1984 ekspederet over 100 effekter, som nu er anbragt bag "lås & slå" til glæde for museets gæster. Hermed er også tilkendegivet, at har man klenodier, store som små, er ulejligheden blot at tage telefonen: 4919 2299. Fotografika modtages som gave med stor taknemmelighed, men det hænder også, at vi åbner for venneforeningens beskedne pengekasse. Det vigtigste er dog, at bevaringsværdige effekter registreres for evt. senere erhvervelse.

Blandt de seneste tilkomne effekter kan nævnes: den første tyske oversættelse af bdr. Lumières autochrome-proces, den første Rolleiflex, model 1928/29, en Zeiss Ikonton-blitz, et teleskoptilbehør fra Leitz, en større samling luftfotografier i farver fra Rami Aviram, lektor Kjeld Helmer Petersens legendariske Leicaapparat, et stereokamera "Polyscope, diverse dokumenter fra Dansk Fotografisk Fagskole.

KØB & SALG

Søges:

Gamle, danske spille- og kulturfilm i 16 mm kopier, desuden er jeg køber til en Wirgin prismesøger til Edixa Reflex.

Christian Winther, telf: 5367 0493. Skulkerupvej 6, 4632 Bjæverskov.

Søges:

Smalfilm/Cinema. Kameraer/optagere/udstyr/tilbehør mv.

Jan Fleinert, telf: 4580 1153 (19-21). Hegnsvej 32, 2850 Nærum. Evt. 4055 5504 (dagtid).

Sælges:

For nye medlemmer: Objektiv nr. 55-57, 59-62, 61-64 indbundet, kr. 100,- pr. bind. Telf: 4919 2299.

Efterlysning!

Det er ofte forbundet med stor glæde at finde ydmyge ting på et loppemarked. Tingene behøver ikke at have nogen større værdi, men tanken om: hvad kan dette mon være, hvilken skæbne står bag o.s.v. pirrer ens nysgerrighed - det var netop, hvad Tune Laug tænkte, da han faldt over dette lille embleme med royal krone. Det viste sig, at ingen af de kompetente fotografika-kendere nogensinde havde hørt om "Friluftets Fotografernes Forening". Emblemet er emaljeret hvidt med rød kant og midterfelt med en stjerne i midten, hvorfra udstråler 8 "lyn" flankeret af tre store F'er, øverst en guldkrone. På bagsiden en broche-nål.

Står vi overfor en hidtil ukendt fagforening, en mindre organisering af friluft- eller kanonfotografer - eller en enkelt mands forsøg på at give sig selv en autoritet? Vi ved det ikke, måske kan en af vore læsere hjælpe os med at løse gåden?

Skibsbevaringsfonden

Fra S.F. har redaktionen modtaget dette brev vedr. temanummeret: "Kjøbenhavn - dengang":

"Skibsbevaringsfonden, der en institution støttet af Kulturministeriet, arbejder med restaurering af gamle skibe. Fundamentet i dette arbejde er dokumentation af enkeltfartøjer, men også generelt dokumentation på skibstyper. I dette arbejde benytter vi os af de sædvanlige arkiver, men retter også ind imellem henvendelse til private for at få hjælp. Jeg er derfor overrasket over hvilken uvurderlig skat Dansk Fotohistorik Selskab ligger inde med. Som professionel skibsrestaureringsarkitekt må jeg udtale min fulde støtte til at foreningen får de bedst mulige arbejdsbetingelser. Værdien af den dokumentation, jeg her har set, er helt unik og vil have uvurderlig betydning for det arbejde der laves i Skibsbevaringsfondens regi".

Underskrevet Jes Kroman, arkitekt ma.a.a.

Skibsbevaringsfonden

- EFTERLYSNING!

Skibsbevaringsfonden er en statslig institution, der arbejder med restaurering af gamle danske brugsfartøjer. Fonden er støttet af Kulturministeriet med tre millioner kroner om året. Vi støtter bl.a. skibene med rente- og afdragsfri lån, og i den forbindelse også konsulenthjælp til restaurering. Grundlaget for restaurering er dokumentation. Denne findes fortrinsvis i Søfartstyrelsens arkiver, Det kgl. Bibliotek, Rigsarkivet, lokalhistoriske arkiver og museernes arkiver. Desværre er der ofte tale om tilfældigt materiale i museernes arkiver. Men vi ved, at mange mennesker ligger inde med billeder af skibe, der tidligere har været i familiens eje, eller fotografier taget i lokalområdet. Materiale som dette er helt uvurderligt for vort arbejde.

Jeg vil derfor bede Selskabets medlemmer kontakte mig, hvis de ligger inde med gamle billeder af fortrinsvis sejlskibe og småbåde. Der er ingen kommercielle interesser i dette, og fotografier, der lånes for affotografering vil udelukkende blive benyttet internt i vort arbejde, og kun efter aftale med ejeren. SKIBSBEVARINGSFONDEN kan kontaktes på telf: 5379-8018, eller skibsarkitekt Jes Kroman, Skovhusvej 35, 4720 Præstø. ●

"Dit & Dat"

Ekskursionen til Olofstöm

Gunni Jørgensen

Vi mødtes i Helsingør i 3 biler lørdag den 6/9 kl. 9:00 for at tage færgen til det forjættede Sverige. Så vidt jeg erindrer var vi 8 personer på det tidspunkt. Efter at have provianteret billige smøger kørte vi i et roligt tempo til Osby, hvor vi ankom ca. kl. 12:00. I den lille og let oversete flække stødte et hold af vore jyske brødre til - vist nok 4 af slagsen. Da vi arriverede 1 time for tidligt, forsløg vi tiden med en lille spadseretur i efterårssolen, enkelte forlystede sig med en is.

Klokken 13:00 kom Sven-Olov Sundin og bød os velkommen i sin lille gårdhave, hvor der blev trakteret med kaffe og kage. Vi sad ca. 1 time og udvekslede morsomheder, hvorefter vi gik ind for at bese museet. Denne første del af besøget vil jeg lade Niels Resdahl Jensen berette om.

Niels Resdahl Jensen

Ejeren af Fotomuseet i Osby Sven-Olov Sundin viste meget gæstfrit sin samling frem. Ca. 800 kameraer stod tæt opsat i glasskabe i to små kælderum på i alt 40 kvadratmeter. Alle skabe var låst op, så vi frit kunne se og røre tingene mens, Sundin besvarede mange spørgsmål.

Sundin har en stor kærlighed til daguerre-kamera bygning - procesudstyr og billedfremstilling. Grundigt forklarede han de besøgende hvordan, og hvor besværligt det er, at fremtrylle de magiske billeder på forsvævede og polerede kobberplader. Efter et par timer var luften tyk af foto, men tynd på ilt.

Gunni Jørgensen

Efter besøget på Fotomuseet kørte vi i samlet trop til Salén Fritidsområde i Olofström, hvor vi blev indkvarterede i udmærkede 2 sengs værelser på

vandrehjemmet. I den tilstødende restaurant var der arrangeret en fortrinlig middag til en yderst overkommelig pris. Kokken er en for mange år siden udvandret "skør" dansker. Efter middagen kom han ind til bordet med en jagtbøsse under armen og spurgte, om der var nogen, som ville klage over maden. Der var ikke én, der pippede. Senere på aftenen var vi samlet omkring et par kasser øl. Sven-Olov Sundin og et par andre svenskere sluttede sig til selskabet. Ved en højtidelighed overrakte Niels en lille erkendtlighed til Sundin, som tak for besøget på museet.

Søndag morgen mødte vi op i udstillingslokalet kl. 9:00, hvor dagens fotomarked skulle foregå. Vi blev budt hjerteligt velkommen af Nils-Harald Ottosson, som er primus motor i det sydsvenske fotoloppemarkedsliv. Vi fik stillet sagerne frem på bordene og kl. 10:00 blev de købelystne gæster lukket ind. Handelen gik livligt, også livligere end i Danmark. Det morsomme ved at besøge udenlandske loppemarkeder er, at se et andet udbud, end det vi er vant til at se i vore cirkler, og det er måske også det, der interesserer vore svenske brødre. Sidst på eftermiddagen blev alt det ikke solgte, samt det indkøbte pakket ned, og vi kørte en smuk tur over Hallandsåsen hjemad. Ved en idyllisk flodbred, hvor der tilfældigt stod et havebord med stole, gjorde vi holdt, og indtog en efter forholdene lukullisk frokost, der bestod af til lejligheden indkøbte ingredienser. Hvordan Niels har båret sig ad med at købe så meget ind til en for hver deltager symbolsk pris, må guderne vide. Vore veje skiltes efter en vellykket færgetur tilbage til Danmark, og vi ønskede hinanden på gensyn til næste år.

Selskabet samlet i Helsingør før rejsen til det forjættede land Sverige.

Sven-Olov Sundin bød velkommen i sin lille gårdhave.

Sven-Olov præsenterer sit museum.

- hvor alle skabe stod åbne!

- de frækkeste ville pille.

- og her var det kostbare!

To fagfolk taler ud.

Sven-Olovs store "kærlighed".

Alt koster penge!

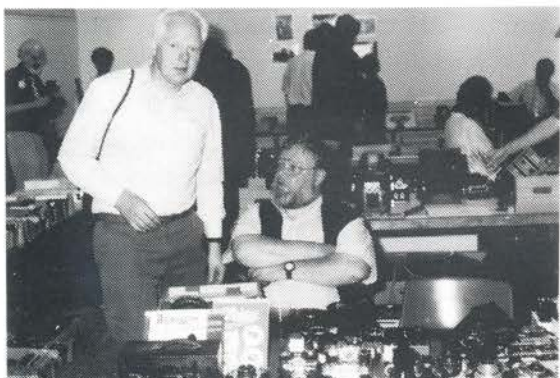
- men belønningen er stor.

Niels-Harald Ottosson "on the stand".

Måske kommer der regn?

Køber & sælger har fundet hinanden.

Et par gaver overrækkes.

- med tak for samme!

Fotografierne er optaget af "paparazzi fotografierne" Gunni Jørgen & Niels R. Jensen.

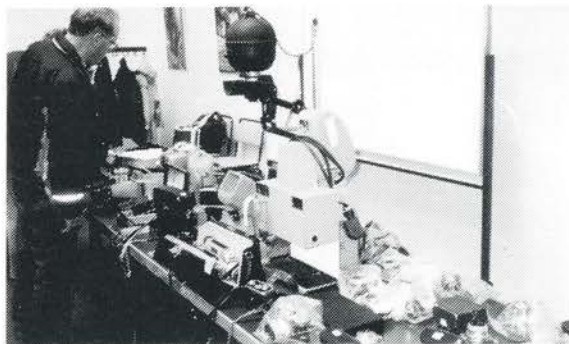

Det lukulliske måltid bliver indtaget.

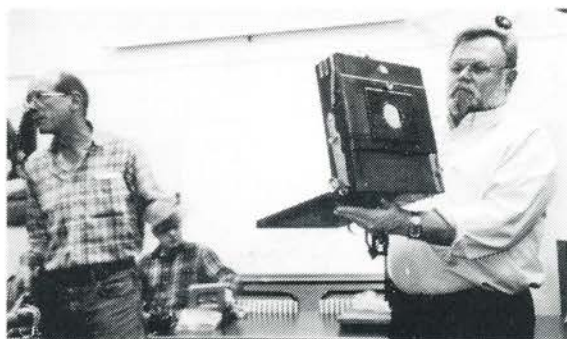
MØDEREFERAT:

Torsdag 18. september

Andrew Daneman, indehaver af "Northern Light Galleri" og nyt medlem af DFS bestyrelse, lagde for en gangs skyld det fotohistoriske bag sig og orienterede om udnyttelsen af Internettets muligheder. Andrew beskrev, analyserede og fremviste lysbilledeksempler på brugen af samme. Af de "kun" ca. 25 fremmødte medlemmer var antallet af nuværende brugere meget begrænset. Brugen af nettet vil nok først og fremmest kunne glæde fotografika-samlere, hvad enten det gælder indkøb eller byttehandler. For den fotohistorisk interesserede, herunder dette blads redaktion, er der også store muligheder, under forudsætning af, at man kender begrænsningens kunst. Det er ikke omkostningsfrit at "fiske" relevant materiale ned fra himlens hvælv. DFS fortsætter dog sin orientering på Internettet. Tak til Andrew for han indlæg.

Formidlingsalgsvarer

- af bedste karat!

Loppemarked & anvisningssalg

Lørdag 27. september.

Efterårets begyndelse blev fejret med et gevaldigt loppemarked i lokalerne på Østerbro. Anvisningslederens myndighed sørgede for at formalia blev overholdt. På klokkeslet blev dørene åbnet og "vildtet" kastet for de ca. 75 "løver". Et par herlige timer, hvor alskens fotografika skiftede ejermænd, mens varmen steg i lokalet. Andet punkt hed: anvisningssalg ved Andreas T. Mørch og Co. Blandt udbudet var højdepunkterne bl.a. et par mahognikameraer, lidt overraskende var prisen for et olivengrønt "Øst-tysk" Werra kamera fra ca. 1955. Enkelte apparater gik retur, limitpriserne var sat for højt! Desværre er kinopriserne stadig for lave, gem tingene 5 år endnu. Stemningen var god, alle så ud til at hygge sig, hvilket auktionarius er en mester i at holde oppe. Klokken 17:00 faldt alle til ro, der samles kræfter til Jul. Omsætning 12.000 kr.

Torsdag 16. oktober

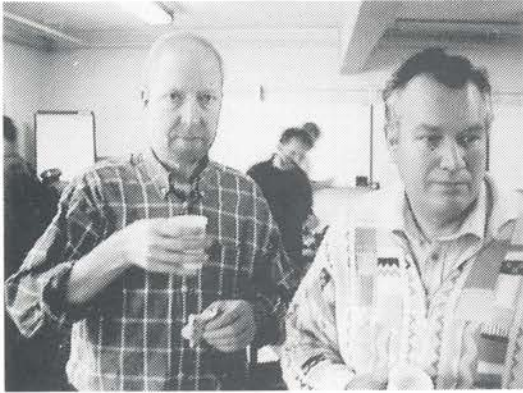
Historien om det lille Minox-kamera kunne lokke over 50 medlemmer til lokalerne på Østerbro. Niels Resdahl Jensen havde inviteret reklamefotografen Claus Sonne, Minox-fotograf Hans Neumann og fotografika-samler Claus Eigtved-Neble til, hver på

Formanden formaner forsamlingen.

Loppemarked ad libitum.

Henning Mink og Henning Bak med kop nr. 234 og 235.

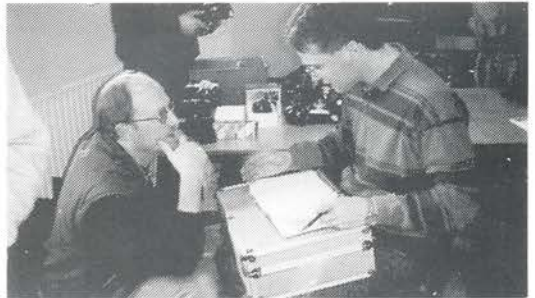
Alex Skytte og Jan Klinksgaard.

Ole Ladegaard passer sin fotobutik.

Svend Erik Jeppesen, Knud Nielsen og Viggo Jensen.

Harvey Hansen og Søren Stage i samtale.

sin måde, at rose eller skamrose, det lille spionkamas fortræffeligheder. Efter en præcis og teknisk kvalificeret gennemgang af kameraets forhistorie og tekniske fortræffeligheder, fremviste Claus Sonne eksempler på forstørrelser i helarks-format. Reklamefotografen præsenterede "kornstrukturen" som udtryksmiddel - utrolig imponerende. Hans Neumann havde på en gevaldig safari præget norgestur medbragt sit Minox-kamera - i solskin, i regn og blæst. De viste eksempler var en blanding af amatør fotografens både gode og mindre gode optagelser. Det er immervæk imponerende, at så små negativer kan presses op i meterstørrelse. Claus Eigtved-Neble sluttede af med at fremvise en imponerende række russiske minikameraer mm. Han fremhævede spionkameraernes lighedspunkter. Tak til alle 4, hvis livsdrøm ikke er det "største", men det "mindste" her i livet. Inden lyset blev slukket svingede ATM hammeren over det mest gruppevækkende dejlige skrot til Netto-priser.

Loppemarked & anvisningssalg i Vejle 25. oktober.

Trods det pludselige vintervejr over den jyske halvø mødte mere end 65 medlemmer op til efterårets sammenkomst. Efter opstilling til loppemarked bød Kaj Kempel velkommen, hvorefter handlen gik i gang. Klokken 13:00 var der middagspause og eftersyn på anvisningssalgsvarene. Kl. 14:00 begyndte auktionarius Jan Klinksgaard at svinge hammeren. Salgsvarerne var middelmådige, hvilket afspejlede sig i priserne. Omsætning kr. 11.000. Tak til Jan Klinksgaard og Svend Erik Jeppesen for assistance ved afviklingen. Klokken 17:00 havde forsamlingen slukket tørsten med 235 kopper af Kajs hjemmebryggede kaffe.

Anvisningssalgslisten

København, 27. september 1997

Anvisningssalgseffekterne sælges som beset, og Dansk Fotohistorisk Selskab påtager sig INTET ansvar for eventuelle fejl eller mangler og den anførte tilstandsbeskrivelse. Køber og sælger erklærer hver 12,5% til D.F.S. Der afregnes KONTANT på stedet med såvel køber som sælger. Kredit gives ikke. Undtaget er bud fra medlemmer, der ikke er til stede ved anvisningssalget. Ved hammerlagskøb vil effekterne blive sendt pr. postopkrævning. Den, der afgiver bud for tredje mand, hæfter for budet. Medlemmer kan indsende bud pr. telefon eller skriftligt til anvisningssalgslederen:

Niels R. Jensen, Rygårds Allé 33A, 2900 Hellerup. Tlf.: 39 62 09 62.

Nr	Beskrivelse	Stand	Limit	H. slag
1	Objektiv, 55-70, indbundet, 6 bind, bindene sælges enkeltvis	A		
2	Voigtlander Bessamatic Deluxe, Super-Dynarex 4/135mm	A	500	400
3	Ratgeber im Photographieren	A		40
4	Askebæger med fotomotiver, Bico	A		60
5	View Master	A		25
6	View Master	A		65
7	Voigtlander Vito CL	B		70
8	Agfa Billy Click	B		35
9	Zeiss Contessa, Tessar 2,8/50	A/B		55
10	ESP forstørrelsesapparat, Focomat kopi, Leitz Focotar 5 cm	B		300
11	Zeiss Ikon Moviscope 16 mm	A		130
12	Fotoregistreringsapparat fra bibliotek	B		50
13	Kodak EK4, Polaroidtype i æske	A/B		55
14	Agfa klap, 6x9, lysebrunt læderbetræk, Anastigmat 1,8.8, ca. 1930	A		125
15	Minolta A5 (24x36) m. afstandsmålere, B-taske	B/C		55
16	Agfa Silette m. lysmåler (lysmåler?), rød udløserknop, B-taske	B/C		20
17	Kodak 6x9, 620 klap, 1-1/250 sek, Angenieux 4,5/100mm	A		60
18	Agfa diasprojektor 6x6	A/B		110
19	Bolex dobbt-8 småfilmingsgeniver m. 18 og 5 b.p.s	A		100
20	Leitz Prado 150W m. Dimaron 10 cm, m. kuffert	A		80
21	Yashica Mat 124 G, med tele, nr. 788166	A	750	
22	Jena Sonnar 2,8/180, nr. 4502435	A	1200	850
23	Nikkormat FTN, nr. 4129946	A	850	
24	Lunaxix, nr. 172981	A	350	250
25	Photax stereobetrager	A	300	350
26	Canon 814, nr. 252397, med taske	A/B	250	250
27	Canon 518, nr. 147193, med taske	A/B	175	100
28	Canon Zoom 8, nr. 74295, med taske	A/B	150	100
29	Canon 310 XL	A/B	150	
30	Movikon Tessar 10mm, nr. S27974	A/B		
31	Movigonar 5mm, nr. 2756394, komplet	A	2000	
32	Movikon 8 mm gengiver, båndoptager, højttaler	A/B		
33	Zeiss Era Box 6x9	A	60	60
34	Canon Zoom 8/2, nr. 170084, med taske	A	175	100
35	Canonnet QL25, nr. 197992, med taske	A	100	50
36	Altix med udskifteligt objektiv, nr. 4246957, med taske	A	150	150
37	Altix, nr. 1979774, med taske	A/B	100	65
38	Werra 1, nr. 7224321, Tessar 2,8/50	B	175	150
39	Werra 1, nr. 4215455, grøn model, Novonar	B	150	325
40	Exa 500, nr. 375516, Domiplan	A	175	200
41	Praktica FX2, nr. 213127, Tessar 2,8/50	A/B	175	200
42	Praktica IV, nr. 370235, Primotar 2,8/50	A/B	175	100
43	Praktica LB2, nr. 32106, uden optik	B	150	140
44	Praktica MTL3, nr. 7508668, uden optik	A	200	320
45	Kodak Brownie Starmite med ægte plastikoptik	B	-max 800	55

Nr	Beskrivelse	Stand	Limit	H. slag
46	Pentii II, 18x24, Dresden, nr. 271464	A	125	240
47	Minox 110 S, etui, blitz, kamera mangler	A	125	160
48	Contax F, nr. 130701, Tessar 2,8/50	A	850	
49	Mimosa II, nr. 1157120	A/B	200	350
50	Belysningsmåler	A/B	100	70
51	Canon F-8 gengiver, Cinestar S-2	A	300	
52	Leitz Prado 150	A	150	
53	Voigtlander 8x11 cm	A	75	50
54	Gossen Sixticolor, nr. OA15743	A	300	260
55	Agfa Isolette III	B	75	75
56	Agfa Isolette II, ny med taske, blitz og proxartlinse	A	175	
57	Canon QL25, lukker hænger	B	75	50
58	Rolleicord, triotar 3,5/75, ca. 1938	B	200	300
59	Agfa Vario forsørrelsesobjektiv, 24x36 til 30x40	A	300	245
60	Pentacon 4/300, 42mm gevind, med etui, ny	A	900	
61	Rolleicord, Xenar 3,5/75	B	500	450
62	Kodak Retinette	C		120
63	Voigtlander Vitomatic IIa	B		130
64	Akarett, Xenar 2,8/50	B		100
65	Zeiss Contina I 522/24	B		
66	Olympus Pen 18x24	B		80
67	Mahognikamera, 18x24, uden optik, Bdr. Kunze, Hamburg, m. taske og 4 kassetter	B/C	1200	950
68	Mahognikamera, 13x18, uden optik, med blændeholder, uden fabrikatangivelse	B/C	800	425
69	Contax 11m, optik Sonnar 4,5/50	C		450
70	Topcon IC-1 Auto m. optik	A		150
71	Perkeo projektor m. kassetter	B		100
72	Kasse med div. kassetter	B		60
73	Fotoskåiv UNOMAT, krafug model	A		125
74	Linhof kugle hoved i æske	A		50
75	Konica, Danish Dynamite	A		120
76	Kasse med div. optik	A		160
77	Kasse m. New York dias, 150 stk.			50
78				
79				
80				

Anvisningssalgslisten

Vejle, lørdag den 25. oktober 1997

Niels R. Jensen, Rygårds Allé 33A, 2900 Hellerup. Tlf.: 39 62 09 62.

Nr	Beskrivelse	Stand	Limit	H. slag
1	Ica storformat projektor	C	200	110
2	Kindermann projektor m. endeløs film	C	50	50
3	Objektivret m. 18 cm Tessar	C	150	200
4	Div. mørkekammerudstyr			160
5	Rodekasse			270
6	Lot stativer			150
7	Div. klapperammer			80
8	Lot smallfilmkameraer			10
9	Kasse med div. autofokuskameraer			70
10	Fototasker, stativ og blitz			150
11	Kasse m. div. Instamatic-kameraer			10
12	Corona 10,5 cm 4,5 Døbelanastigmat	C		40
13	Topcon IC-1 auto	B	100	140
14	Topcon UNI i Kowaske	C	100	110
15	Minolta P m. BT	C		80
16	Kowa m. BT (lukket hængel)	C		80
17	Topcon Unirex m. BT	C	100	160
18	Perri Color 35	C		120
19	Yashica Menematic-C m. BT	C		20
20	Voigtlander Vito B	B		70
21	Beitar 50 mm i plastdåse	C		20
22	Murer Magsinkamera 6x6 (sjældn)	B	150	240
23	24 favede amerikanske stereokort	B	150	210
24	Minolta 16	B		100
25	Pathe 9½ mm oplager m. taske	B		300
26	Balda Harpo 35 m. afstandsrihler	C		90
27	Kodak Retinette 1A	B/C		30
28	Olympus Pen-EE	C		60
29	Alitix	C		70
30	Minolta 16	B/C		60
31	Akareite m. Xenar 3,5/50 mm	C		60
32	Voigtlander Vito Automatic	B		90
33	Ricoh Auto Half	C		100
34	Goertz pladekamera	C		80
35	Ernemann Bob I	B/C		140
36	Beauy Carier, japansk ca. 1957	C		60
37	Pentax II	B		20
38	Voigtlander Vioetel Rapid D	C		70
39	Olympus Pen-EE-2	B/C		60
40	Yashica Electro 35 GT, sort	C		30
41	Rolleiford IV, Xenar 3,5/75 mm	C		360
42	Agfa Optima III S	C		40
43	Kodak Retina IIc	C		260
44	Ernemann pladekamera 9x12 cm	B		150
45	ICA Cortia 155	B/C		160

Nr	Beskrivelse	Stand	Limit	H. slag
46	Agfa Selecta	C		30
47	Kodak flimtank i træ	C		80
48	'Fotografisk håndbog' - Helmer Bäckström			100
49	Zeiss Ikon Contina 526/24	A/B		60
50	Kodak No. 1A Pocket	C		90
51	Kodak No. 1A Junior Autographic	C		100
52	Kasse med 9 stk. 2x8 smallfilmsoplager			170
53	Foxes, dansk	C		200
54	Kodak Vest Pocket Autographic	C		100
55	Ernemann Heag III pladekamera	C		200
56	Redex Korelle m. taske	C		200
57	Russisk stereoforsats og betragter, ny			190
58	Kasse med fotoblade og brochurer			80
59	Praktica IV m. 2,8/50	B		150
60	Exa I m. 2,8/50	B		180
61	Rodekasse	C		80
62	Perri 7, 35 mm målsøgerkamera, 2,8/45 mm, 1961	C		40
63	Mini-pladekamera, blyantspidser	B		140
64	Kodak Pocket Jr. No. 1, gulbun, lukker def., søger mangler I glas, 1930	C		400
65	Speed Graphic 6x9, ca. 1945, m. afstandsrihler, central- og spaltelukker, 2 søgere, 4 db.-magasiner, 1 pakkefilm, 2 pk. uåbnede plantfilm, org. taske, klar til brug	C		1600
66	Kasse m. bl.a. 12 forskellige kameraer			80
67	Balda, 3,5/50 Baldann, klappkamera, lange tider hængel	B		60
68	Cosina, Tessar 2,8/50, Promtor SLK Special, 1 sek. sløv, 1960	B		70
69	Cosina Hi-Lite, spejlfrefleks, 2,8/55, 1 sek. l/1000, OK	C		140
70	Nikkormat FT, 2,8/35 mm Nikkor-Q, 1965, OK	C		1200
71	Kodak Retinette IB, 2,8/45, Promtor 500 LK, type 045, 1965, OK	C		80
72	Junka, 3x4, 8/45, 1937	D		170
73	Voigtlander 6x9 bælg, røde afstande, Voiglar 7,7	C		90
74	Voigtlander Vitomatic 1a, Color Skopar 2,8, 1960	B		500
75	Ricoh Hi-Color, 2,8/35, fjederværk def.?	B		50
76	Robot Vollautomat Star 2, uden søger, Xenar 2,8/37,5	C		800
77	Arctie Favorit, 2,8/45, 1958	B		40
78	Zeiss Contalux Super B, lysmåler def., BT, 1965	C		175
79	Ernemann Film K, box, 6x9, 1920	C		90
80	Kodak Beau Brownie, tanblæk decor, 1930	B		400
81	Rolleiflex Automat 3,5/75, velfungerende, nr. 1244674, ca. 1952	D		500
82	Junior Episkop m. brugsanvisning	B		50
83	Zeiss Continette, Lucinar 2,8/45, selvudløser fast, 1960	C		50
84	Voigtlander Bessamatic, lysmåler OK, lange tider fungerer ikke	B/C		175
85	Nærforsats til Polaroid SX-70, komplet			20
86				
87				
88	Gave til DFS			30
89	Gave til DFS			150
90	Gave til DFS			180

Loppemarked
Lørdag d. 31. 01. 98
Vestbygården
Nyboesgade 35
7100 Vejle

Loppemarked

Program:

- Kl. 11:00 **Vi** mødes på Vestbygården og stiller op til loppemarked.
Kl. 12:00 **Kaj Kempel** byder velkommen og loppemarked begynder.
Kl. 16:30 **Loppemarked** lukker/oprydning.

DFS vil være vært ved en kop kaffe/te og småkager.

Øl/vand må man selv medbringe.

Tilmelding senest den 24. januar 1998!
til

Kaj Kempel, Overager 10, 7120 Vejle Øst. Tlf.: 7581 4511.

Vel mødt

Ekstraordinært medlemsmøde

Tirsdag den 10. februar 1998.

Lokalhistorisk Café Østerbro
- med mindestuerne om
H. C. Andersen

H.C.Andersen på Østerbro år 1863-1875

Vi mødes i Nordre Frihavsgade 87, klokken 19:30.

Program

- 1 Efter en gennemgang af det lille museums mange indsamlede effekter fra lokalområdet gøres der klar til aftenens hovedattraktion.
- 2 Lokalhistorikeren Helge Østergaard vil fortælle og fremvise fotohistoriske lysbilleder omkring eventyrdigterens tilhørsforhold til landstedet "Rolighed".

Kaffe, te og æblekage vil blive serveret, desuden er der mulighed for køb af våde varer.

Pris: Kr.: 70,- for foredrag og traktement.

Bindende tilmelding kan ske på møderne den 11.12.97 og 15.1.98 eller til:

DFS, Postboks 49, 3050 Humlebæk, tlf.: 4919 2299.

15/1 - 31/1 (Jylland) 19/2 - 19/3 - 18/4

MØDERÆKKEN:

Torsdag 15. januar

Fotohistoriker og redaktør Flemming Berendt vil efter næsten 10 års indsamling og researcharbejde om kongelig hoffotograf Peter Elfelt fremlægge sit materiale for DFS's medlemmer. Nye interessante oplysninger og anekdoter om fotografiens nestor vil her for første gang blive præsenteret. Mange af fotografierne har aldrig været vist tidligere. Kom og se hoffotografens afslørende royale billeder. Der afsluttes med medlemmernes "overskudslager"!

Tirsdag 10. februar

Ekstraordinært medlemsmøde:
Vi mødes på "Lokalhistorisk Café
Ndr. Frihavnsvej 87, Kbh. Ø.
Kl. 19:30 præcis!

Torsdag 19. februar

Olof Hermansen fra Albertslund Foto vil fortælle og fremvise ting & sager fra sine snart 20 år i fotobranchen. Denne periode inden for faget, har budt på op og nedture for mange fotohandlere. Vi afslutter med det sædvanlige "skrotsalg".

Torsdag 19. marts

Vil man vide noget om udviklingen af Canons berømte AE 1, produceret i over 5 millioner eksemplarer, frem til EOS 1 N, så er det tidspunktet at møde op. Fototekniker Jens Andersen fra firmaet Westheimer kommer og fortæller, forklarer og fremviser eksempler på samspillet mellem mekanik og elektronik. Vi afslutter aftenen med det sædvanlige "festfyrværkeri" - "skrot" til spotpris.

Foto: Ole Emil Riisager.

80-årige Mogens von Haven blev behørigt hædret på fødselsdagen. Fra v. Niels Elswing, Claus Eigtved-Neble, Niels R. Jensen, fødselaren, Flemming Berendt og Andreas T. Mørch.

NYE MEDLEMMER:

Bent Hardervig
Gl. Kirkesti 16.A.
9990 Skagen.

Torben Jacobsen
Sdr. Fasanvej 87.C.
2000 København F.

Troels M. Hansen
Østerbrogade 136. 4.tv.
2100 København Ø.

Otto Højmark Andersen
Spangsbjerg Kirkevej 50.4.
6700 Esbjerg.

P. Bang Jeppesen
Klokkerbakken 7
8210 Århus V.

Vore mødeaftener afholdes i:
Østerbro Medborgerhus,
Århusgade 103,
2100 København Ø.
Kl. 19:30.

**Generalforsamling & Landsmøde i Odense
Lørdag den 18. april 1998**

Bestyrelsen & redaktionen ønsker en god Jul og et godt Nytår!

SPALTELUKKEREN

Jesper S. Johnsen.

Jesper Stub Johnsen, mangeårigt medlem af vort selskab har afslutte sit Ph.D. studium ved Göteborg Universitet med afhandlingen "Conservation Management and Archival Survival of Photographic Collections" den 27. september 1997 at regne. Tillykke!

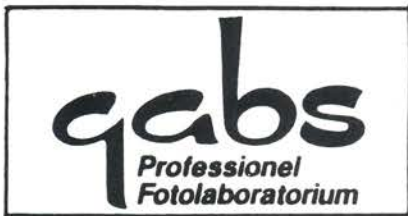
Fotomuseet i Falkenberg er flyttet ind i byens 85-årige biograf Olympia. Indehaveren Rolf Håkansson har indrettet sit foto- og filmmuseum i biografens centralt beliggende lokaler i byen. Foruden en kamerateknisk afdeling med apparater fra 1930 til 1950 bydes der på mange unikke svenske fotografier og autokromer. Den nye adresse er: Sandgatan 13, Falkenberg. Åbningstider: juli-august: tirsdag-torsdag 13-19, søndag 13-18. September-juni: tirsdag-torsdag 17-19, søndag 14-18. Telf: 0346-879 28, 80 393.

Reimert Kehlet (Stella Nova). Enhver form for materiale som kan henføres til den legendariske atelier-kæde søges. Særlig interesse har korrespondance, takke- og reklamationsbreve. Fotografier af atelier, specielt i provinsen m.m. Ring eller skriv til redaktionen.

Den engelske fothistoriker R. Derek Wood har i det ansete tidsskrift "Annals of Science, 54 (1997), 489-506, fået optaget sin afhandling "A State Pension for L.J.M. Daguerre for the Secret of his Daguerreotype Technique". Den spændende beretning kaster nyt lys omkring det taktiske spil ved den franske stats overtagelse af rettighederne til daguerreotypiprocessen, der skænkes hele verden, undtagen England og Wales!

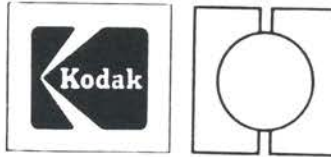
Et "Nyhedsmuseum" til 350 millioner dollars er blevet indviet på Wilson Boulevard i Washington USA under navnet "Newseum". Det er et pressemuseum af enorme dimensioner opdelt i 10 afdelinger. Blandt de fothistoriske effekter kan nævnes: Margaret Bourke-Whites kamera, der indfangede bombardementerne af byerne i Europa oppefra under Den anden Verdenskrig, og senere gengav rædslerne i koncentrationlejrene. En utrolig samling gamle, originale pressebilleder som dækker presse-fotografiens historie. "Newseum" har åbent onsdag til søndag 10-17, gratis adgang.

Danmarks Nationalleksikon, Den Store Danske Encyklopædi har optaget en biografi om kemiingeniør og amatørfotograf Israel Berendt Melchior (1827-1893). I.B.M. optog en serie stereoskopbilleder af H.C. Andersen bl.a. på landstedet "Rolighed" i årene 1866-68. Afsnittet er skrevet af Flemming Berendt.

Fabriksvej 7 DK-6270 Tønder
Telefon 74 72 32 11

NJAL FOTO
NJALSGADE 22 - 2300 KBH. S. 31 54 55 90

KODAK & H-COLOR
DE FORENEDE FOTOLABORATORIER A/S

**Kamera-
specialisten**

AGFA

FREDERIKSSUNDSVEJ 136 - 2700 BRØNSHØJ - TLF./FAX: 31 60 63

**GOECKER
PROF-SERVICE
35 82 11 00**

Titangade 13A • 2200 København N
Postbox 666 • Fax 35 82 52 00

**Polaroid
vision**

Et moderne og spændende instar kamera. Automatisk billedopbevaring i magasin bag på kameraet!

Polaroid a.s.
Blokken 75, 3460 Birkerød, Tlf. 42817500

Christianshavns

FOTO

artikler TORVEGADE 55

Telefon: 31 57 78 71.

brugt foto
købes -
køb - salg -
bytte

FILM fremkaldes
og kopieres

ALT I TRYKSAGER

IDÉ/LAYOUT, DTP, REPRO.
1, 2 & 4-FARVE OFFSET, DIGITALT TRYK,
MASSEKOPI, FARVEKOPI, GIGANTKOPI
BOGBIND OG Udstansning

TOBEMO OFFSET A-S
SMEDEVANGEN 2 • 3540 LYNGE • TLF. 48 19 28 48

VESTERBROGADE 179

Telefon 31 21 44 76 - Telefax 31 31 14 16

Åbent: ma.-to. 9-17.30, fr. 9-19, lø. 9-13
50% RABAT PÅ FOTODARBEJDE - POSTORDRE

HERBST & PREUSS FOTO

ØSTERBRUGADE 64 . 2100 KØBENHAVN Ø . TLF. 31 42 71 17

FOTO KÆDEN

COLOR FOTO
LYNGBY
45883676

COLOR FOTO
FREDERIKSBERG
31 108213

COLOR FOTO
ESPERGÆRDE
42232377

HØRSHOLM FOTO
HØRSHOLM
42860350

Bestyrelse, adresser m.m.

- Redaktion:** Objektiv udsendes i april, september og december. Gamle numre kan købes.
Henvendelse: **Flemming Berendt.**
- Økonomi:** Kontingent: 275,-.
Medlemsperiode: 1. januar til 31. december. Girokort udsendes sammen med december-nummer af Objektiv. Kontingentet skal være betalt senest **1. februar.**
DFS's gironummer: 1 50 64 47.
Henvendelse: **Niels-Ove Rolighed.**
- Adresseændring:** Ca. hvert andet år udsendes en opdateret medlemsliste.
Indholdsfortegnelse over alle numre af Objektiv kan rekvireres.
Henvendelse: **Niels-Ove Rolighed.**
- Anvisningssalg og loppemarked:** Medlemskab af DFS er obligatorisk for at kunne deltage i køb og salg.
Sælger og køber betaler hver 12,5% i salær til DFS. Skriftligt bud fremsendes til lederen af anvisningssalget. Anvisningssalg afholdes normalt på generalforsamlingen i april, i oktober i Jylland og på decembermødet i København. Tilmelding af fotografika senest 1. marts, 10. august og 1. november. Derudover afholdes loppemarked i januar/februar, april, september og oktober.
Henvendelse: **Niels Resdahl Jensen.**
- Møder:** København: 3. torsdag i måneden kl. 19.30 i sæsonen i:
Østerbro Medborgerhus
Århusgade 103
København Ø.
Tlf.: 3138 1294.
- Vejle: Oktober og januar/februar i:
Vestbygården
Nyboesgade 35
7100 Vejle.
- Bestyrelse:**
Formand	Næstformand og redaktør	Kasserer
Andreas Trier Mørch
Rigensgade 5
1316 København K
Tlf.: 3314 1408	Flemming Berendt
Postboks 49
Teglgårdsvej 308
3050 Humlebæk
Tlf.: 4919 2299	Niels-Ove Rolighed
Terpetvej 585
9830 Taars
Tlf.: 9896 1541
Fax: 9896 1584
nor@post5.tele.dk
Niels Resdahl Jensen
Rygårds Alle 33A
2900 Hellerup
Tlf.: 3962 0962	Svenn Hugo
Poulsvej 1
4040 Jyllinge
Tlf.: 4673 2744	Kaj Kempel
Overager 10
7120 Vejle Ø
Tlf.: 7581 4511
		Andrew Daneman
Åkandevej 5
2700 Brønshøj
Tlf.: 3860 5942
- Æresmedlemmer:** Flemming Anholm Sigfred Løvstad John Philipp Kurt Petersen

Følgende medlemmer har bidraget til dette nummer:

Cote Cuculiza, Andrew Daneman, Danmarks Fotomuseum, Carl-Hermann Hansen, Poul R. Porse, Peter Randsløv,

Indsendt materiale er underlagt bladets almindelige layout.

ISBN 0107-6329 Denmark.

Alle rettigheder forbeholdes. Mekanisk, fotografisk eller anden gengivelse af skriftet samt dele deraf er kun tilladt efter skriftlig tilladelse fra Dansk Fotohistorisk Selskab.
No part of this publication may be reproduced in any form without prior permission in writing from the Copyright holder.
Copyright Dansk Fotohistorisk Selskab. All rights reserved under international Copyright Convention.

Tryk: PE Offset, Tømrervej 9, 6800 Varde.

SKINDERGADE 41, 1159 KBH K, 33 14 12 15

PHOTOGRAFICA
 FINE ART PHOTOGRAPHY